

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Pracoviště Orální historie – Soudobé dějiny

Bc. Klára Stříbná

Nabídka spotřebního zboží a služeb v Opavě v době tzv. „normalizace“

Supply of non-durable goods and services in Opava during the time
of so-called normalization

Magisterská diplomová práce

Vedoucí diplomové práce

PhDr. Martin Franc, Ph.D.

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Hněvošicích 1. srpna 2012

.....
podpis

Poděkování

Děkuji všem svým narátorům za ochotu a čas, který strávili se mnou při společných rozhovorech. Taktéž za účinnou podporu a pomoc, cenné připomínky a rady při zpracování diplomové práce děkuji mému vedoucímu diplomové práce, panu PhDr. Martinu Francovi, Ph.D.

Obsah

Prohlášení	2
Poděkování	3
Obsah	4
Abstrakt	6
Úvod	7
1. Orální historie	10
1. 1 Vymezení pojmu orální historie	10
1. 2 Vznik a vývoj orální historie	10
1. 3 Orální historie v rámci studia soudobých českých dějin	12
1. 4 Postupy v bádání a specifika orální historie	14
2. Stručná charakteristika období normalizace v Československu	18
2. 1 Počátky normalizace	18
2. 2 Doba normalizace	20
2. 3 Hospodářská situace a běžný občan	22
3. Město Opava a okolí	25
3. 1 Obecná charakteristika města a jeho historie	25
3. 2 Hospodářský vývoj Opavy	26
3. 3 Proměny města v době normalizace a jeho význam v rámci okresu	27
4. Město Opava v době normalizace – archivní a orálněhistorický terénní výzkum ...	31
4. 1 Průmysl	31
4. 1. 1 Ze vzpomínek narátorů	36
4. 2 Podniky služeb	38
4. 2. 1 Ze vzpomínek narátorů	41
4. 3 Ubytovací a stravovací služby	43

4. 3. 1 Ze vzpomínek narátorů.....	47
4. 4 Maloobchodní síť	54
4. 4. 1 Ze vzpomínek narátorů.....	59
4. 5 Tuzex	65
4. 5. 1 Ze vzpomínek narátorů.....	66
4. 6 Kulturní zařízení, významné festivaly a společenská zábava	68
4. 6. 1 Ze vzpomínek narátorů.....	73
4. 7 Realizace a průběh výzkumu.....	76
4. 8 Analýza a interpretace	82
Závěr.....	86
Prameny a literatura.....	87
Internetové zdroje	87
Literatura	89
Archivy	91
Narátoři.....	91
Přílohy	92
Seznam použitých zkratk	92
Protokoly rozhovorů.....	94
Obrazová příloha	103

Abstrakt

Tato práce bude pojednávat o nabídce spotřebního zboží ve městě Opava a dostupnosti různých služeb pro místní občany v letech takzvané normalizace. Práce si bude klást otázku, co v Opavě a jejím okolí bylo, co chybělo či jak byli s celou nabídkou spotřebního zboží a služeb spokojeni místní obyvatelé. Práce bude sledovat proměny veřejného prostoru města v souvislosti se změnami nabídky.

Celá diplomová práce se bude mimo jiné opírat o rozhovory s pamětníky s tímto prostředím spjatých. K tomu bude využita jako jedna z metod bádání také orální historie. Tato metoda v oblasti soudobých dějin, na které se tato práce bude soustředit, využívá toho, že účastníci zkoumaného období a zároveň jeho svědkové stále žijí a mohou se tedy na základě svých zážitků, zkušeností, vzpomínek k minulým událostem vyjádřit.¹

Abstract

This thesis is going to discuss the supply of non-durable goods in Opava and the accessibility of different services for its inhabitants during the time of so-called normalization. It will examine what services and non-durable goods were available in Opava and its surroundings and what services and non-durable goods was Opava lacking as well as the level of satisfaction of local people with the scale of supply of those goods and services. The thesis will follow the transformation of public spaces in the city with regard to the change of discussed supply.

Relevance of this thesis is strengthened by interviews with contemporary witnesses associated with this area. Oral history as one of the methods of research will also be used for this approach. This method in the area of contemporary history, the most important epoch in this thesis, is working with the fact that participants of the reviewed period are still alive and can comment past events based on their own experience and memories.

¹ Vaněk, M. a kol.: Orální historie (skriptum). Orální historie: Metodické a „technické“ postupy, Olomouc 2003, s. 1.

Úvod

Na mnohých přednáškách z moderních dějin zazněla věta: „Nikdy nesuďte lidi předem. Nikdy nevíte, jak byste se zachovali v dané době vy.“ Tato věta se mi vryla do paměti. Má generace, která se narodila těsně před sametovou revolucí v Československu, žije možná v jedné z nejlepších dob, co se naší geografické polohy týče. Nezasáhla nás přímo žádná válka, hladomor, epidemie. Žijeme v demokratické zemi, máme zaručená svá práva, můžeme svobodně cestovat a v neposlední řadě, máme veškerý komfort, o kterém se naším předkům ani nesnilo. Naše morální hodnoty, v které snad každý z nás stále věří a uctívá, by možná byly zcela na jiné hranici, kdybychom žili v jiné, ne tak příznivé době.

Jaká byla doba těsně před mým narozením, je pro mě nikdy nekončící otázkou. Je to totiž čas, který ovlivnil svým způsobem ještě i mě. Doba, ve které dospěli mí rodiče, která je formovala, a oni potom vychovali podle svých nejlepších představ mě.

V roce 1986, kdy jsem se narodila, panovalo v Československu období takzvané normalizace. Období, které započalo invazí vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 pro potlačení Pražského jara. Všechny naděje na uvolnění režimu se rozpadly a lidé v Československu upadli do stavu jakési lhostejnosti. Nikdo nevěřil nikomu, pokusy o změny jim připadaly zbytečné a jediným únikem před realitou byly pro obyvatele z měst jejich chaty a chalupy na venkově a pro obyvatelé vesnic bezpečí jejich domů a zahrad.

Přes všechnu šed' a starosti všedních dnů ovšem každý člověk v každé době touží po tom, mít se dobře. Ženy chtějí vypadat skvěle, mít perfektní domácnost, být na obdiv přátelům. Muži touží po modernizaci všeho starého, vlastnit nejnovější automobil, mít nejlepší dům v ulici, překonávat možnosti, které se jim nabízí.

Co se však nabízelo lidem v době, o které se mluví jako o době nedostatkového zboží? Jaké měli obyvatelé Československa možnosti nákupu, jak se mohli pobavit, uspokojit své potřeby? Na to se budu snažit přijít v této diplomové práci. Nebyla bych však první a jistě ne ani poslední, kdo se touto otázkou zabýval. Dle mého názoru vydařenou

ukázkou doby normalizace, běžného života českých a slovenských rodin je například seriál Vyprávěj nebo dokumentární pořad Retro v produkci České televize.

Mé téma je však zaměřeno čistě na město Opavu, ve kterém jsem chodila nejen na základní školu, ale také na gymnázium a univerzitu. Je to tedy město, které souvisí s podstatnou částí mého života. Ačkoli sama pocházím z malé vesnice vzdálené od Opavy deset kilometrů, je Opava středobodem běžného života mě a mé rodiny. Oba moji rodiče v probírané době pracovali v Opavě, stejně jako prarodiče a mnoho dalších příbuzných. V Opavě byly a jsou všechny potřebné úřady, zdravotnická, kulturní a sportovní zařízení a v neposlední řadě je to nejbližší město, ve kterém je možnost veškerého nákupu.

Opava je specifická svým historickým významem, polohou v blízkosti polských hranic a malebností města. Dodnes však možná trpí tím, že v minulosti se musela sklonit před nově vzkvétající, rostoucí Ostravou, která se díky hornictví a těžkému průmyslu stala navzdory historickým faktům centrem a největším městem českého Slezska.

Téma může a nemusí objevit nic nového a převratného, ale je to v probírané době vůbec možné? Mým cílem tedy bude zachytit střípky, které zbyly ve vzpomínkách lidí žijících a pracujících v Opavě a okolí a poznat více kraj a dobu, která se podílí na tom, že jsem taková, jaká jsem.

Jak se vyjadřuje Pavel Šopák, který se mimo jiné zaměřuje na umělecké památky na Opavsku: „Základním faktorem normalizačního období bylo, vedle důsledného prosazování politiky Komunistické strany Československa a její ústavně zakotvené vedoucí úlohy ve společnosti, především posílení vztahu společnosti a konzumu, promítající se ve využití volného času.“²

V oblasti konzumu, trávení volného času a s tím spojenou nabídkou spotřebního zboží a služeb se tedy odráží dějiny všedního dne obyvatelstva totalitního Československa. Můžeme snad i souhlasit, že zboží dospělo k celkové okupaci sociálního života.³

Pro přiblížení mé práce uvádím na samotném počátku jednu ze vzpomínek na nabídku zboží v Opavě. Moje matka Marcela Stříbná vzpomíná na rozdíl v nabídce

² Müller, K., Žáček, R., a kol., Opava. Historie/kultura/lidé, (Dějiny slezských měst), Opava 2006, s. 506.

³ Debord, G., Společnost spektaklu, Praha 1997, s. 17.

zboží v Praze a Opavě v době, kdy od září roku 1980 pravidelně dojížděla do Prahy na roční kurs s názvem Moderní směry organizace řízení.

„V Praze přece jen byl nějaký ten čas. To už jsem věděla, co potřebuji a kde to najdu. Základní věc, jako mlýnek na maso, jsem si stále půjčovala od babičky, protože jsem ho tady v Opavě nemohla koupit. Bylo jasné, že v Praze toho je víc, než v Opavě.“⁴

Díky studiu dochovaných pramenů a za pomoci naslouchání lidem, kteří tuto dobu prožili se tak pokusím o sondu do období, které nám samotné svým charakterem mnoho nevypráví. O pohled na město Opavu v době, kdy se její přízvisko „bílá“ možná trochu zaneslo normalizační šedí.

⁴ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 10. 2011).

1. Orální historie

1. 1 Vymezení pojmu orální historie

Základní a nejjednodušší definicí orální historie je, že je to obraz lidské minulosti popsáný vlastními slovy. Téměř autentickou definici nám nabízí Fialová: „Je to zaznamenávání životných příběhů lidí, ako ich sami rozprávajú.“⁵ Již z těchto dvou interpretací vyplývá, že základním pramenem pro orální historii je paměť. Ta slouží k uchování vzpomínek osob, které byly účastníky událostí minulých a na základě ústního sdělení přibližují tyto události nám – současným badatelům.

V centru zájmu orální historie stojí sledování člověka jako lidské bytosti prostřednictvím zachycení, analýzy a interpretace jeho verbálních i neverbálních sdělení. Orální historie může pomocí nahrávání tato sdělení – vzpomínky a osobní komentáře důležitých aktérů shromažďovat.⁶

Jedná se o kvalitativní metodu výzkumu, kdy sdělení jednotlivce má svébytnou poznávací hodnotu. Snaží se zachytit takzvané malé dějiny a dává příležitost opomíjeným vrstvám společnosti.⁷ Její největší předností je zachycení a analýza individuálních postojů a prožitků člověka. Rozhovory v sobě odrážejí všechny zkušenosti vyprávěcího ovlivněné časovým odstupem a prostředím, ve kterém se nacházel a nachází. Proto jsou tyto prameny velmi subjektivní a záleží na badateli, jaké nové poznatky si z rozhovoru odnese.

1. 2 Vznik a vývoj orální historie

Základní sociální potřebou člověka je vyprávění, předávání zkušeností z pokolení na pokolení. Mluvená sdělení se brzy stala důležitým pramenem i pro ty, kteří sepisovali dějiny. Obecně vzato můžeme říci, že první kronikáři, dějepisci a všichni ti, kteří zapisovali mluvené slovo pro příští generace, byli určitými předchůdci orálních historiků.

⁵ Fialová, Z.: Orálna história – história s tvárou a menom. In: Malé dějiny česko-slovenských vztahů 6. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku 1996, s. 32.

⁶ Vaněk, M. – Mücke, P.: Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie, Praha 2011, s. 9.

⁷ Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: Naslouchat hlasům paměti, Teoretické a praktické aspekty orální historie, Praha 2007, s. 16.

Za kolébku orální historie jsou považovány Spojené státy americké a jakýmsi duchovním otcem Allan Nevis, původním povoláním novinář a tvůrce životopisů. Ten společně se svým žákem Louisem Starrem v roce 1948 založil první orálněhistorické centrum při University of Columbia v New Yorku. Druhou vlnou orální historie ve Spojených státech byl okruh takzvané chicagské školy na univerzitě v Chicagu. Oba proudy se lišily v zaměření na studovanou vrstvu společnosti. Zatímco první skupina se zaměřovala na studium elitních vrstev, druhá, chicagská škola, na studium nižších společenských vrstev amerických velkoměst.

S prosazováním legitimity orální historie se tato metoda rozšiřovala i v dalších zemích, v západní Evropě, Latinské Americe, Asii, Africe, Austrálii a po ukončení studené války a rozpadu Sovětského svazu také ve střední a východní Evropě.

V roce 1975 byl v rámci 14. mezinárodního kongresu historických věd v San Franciscu zorganizován panel Orální historie, nová metoda historického výzkumu a rok později proběhla v italské Bologni 1. mezinárodní konference orální historie s názvem Antropologie a historie: Orální prameny. Tyto dvě události jsou pokládány za fázi mezinárodního uznání orální historie. Vyústěním všech předešlých snah bylo založení Mezinárodní asociace orální historie (IOHA) ve švédském Göteborgu v roce 1996.

V českém prostředí započal rozkvět orální historie až po roce 1989. Jako první počín na tomto poli bádání byla u nás vydána publikace s rozhovory se zakladateli Občanského fóra editorů Milana Otáhal a Zdeňka Sládka.⁸ Od druhé poloviny devadesátých let se poté začal mezi českými historiky vytvářet tým, který se zaměřil na výzkum vedený metodou orální historie. Své projekty rozjeli například Milan Otáhal s Miroslavem Vaňkem a vznikla publikace *Sto studentských revolucí*.⁹ Květa Jechová a Ilona Christl publikují knihu *Lidé Charty 77*.¹⁰ Projekty se zapojením orální historie vznikají při nadaci Gender Studies, které se soustředí na výpovědi žen, v Židovském muzeu v Praze se soustřeďují na zpracování historie holocaustu. V roce 2001 vzniká sdružení Post Bellum, které buduje sbírku vzpomínek, fotografií, deníků, a různých textů o osudech z doby druhé světové války a komunistické totality a ve spolupráci s Českým

⁸ Otáhal, M. – Sládek, Z.: Deset pražských dnů. 17 – 27. listopadu 1989, Praha 1990.

⁹ Otáhal, M. – Vaňek, M.: Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu v Československu. Životopisná vyprávění, Praha 1999.

¹⁰ Jechová, K.: Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu, Praha 2004.

rozhlasem a Ústavem pro studium totalitních režimů vytvářejí v roce 2008 rozsáhlý digitální pamětnický archiv Paměť národa.¹¹

Metoda orální historie se začíná stále více prosazovat, v roce 2000 bylo v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR založeno Centrum orální historie. Roku 2007 byla oficiálně založena Česká asociace orální historie (COHA) a v červenci 2010 se v Praze uskutečnil v pořadí 16. kongres Mezinárodní asociace orální historie a Miroslav Vaněk byl na následující dva roky zvolen členem výkonného výboru asociace.

1. 3 Orální historie v rámci studia soudobých českých dějin

Orální historie patří mezi metody využívané zejména společenskovědními a humanitními obory. V rámci bádání o soudobých dějinách nepředstavuje orální historie zvláštní obor nebo odvětví, ale je jednou z výzkumných složek. Badatel může tuto metodu uplatnit při zkoumání politických, hospodářských, kulturních aspektů minulosti, které mají stále své žijící svědky.¹²

Orální historie byl krokem k smazání rozdílů nebo alespoň zmenšení mezi velkými (makro) a malými (mikro) dějinami. Vývoj orální historie je spjat s fází demokratické transformace, včetně zájmu o mapování témat z nedávné minulosti a také nově se zavádějícím bádáním o soudobých dějinách, které nemohly být v předešlých desetiletích v totalitním Československu zpracovány.

Historikové zabývající se soudobými dějinami si byli vědomi, že právě skončená epocha zanechala zejména v posledních desetiletích v dějinách řadu „bílých míst“, jež nelze zmapovat pouze pomocí oficiálních pramenů.¹³

A tak v souladu s tím, co řekla historička Pilar Dominguezová: „Je třeba zaostřit pozornost na lidi, kteří byli na okraji, oběti války nebo na paměť obyčejných lidí.“¹⁴ přicházejí čeští historikové s metodou orální historie.

¹¹ Paměť národa, [cit. 2012-6-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.pametnaroda.cz/>>.

¹² Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: Naslouchat hlasům paměti, Teoretické a praktické aspekty orální historie, Praha 2007, s. 14.

¹³ Vaněk, M. – Mücke, P.: Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie, Praha 2011, s. 80-82.

Doba vlády totalitního režimu, jaká panovala v Československu v letech 1948 - 1989, nebyla příznivá vůči svobodnému vyjadřování názorů a sdělování životních příběhů. V šedesátých letech se díky uvolnění poměrů začalo takzvaně pracovat s pamětníky, ale jednalo se pouze o příslušníky ideologicky protěžovaných a „nezávadných“ skupin. Obyčejný člověk se svým názorem byl tabu. Navíc také chyběla skupina vyškolených tazatelů a docházelo k potírání jakékoliv subjektivity. Přesto i tato snažení byla zničena okupací v roce 1968 a nástupem normalizace.¹⁵

Jak jsem již zmiňovala výše, po roce 1989 dochází pomalu k rozkvětu metody orální historie v českých soudobých dějinách. Prvním dílem mapující „bíla místa“ byly ony rozhovory se zakladateli Občanského fóra, jejichž přepisy byly spolu s písemnými dokumenty vydány v roce 1990 v publikaci *Deset pražských dnů: 17. – 27. listopad 1989*. Velkým projektem pod vedením Milana Otáhal a Miroslava Vaňka byla publikace *Sto studentských revolucí*, kde se zachytili v celé své šíři příběhy aktérů listopadových událostí z řad studentů.

Obdobný projekt byl vytvořen také v Opavě. V rámci plnění výzkumného záměru Slezsko v dějinách českého státu a střední Evropy vyšla publikace *Opava 1989 ve vzpomínkách*¹⁶, kde autoři zachycují příběhy aktérů Sametové revoluce v Opavě.

V rámci výzkumného projektu Československo 1945 – 1967 historička Dana Musilová vedla řadu rozhovorů s lidmi narozenými v roce 1924 a vydala je ve dvou částech pod názvem *Životní příběhy ročníku 1924. Lidský osud v dějinách 20. století. Historicko-biografický výzkum* knižně. Socioložka Ilona Christl a historička Květa Jechová pracovaly na výzkumu 36 narátorů – signatářů Charty 77, kteří jim svěřili své životní příběhy.

V roce 2005 se Knihou roku časopisu *Dějiny a současnost* stala dvoudílná orálně-historická publikace *Vítězové? Poražení?*, která přináší nejzajímavější rozhovory vybrané

¹⁴ Vaněk, M.: O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty, *Hlasy minulosti* 4, Praha 2008, s. 40.

¹⁵ Mücke, P.: Krok za krokem. Orální historie, věda a společnost, [online], in: *Naše společnost* 4, č. 1, 2006, s. 25-31, [cit. 2012-7-1]. Dostupné na WWW:

<http://www.coh.usd.cas.cz/images/texty/OH/Mucke_Oralni_historie_veda_a_spolecnost.pdf>.

¹⁶ Binar, A. – Plaček, R.: *Opava 1989 ve vzpomínkách*, Opava 2009.

z původně 120 zaznamenaných životopisných vyprávění někdejších disidentů a komunistických funkcionářů.¹⁷ Na ni navazuje sborník deseti studií *Mocní? A bezmocní?*.

Zatím jednou z nejnovějších publikací s využitím metody orální historie je kniha *Obyčejní lidé...?!*, která se zabývá otázkou, jak prožívali a vnímali dobu před rokem 1989 „obyčejní lidé“ žijící v tehdejším Československu. O rok později vyšla kniha *Byl to jenom rock'n'roll?*, v které autor mapuje vývoj rockové hudby u nás od příchodu rock'n'rollu v roce 1956 až do pádu komunistického režimu v roce 1989.

1. 4 Postupy v bádání a specifika orální historie

Metoda orální historie je založena na rozhovoru mezi pamětníkem (narátorem) a tazatelem (historikem). Důležitým faktorem pro úspěšné bádání touto metodou je tedy ochota narátora vyprávět a jeho paměť, kterou je osoba, která vypráví limitována.

Hlavními formami využití orální historie pro historika jsou interview (rozhovor) a životní příběh (životopisné vyprávění).

V orální historii užíváme nejčastěji semistrukturovaný rozhovor s jistým biografickým úvodem narátora a v konečné fázi i s přesahem k jeho přítomnosti. To napomáhá v ujištění dotazovaného, že tazatel nepřišel pouze ve snaze rychle získat pro sebe nezbytné informace a po jejich obdržení narátora opustit.

Interview se v orální historii obvykle váže k určité historické události, kterou může dotazovaný doložit, protože ji sám prožil. Při rozhovoru se nejedná pouze o vlastní vyprávění pamětníků, ale výsledek je ovlivněn také osobou tazatele. Tazatel při interview respektuje charakter prožitků a postojů dotazovaného, přesto klade své otázky tak, aby udržel rozhovor v mezích daného tématu. Při interview tazatel vstupuje do rozhovoru častěji, jeho otázky jsou konkrétnější, specifitější, avšak stále respektují osobní, subjektivní pohled narátora a snaží se o rozkrytí jeho osobních prožitků a postojů.

¹⁷ Mücke, P.: Krok za krokem. Orální historie, věda a společnost, [online], in: Naše společnost 4, č. 1, 2006, s. 25-31, [cit. 2012-7-1]. Dostupné na WWW: <http://www.coh.usd.cas.cz/images/texty/OH/Mucke_Oralni_historie_veda_a_spolecnost.pdf>.

Životopisná vyprávění mají oproti interview značnou výhodu v tom, že při nich není narátor konfrontován s předem připravenými otázkami, ale je veden ve zcela volném vyprávění. Vyprávění je zpravidla vedeno nejméně ve dvou nebo více setkáních tazatele a narátora, přičemž zejména při prvním setkání je vyprávění tematicky ohraničené jen dosavadním průběhem života narátora.¹⁸

Pro úspěšné zvládnutí orálněhistorického projektu je nezbytná samotná příprava. Nejdříve by se měl badatel seznámit s tématem pomocí studia jiných dostupných zdrojů, jako příslušné literatury, archivních zdrojů a periodik. Měl by být obeznámen s historickými fakty zkoumaného období a místem týkajícím se tématu.

Tazatel musí být trpělivý posluchač a nikdy by neměl během rozhovoru vypravěče nějak moralizovat či bagatelizovat jeho vyprávění.

Po výběru narátorů podle předem zvolených kritérií závisajících na tématu historikovy práce, jejich zkontaktování a výběru místa pro setkání, nastává samotné sezení s narátorem.

Po technické stránce se každý rozhovor nahrává na nahrávací zařízení a poté přepisuje do textové formy. První přepis by měl zachycovat přesný smysl a obsah rozhovoru. Zachycení všech vyplňujících slov narátora se používá tam, kde dokresluje narátorův slovní projev. V hranatých závorkách se zachycují všechny mimoslovní projevy, jako je smích, kašlání a podobně, stejně tak odmlka v podobě tří teček. V této fázi přepisu nahrávky by neměl být text upravován a korigován.

Pro potřeby publikování rozhovoru bývá teprve celý přepis redigován. Při redigování je hlavní snahou badatele zachovat specifické rysy vyprávění narátorů ve shodě s původním vyprávěním a zároveň upravit sdělení tak, aby bylo co nejsrozumitelnější a odpovídalo běžnému vnímání tištěného textu.

V nejbližší době po uskutečnění rozhovoru by měl tazatel pořídit záznam o rozhovoru pro zachycení okolností rozhovoru, dojmů a postřehů tazatele vůči dotazovanému. Záznam o rozhovoru zachycuje to, co z nahrávky není zřejmé, především mimoslovní projevy narátora, jeho rozpoložení, aktuální nálada při vedení rozhovoru.

¹⁸ Vaněk, M. – Mücke, P.: Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie, Praha 2011, s. 122-124.

Záznam o rozhovoru není jen formálním doplňkem rozhovoru, ale plnohodnotnou součástí celého výzkumu a navíc může sloužit k přípravě na druhý a následující rozhovor.¹⁹

Závěrečnou fází orálněhistorického výzkumu představuje analýza a interpretace získaného materiálu. Přípravou na tyto závěrečné části projektu je již samotné vymezení výzkumného záměru celého projektu. Přestože mluvíme o závěrečné fázi, nelze brát analýzu a interpretaci za konečný výsledek v bádání. V orálněhistorickém bádání je vždy možnost nového uchopení a pojetí tématu a archivovaný pramen, publikovaná studie nebo další rozhovor s narátorem může být odrazový bod k novému, zcela odlišným interpretačním a analytickým úvahám.²⁰

Zvolené strategie v analytické a interpretační fázi mohou být rozlišné. Mohou sledovat formu a obsah sdělení, mohou se zaměřovat jazykové, psychologické či jiné aspekty a mnoho jiných.

Při analýze je možné všimnout si jazykové, obsahové i formální stránky záznamu. Po formální stránce analyzujeme například tematické členění rozhovoru na kratší celky, které se mohou v rozhovoru objevovat díky otázkám tazatele nebo ze strany narátora. Předmětem obsahové analýzy se u vyčleněných obsahových celků může stát jejich porovnání buď s jinými rozhovory, vedenými v rámci téhož projektu, nebo s historickými poznatky, fakty a hypotézami, získanými z jiných zdrojů.

Při analýze rozhovoru by měl historik dbát o to, aby nezaměnil jednotlivé možné příčiny, vedoucí k rozporům mezi narátorovým sdělením a fakty. Cílem analýzy by nemělo být pouhé porovnání narátorova sdělení se známými skutečnostmi. Cílem výzkumu prováděného metodou orální historie by měly být jednak informace získané od narátora, jednak narátor sám, jako subjekt a osobnost.

V užším slova smyslu se pod pojmem analýza rozumí především ty postupy při zpracování rozhovoru, které rozčleňují a specifikují ucelený rozhovor na určité úseky, části či prvky, jež jsou obsaženy v rozhovoru samém. Pod pojmem interpretace se poté rozumí

¹⁹ Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: Naslouchat hlasům paměti, Teoretické a praktické aspekty orální historie, Praha 2007, s. 83-120.

²⁰ Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: Naslouchat hlasům paměti, Teoretické a praktické aspekty orální historie, Praha 2007, s. 125.

ty postupy, při nichž badatel na základě strukturované, analyzované výpovědi narátora vysvětluje smysl jak toho, co bylo v rozhovoru výslovně sděleno, tak smysl, který v narátorově sdělení odkrývá či vysvětluje, případně zařazuje do kontextu, daného charakterem celého projektu. Finálním výsledkem interpretace by měl být souhrn jednotlivých „výkladů“, bez toho, aby si kterýkoliv z nich činil nároky na svrchovanou objektivitu a průkaznost.²¹

²¹ Vaněk, M. a kol.: Orální historie (skriptum). Orální historie: Metodické a „technické“ postupy, Olomouc 2003, s. 37-47.

2. Stručná charakteristika období normalizace v Československu

2. 1 Počátky normalizace

Po ukončení Pražského jara invazí vojsk Varšavské smlouvy se vytváří podmínky pro nástup nového období, takzvané normalizace. Část sovětských vojsk nadále zůstala v Československu a částečně se vměšovala do vnitřních záležitostí Československé republiky. Jejich přítomnost byla navíc legalizována podepsáním smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky v říjnu 1968.

27. října 1968 se Národní shromáždění Československé socialistické republiky usneslo na přijetí zákona o federativním uspořádání vycházejícího z práva českého a slovenského národa na sebeurčení.

Období od srpnových dnů roku 1968 do dubna roku 1969 se ještě vyznačovalo rozmachem hnutí odporu proti vyřazení aktivních účastníků reformního hnutí z vlivu na společenské dění a proti obecnému omezení občanských práv.²² Konaly se občasné protestní akce, jako byly demonstrace proti okupaci a přítomnosti vojsk Varšavské smlouvy na území Československa. Radikální avšak nejsmutnější formou politického protestu byly takzvané „Živé pochodně“, kdy se postupně na protest proti okupaci upálili tři mladí muži. Tyto tragické akce započal student Filozofické fakulty University Karlovy Jan Palach, který se upálil 16. ledna 1969 před budovou Národního muzea v Praze. Tento čin měl zcela mimořádný ohlas doma i ve světě. Dokonce o něm referovala i komunistická média ve východním bloku. Započaly pietní akce po celém Československu, vzedmula se vlna demonstrací a také jeho pohřeb v Praze 25. ledna 1969 se stal velkým protestem proti okupaci. Po jeho vzoru se v následujících měsících zapálila řada osob, mezi nimi také další student Jan Zajíc a Evžen Plocek. Ohlas jejich činů byl výrazně nižší než v případě Jana Palacha. Přesto ale platí, že široká veřejnost věděla jak o Zajícově sebevraždě, tak o jejích politických motivech a Plockův pohřeb se stal manifestací, o které se však široká veřejnost již nedozvěděla.²³

²² Kalinová, L.: Konec nadějí a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969-1993., Praha 2012, s. 35.

²³ „Živé pochodně“, [cit. 2012-7-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.janpalach.cz/cs/default/zive-pochodne>>.

Po odstoupení Alexandra Dubčeka z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ nastupuje Gustav Husák, který naplňoval přání přicházející z Moskvy. Následovaly prověrky a čistky uvnitř Komunistické strany od všech, co se podíleli na obrodném procesu Pražského jara.

S nástupem nové mocenské garnitury v dubnu 1969 započal otevřený útok na reformní ideje, reformní praxi a zavádění starých pořádků.²⁴ Tak začaly upadat i veškeré protesty veřejnosti. Posledním masovým projevem nespokojenosti bylo shromáždění při prvním výročí okupace 21. srpna 1969 na pražském Václavském náměstí. Po demonstracích schválilo předsednictvo Federálního shromáždění takzvaný „pendrekový“ zákon, který umožňoval tvrdě postihovat kohokoli, kdo narušoval socialistický společenský řád. Tento zákon Alexandr Dubček ještě podepsal jako předseda Federálního shromáždění. Poté byl na podzim 1969 novým vedením strany vyslán do Turecka jako velvyslanec a v roce 1970 vyloučen z KSČ.

Společnost upadla do stagnace a celá sedmdesátá a osmdesátá léta, s výjimkou několika neoficiálních demonstrací v Praze, o kterých se široká veřejnost z oficiálních sdělovacích prostředků nedozvěděla, se nesla ve znamení klidu a tiché nespokojenosti.

Jak ve své studii uvádí historička Lenka Kalinová: „Staronové vedení si po dubnu 1969 kladlo za hlavní cíl odsoudit reformní proces a obnovit dřívější model monopolní moci komunistické strany. ... K novým prostředkům kontroly patřily „civilizovanější“ formy represí než začátkem padesátých let. Místo dlouholetého či doživotního vězení nebo trestu smrti to byly „výslechy a sledování“, krátkodobá nebo i několikaletá věznění a především „prověrky“. V jejich důsledku byla vyřazena značná část společenské elity z politické, ekonomické, vědecké a další odborné činnosti a zbavena občanských práv a svobod.“²⁵

V důsledku ztráty ekonomické stability, nejistoty sociálního zabezpečení, a zejména nespokojenosti s politickým systémem a změn v politice uvnitř samotného Sovětského svazu narůstalo koncem osmdesátých let napětí uvnitř společnosti. Toto napětí vyvrcholilo v listopadových dnech roku 1989, kdy dochází k takzvané Sametové revoluci a později ke změně celého politického systému v Československé republice.

²⁴ Kalinová, L.: Konec nadějí a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969-1993., Praha 2012, s. 37.

²⁵ Kalinová, L.: Konec nadějí a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969-1993., Praha 2012, s. 38.

2. 2 Doba normalizace

Historik Oldřich Tůma vidí československou normalizaci „jako pokus o opětovnou konsolidaci režimu vystavenému předtím silnému otřesu až rozkladu.“²⁶

Ivan Klíma charakterizuje období normalizace, jako období, které „patří k nejodpudivějším obdobím našich moderních dějin, nebylo krvavé, nepotrpělo si na masové krutosti, jen ztěžovalo život těm, kdo pro současnou moc neprokazovali dostatek nadšení. Bylo to období zoufale prázdné, ti, kdo drželi moc, neměli žádný jiný cíl než svoji moc udržet.“²⁷

Samotný termín normalizace vychází z protokolu o jednání delegace Československé socialistické republiky a Sovětského svazu, neboli známých Moskevských protokolů, z 27. srpna 1968, kde se českoslovenští delegáti zavázali k normalizaci situace ve straně a zemi. Započaté politické a společenské změny byly potvrzeny v prosinci 1970 přijetím Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu Komunistické strany Československa. Tento závazný výklad událostí v Československu platil beze změny až do roku 1989, a to i jako nástroj politické výchovy ve školách. Obnovuje se cenzura a propaganda komunistické ideologie.²⁸

Nastává období budování reálného socialismu. Naplňují se znaky totalitarismu, kdy i přes vládu Národní fronty, byl podíl lidové a socialistické strany na moci pouhou formalitou a vůdčí úloha KSČ byla zcela zřejmá.²⁹ Vedení Komunistické strany se v Československu snažilo o vytvoření jakési „pseudokonzumní společnosti“, kdy se snažilo zdůraznit sociální jistoty a zabránit protestům proti oprávněné kritice materiálních a finančních nedostatků. Jakékoliv kritické a nezávislé myšlení však bylo umlčeno. Došlo k tvrdým represím proti inteligenci, osobám v umělecké sféře a společenských vědách. Značná část tvůrčího potenciálu přešla do exilu nebo do soukromí.

²⁶ Tůma, O.: Společenské a politické souvislosti termínu normalizace, In: Věda v Československu v období normalizace (1970-1975), Devátá, M. (ed.), Sborník z konference Praha, 21. - 22. listopadu 2001, Svazek 4, Praha 2002, s. 23.

²⁷ Kyndrová, D.: Rituály normalizace, Československo 70. – 80. let, Příbram 2011, s. 5.

²⁸ Naše normalizace, ed: Drda, A. – Strachota, K., Člověk v tísní, 2011, s. 9.

²⁹ Naše normalizace, ed: Drda, A. – Strachota, K., Člověk v tísní, 2011, s. 11.

Příznačné pro toto období bylo, že obyvatelstvo Československa se zcela distancovalo od vládnoucích vrstev a až na výjimky nebylo schopno jakéhokoliv odporu. Vládnoucí skupina byla zcela netolerantní ke všem projevům politického či kulturního nonkonformismu. Všude dohlížela Státní bezpečnost a jakákoliv kritika systému mohla zapříčinit stíhání a uvěznění.³⁰ Komunistická strana Československa podle pokynů z Moskvy diktovala československé společnosti v letech 1968 – 1989 její život.

Jak vypadalo chování společnosti, můžeme rozpoznat z dopisu Václava Havla adresovaného Gustavu Husákovi v roce 1975, v němž se zamýšlí, zda a jakými prostředky došlo ke konsolidaci poměrů ve společnosti. Analyzuje strach, lhostejnost, sobectví, pokrytectví a ponížení lidí v komunistické společnosti

„Lidé jako by po nedávných historických otřesech a po tom, jaký systém se v zemi stabilizoval, ztratili víru v budoucnost, v možnost nápravy obecných věcí, ve smysl boje za pravdu a právo. Rezignují na všechno, co přesahuje rámec jejich běžné každodenní péče o své osobní zajištění; hledají nejrůznější způsoby úniku; propadají apatii, nezájmu o nadosobní hodnoty, nezájmu o své bližní, duchovní pasivitě a depresi. A kdo se ještě pokouší vzdorovat tím, že například odmítá přijmout princip přetvářky jako východisko k existenci, protože pochybuje o hodnotě seberealizace, která je zaplácena sebeodcizením, jeví se stále víc zlhostejnělému okolí jako podivín, blázen, donkichot...“³¹

Ačkoliv před listopadem 1989 sílila u nevelkého okruhu obyvatelstva sociální nejistota, nenabyla extrémního stupně, a proto se nestala hlavním podnětem k masovému vystoupení občanů v listopadových dnech roku 1989. V těchto vystoupeních nešlo o sociální vzpouru, ale o politický odpor, k němuž přispěl vnější impuls, jímž byla s Gorbačovým nástupem nově nastalá situace v Sovětském svazu a dalších sousedních zemích. Krize zachvátila samotnou mocenskou vrstvu, která se ocitla v izolaci, a její odchod ze scény se stal nevyhnutelným.³²

³⁰ Pavlíček, J.: Československé dějiny a evropská politika ve 20. století. Vybrané kapitoly z českých a slovenských dějin 1900 – 1989, Opava 2008, s. 76-78.

³¹ Havel, V.: Dopis Gustavu Husákovi, [online], 8. dubna 1975, [cit. 2012-7-18]. Dostupné na WWW: <http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=71_clanky.html&typ=HTML>.

³² Průcha, V. a kol.: Hospodářské dějiny Československa 1918 – 1992, 2. díl, Období 1945 – 1992, Brno 2009, s. 937.

2. 3 Hospodářská situace a běžný občan

Hospodářský a sociální vývoj Československé republiky v letech 1969 – 1989 je možné rozdělit do dvou etap. Do roku 1975 se ekonomika přes nepříznivé politické události v letech 1968 – 1970 rychle rozvíjela a byla prováděna dobrá sociální politika. V druhé etapě rychlost hospodářského růstu nejprve zpomalovala, až došlo ke stagnaci na počátku osmdesátých let, po níž následovaly značně vyrovnané, ale nevelké meziroční přírůstky. Obdobně tomu tak bylo i ve vývoji osobní spotřeby. V době normalizace znamenala opětovné posílení centrálně direktivního řízení hospodářství. Začala rozsáhlá výměna vedoucích politických kádřů a nastoupilo potlačení jakéhokoliv revizionismu.

V roce 1971 byl za strategický cíl vyhlášen převod ekonomiky na intenzivní typ rozvoje. Zefektivnění ekonomiky mělo vytvořit podmínky pro lepší uspokojování potřeb obyvatelstva a pro upevnění životních jistot. Jenže první polovina sedmdesátých let byla posledním obdobím do roku 1989, kdy se podařilo překročit většinu plánovaných úkolů a rozšíření sociálních opatření ve prospěch obyvatelstva.

V průmyslu se rozvíjela výroba výrobních prostředků a spotřebních předmětů, zemědělství pokryl vyšší výrobou přírůstek domácí spotřeby základních potravin, zadlužení v zahraničí bylo minimální. Narostl objem investic do výstavby bytů a továren, pražského metra, dálnice a rozvoje Prahy, Bratislavy a průmyslových oblastí. Sociální politika akcentovala rozšíření bytové výstavby, stabilitu životních nákladů a v oblasti osobní spotřeby plynulé zásobování průmyslovým zbožím dlouhodobého používání.³³

Po 1975 došlo ke zpomalení hospodářského růstu v Československu, což se projevilo i ve stanovách šestého pětiletého plánu v letech 1976 – 1980. Z vnějšku zapříčinily upadání ekonomiky důsledky ropného šoku a zostření studené války. Ve vnitřní ekonomice Československa se prohlubovala nerovnováha. V obchodě a službách přibývaly položky s nekrytou poptávkou. Na konci desetiletí začala několikaleté stagnace kupní síly obyvatelstva a osobní spotřeby.³⁴ V osmdesátých letech si sociální politika kladla mnohem

³³ Průcha, V. a kol.: Hospodářské dějiny Československa 1918 – 1992, 2. díl, Období 1945 – 1992, Brno 2009, s. 659-661.

³⁴ Průcha, V. a kol.: Hospodářské dějiny Československa 1918 – 1992, 2. díl, Období 1945 – 1992, Brno 2009, s. 674.

nižší cíle – udržet a zkvalitňovat dosaženou vysokou úroveň obyvatelstva i jeho sociální jistoty.

Hlavní vnitřní příčina nepříznivých tendencí spočívala v přetrvávání centrálně direktivního systému řízení hospodářství.

Co se týče transformace velkoobchodu v Československu, vývoj organizační struktury vnitřního obchodu a v jejím rámci i organizační struktury velkoobchodu se v období centrálního řízení ustálily v 60. letech. Pro organizační a řídicí model centralizovaného řízení velkoobchodu bylo charakteristické, že byl vymezen jen ve vztahu k působení na vnitřním trhu a jen spotřebního zboží.

Veškeré prostředky, kterými disponoval velkoobchod, byly ve státním vlastnictví. Organizační struktury velkoobchodu byly podřízeny převážně jako závody sortimentním obchodním podnikům (Potraviny, Textil, Oděvy, Domácí potřeby, Drobné zboží, Drogerie, Nábytek, Klenoty, Obchodní domy), které provozovaly smíšenou tj. maloobchodní a velkoobchodní činnost. Státní velkoobchod v podstatě určoval zásobování jak vlastních státních obchodních organizací, tak sféru prodejen a provozoven spotřebních družstev a částečně plno-sortimentních obchodních domů PRIOR.³⁵

V Československu byly v období normalizace uspokojeny základní potřeby, ale jejich kvalita a způsob opatřování neodpovídaly dosažené ekonomické úrovni. Vztah mezi nabídkou a poptávkou u zboží a služeb znehodnotily uměle vytvořené cenové relace. Zvýhodněné ceny vyvolávaly vyšší spotřebu dotovaného zboží a služeb, přičemž mnohé výrobky a služby považované cenově za nadstandardní byly přesto nedostatkové, a některé si bylo možné opatřit jen na neoficiálním trhu.

Hůře dostupné výrobky a služby byly často získávány za vyšší ceny a běžně prostřednictvím osobních známostí a protislužeb. Část nelegálních příjmů plynula na doplnění nezbytných potřeb, ale většinou sloužila k získávání luxusních předmětů a k výstavbě rodinných domů nebo tolik oblíbených rekreačních objektů jako chaty

³⁵ Hes, A.: Velkoobchod a maloobchod, skriptum, [online], ČZU Praha, s. 5, [cit. 2011-8-9]. Dostupné na WWW: <<http://pef.czu.cz/~hes/VaM%20skripta/>>.

a chalupy.³⁶ Další typickou vlastností socialistického obchodu bylo, že se na všech prodejnách vyskytovalo prakticky to samé zboží a i tak se člověk často setkal s označením, že se jedná o zboží „úzkoprofilové“, tedy těžce dosažitelné. V důsledku plánovaného hospodářství se tak stávalo, že ve stejný čas na všech prodejnách došlo stejné zboží. Tento problém se často naskytl u drogistického zboží, jako byly dámské vložky a toaletní papír. Jindy nebyly k dostání banány, mandarinky, cukr či dětské boty.³⁷ Díky tomuto problému má mnoho lidí období normalizace spojeno s představou neustálých front před dvěma obchody.

Jak vypadala nákupní situace v běžném životě občana, přibližuje Kamil Činátl v publikaci *Tesilová kavalérie*: „Normalizace měla své módní trendy, ty však s ohledem na specifické poměry v socialistických prodejnách vstupovaly do každodennosti s mimořádnou silou. Většina žádaného zboží, například dámské kozačky, džíny, elektronika, některé dětské hračky a jiné, byla samozřejmě nedostatečná. Výjimečné zboží sice nabízely prodejny Tuzex či jiné (kupříkladu jugoslávské) speciální obchody.

Občané byli nuceni nakupovat takzvaně pod pultem, museli využívat často sofistikované nákupní strategie, v nichž mohli zhodnotit vlastní pozici v rámci neoficiální společenské sítě normalizace. V duchu hesla „já dám, ty dáš“ směňovali vlastní sociální kapitál, využívali známosti a protislužeb. Chtěl-li člověk normalizace jít s dobou, musel získávat informace o tom, kdy „přijde zboží“. Musel být vždy připraven vyrazit do obchodu a stoupnout si do fronty. Čas zboží přicházel mnohdy nepředvídaně, a člověk tak neznal dne ani hodiny, kdy se očekávaný příchod zboží naplní.“³⁸

³⁶Průcha, V. a kol.: *Hospodářské dějiny Československa 1918 – 1992*, 2. díl, Období 1945 – 1992, Brno 2009, s. 920-924.

³⁷ Mýty o socialistických časech, ed: Drda, A. – Mlejnek, J. – Škoda, S., *Člověk v tísní*, 2010, s. 31.

³⁸ Činátl, K.: *Časy normalizace*, in: *Tesilová kavalérie. Popkulturní obrazy normalizace*, ed: Bílek, P. A. – Činátlová, B., Příbram 2010, s. 180-181.

3. Město Opava a okolí

3. 1 Obecná charakteristika města a jeho historie

Opava leží v údolí ohraničeném na jihovýchodě výběžky Nízkého Jeseníku v nadmořské výšce kolem 260 metrů. Východně od středu města se rozkládá Poopavská nížina. Městem a jeho jednotlivými částmi protékají řeky Opava a její přítoky. Současná rozloha Opavy je 90 km² s okolo 60 000 obyvatel.

Město patří k starým sídelním místům ve Slezsku s první písemnou zmínkou z roku 1195. Ve 14. století byla Opava administrativním centrem Opavského knížectví a v 18. století hlavním městem rakouského Slezska, kde sídlil i Královský úřad. V 19. století se postavení města jako Slezské metropole nadále upevňovalo. Radila se zde i Svatá aliance a její Opavský kongres natrvalo vstoupil do dějin mezinárodní diplomacie.

Po první světové válce většina opavských Němců nebyla ochotna respektovat vznik československého státu a město se stalo krátce centrem německorakouské provincie Sudetenland. K nově vzniklé republice bylo přičleněno 18. prosince 1918. V roce 1938 se na základě Mnichovské dohody stala Opava součástí Německé říše a sídlem vládního obvodu Sudetské Župy.³⁹ Druhou světovou válkou bylo město značně poničeno a válečné škody činily na dvě miliardy korun. V souvislosti s reorganizací státní správy po únorových událostech roku 1948 ztratila Opava své výsadní postavení, avšak stále zůstávala okresním městem.

Opava byla městem královským, zemským a roku 1990 z hlediska počtu obyvatel se stala nejmenším městem statutárním, patřícím do Moravskoslezského kraje.

Dnes je také městem studentským, kdy v Opavě vznikla po roce 1989 jako jediná v České republice univerzita na „zelené louce“, bez možnosti navázat na existenci nějaké jiné předcházející fakulty.

³⁹ Jirásek, Z. – Vojtal, P. – Medková, M.: Kniha o Opavě, Opava 2000, s. 15-17.

3. 2 Hospodářský vývoj Opavy

Opava nebyla zpočátku hospodářsky rozvinuta. K značnému hospodářskému rozvoji města dochází až v 2. polovině 19. století, kdy v Opavě začaly vznikat především potravinářské, textilní a strojírenské podniky. Pečením oplatků v roce 1840 začínala svá podnikání rodina Fiedorů, na jejichž základech stojí dnešní Čokoládovny Opavia. Podnikatel Jindřich Janotta přebudoval opavskou rafinerii cukru na nejmodernější v celé rakousko-uherské monarchii. V roce 1824 byl založen pivovar a v roce 1850 likérka. K textilním podnikům patřila továrna Jakuba Quittnera na výrobu sukna a vlněného zboží. V roce 1884 byla založena továrna bratří Hatschkových zpracovávající jutu a vyrábějící jutové pytle.

K dalším opavským firmám patřila Minerva, první rakousko-uherská továrna na šicí stroje, které byly exportovány do okolních zemí. Lékárník Gustav Hell založil roku 1883 v Opavě největší farmaceutickou továrnu Chemosa Hellico, z které se postupem času stala firma Galena, dnes farmaceutická společnost Teva Czech Industries.⁴⁰

Druhou světovou válkou zničená Opava přivítala mnoho českých přistěhovalců ze sousedního českého venkova i vnitrozemí. Pomalu se znovu budovala z trosek. Budoval se nový průmysl a rozšířilo se území o sousední obce. Výrazně vrostl počet obyvatel, který na konci dvacátého století dosáhl téměř sedmdesáti tisíc osob. Tramvajovou dopravu ve městě nahradilo zavedení trolejbusových linek, které spojovaly město s nově vybudovanými sídlišti.⁴¹

V letech 1945 až 1973 bylo v Opavě postaveno 7200 nových moderních bytů. Vznikla dvě sídliště s 2000 byty. Obnovily a postavily se závody, školy, komunikace, předškolní a tělovýchovná zařízení, veřejné osvětlení, objekty pro služby občanům, opravily se parkové plochy.⁴²

⁴⁰ Mika, N. – Bělástová, Š.: Racibórz-Opava. Příručka k regionální výuce, Racibórz, 2010, s. 60.

⁴¹ Pavelčíková, N. (ed.), Opava, dáma věčně mladá, Opava 2010, s. 25.

⁴² Židek, J., Opava 1924-1974, Martin, 1975.

3. 3 Proměny města v době normalizace a jeho význam v rámci okresu

V období normalizace se měnilo městské jádro Opavy. Nejenže pokračovaly demolice v jádru města započaté po válce, kdy zmizely další domy na Kolářské a Ostrožné ulici, které nahradila tuctová zástavba, ale symbolem normalizační éry se pro sedmdesátá léta měla stát nakonec nerealizovaná výstavba kolem Masařské ulice s domem služeb a samoobsluhou. V osmdesátých letech se pak zbudoval hotel Kamyšín, postavený na místě bloku historických domů, s vyhlášeným původním hotelem Koruna, v jádře renesančním, zvnějšku secesně upraveným objektem. Nastala éra ignorace historického prostředí, okázale deklarovaná Kamyšínem. To dotvrzuje i necitlivá rekonstrukce výstavní budovy Slezského muzea s nově vybudovanou kopulí a resuscitace areálu minoritského kláštera s likvidací minoritské zahrady.⁴³

Opava byla středisko místního významu, které zahrnovalo vlastní okresní město, v němž městské části Komárov, Malé Hoštice, Suché Lazce, Palhanec, Vávrovice a Chvalíkovice byly nestřediskovými sídly trvalého významu, dále pak obce Otice, Raduň, Vršovice a obec Slavkov. Administrativně bylo území spravováno MěNV v Opavě a MNV ve Slavkově, Oticích a Raduni. Na území tohoto střediska o rozloze 12 087 ha v roce 1978 žilo 63 846 obyvatel.

V okresním městě bylo soustředěno 40 podniků, závodů a družstevních organizací s výrobou průmyslového charakteru, 9 zemědělských organizací a 14 organizací řízených národními výbory zejména v odvětví služeb.

Dominující postavení v průmyslu měly podniky OKD Ostroj, Armaturka Minerva a n. p. Galena, které byly podniky s nosným rozvojovým programem. Jejich rozvoj ovlivňoval i tvorbu životního prostředí ve městě a do značné míry ovlivnil nároky na bytovou výstavbu a rozšiřování občanské vybavenosti.

⁴³ Müller, K., Žáček, R., a kol., Opava. Historie/kultura/lidé, (Dějiny slezských měst), Opava 2006, s. 506-507.

Z oblasti potravinářského průmyslu patřila k největším závodům Opavia, konzervárna Seliko, pivovar, mrazírny, škrobárna, jatky, mlékárny a pekárny. Občanům sloužilo výrobní družstvo Slezská tvorba a Snaha. Významnou úlohu měly místní podniky Opavan, Silesie, Květena, Okresní stavební podnik, Dopravní podnik, Restaurace a jídelny a družstvo Jednota.⁴⁴

V okresním městě měly sídlo prakticky všechny podniky řízené ONV, služby vyššího významu ve zdravotnictví (poliklinika, nemocnice) a značný význam zde mělo též školství druhého cyklu reprezentované 6 středními školami a učňovským školstvím.⁴⁵

Opava však po celou dobu takzvaného „budování socialismu“ stála ve stínu průmyslové Ostravy a ztrácela na své slávě dob minulých, kdy byla hlavním městem korunní země Slezsko.

K roku 1987, tedy na samotném konci období, kterého se tato práce bude týkat, měla Opava patnáct městských částí s rozlohou 9 500 hektarů a k 1. lednu 1987 zde žilo 62 767 trvale bydlících osob.⁴⁶

Okres Opava šlo svým vybavením obchodní sítě rozdělit do několika částí. Nejlépe vybavenou oblastí okresu byla oblast Hlučínska a Opavska. Zde došlo při vysoké aktivitě obyvatelstva, angažovanosti funkcionářů národních výborů, společenských organizací a v některých případech pomocí místních podniků k vybavení obcí tím nejlepším a nejmodernějším zařízením, co bylo v dané době dostupné. Na druhé straně byly v okrese obce, které stagnovaly a chátraly. Neustále z nich odcházeli hlavně mladí lidé. Zde se hledaly nové formy pro zásobování venkovského prostoru, který stále více plnil úlohu rekreačního zařízení.

⁴⁴ Židek, J., Opava 1924-1974, Martin, 1975.

⁴⁵ Koncepce rozvoje měst a obcí okresu Opava do roku 1990. Okresní národní výbor v Opavě-plánovací odbor, Opava 1978, s. 27-28. (Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, II. období, inventární číslo 124, karta 221.)

⁴⁶ Opava a Slezské Muzeum. Průvodce, Opava 1987, s. 35.

V sedmdesátých letech došlo k značnému rozvoji obchodu a cestovního ruchu v okrese Opava. V letech 1971 až 1975 zde bylo otevřeno 121 nových obchodních a stravovacích jednotek, vybudovaných nákladem 154 milióny korun. Nové prodejny byly vybudovány zejména v Hlučíně, Vítkově, Kravařích, Hradci nad Moravicí, Budišově nad Budišovkou a jinde. V roce 1977 měl okres celkem 909 provozoven zajišťujících obchodní činnost nebo veřejné stravování. Nová nákupní střediska byla vybudována v Opavě-Kylešovicích, v Dolním Benešově a v Opavě-Kateřinkách. Další prodejny byly postaveny v Opavě na Polní ulici a v Ludgeřovicích.⁴⁷

Volnému cestovnímu ruchu sloužilo 27 ubytovacích zařízení s kapacitou 970 lůžek. V tomto byly i 3 auto-kempy s kapacitou asi 200 lůžek a asi pro 1200 účastníků pod stany. Proto se uvažovalo s rozšířením autokempinku a vybudováním motelu v Kravařích. Právě tento motel měl podpořit stoupající zájem o trasu ostravské operace zakončenou v nově budovaném památníku v Hrabyni. V Opavě na místě bývalého hotelu Koruna vyrostlo nové ubytovací zařízení Kamyšin.

V oblasti restauračního stravování a ubytování byly zainteresovány podniky Restaurací a jídelen a Spotřebního družstva Jednoty. Podnik RaJ měl své provozovny v Opavě, Hlučíně, Hradci nad Moravicí, Vítkově, Kravařích a Ludgeřovicích. V Opavě byly otevřeny provozovny Slezanka, Myslivecká vinárna, denní bar Monika, vinárna U Přemka, restaurace U Opavice.

V letech 1976 a 1977 byla provedena rekonstrukce restaurace Na Střelnici a restaurace na východním nádraží, dále hotelové části Zámecké restaurace v Hradci nad Moravicí, restaurací Lidového domu v Opavě, restaurace Zelený jelen v Opavě i samoobslužná restaurace na nynějším Dolním náměstí v Opavě.

Podnik RaJ měl celkem 111 provozoven s téměř 5000 místy u stolu. Spotřební družstvo Jednota mělo své provozovny ve zbývajících městech okresu a na vesnicích. Mělo 154 provozoven s 10 486 místy u stolu.⁴⁸

⁴⁷ Káňa, O. a kol.: Okres Opava, Ostrava 1983, s. 76-77.

⁴⁸ Koncepce rozvoje měst a obcí okresu Opava do roku 1990. Okresní národní výbor v Opavě-plánovací odbor, Opava 1978, s. 6-8. (Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, II. období, inventární číslo 124, karton 221.)

Dále družstvo vybudovalo obchodní domy v Kravařích a v Hradci nad Moravicí, nákupní střediska ve Vítkově, Velkých Heralticích, Pusté Polomi, Velké Polomi, Hati, Štěpánkovicích, Dolním Benešově a navíc v mnoha dalších obcích byly vybudovány nové moderní prodejny.⁴⁹

V oblasti kultury byla v roce 1978 národními výbory okresu Opava požadována výstavba 26 kulturních středisek a měla být zahájena výstavba společenských domů v Melči a Opavě, v letech 1981-1985 výstavba 7 zařízení.⁵⁰

Vybavenost okresu Opava zařízením pro sportovní aktivity byla špatná. Vybavenost nestačila pokrývat zvýšenou potřebu zájemců o tělesnou výchovu. Předpokládalo se s výstavbou 2 krytých bazénů, 12 tělocvičen a sportovních hal, 7 areálů zdraví a branných areálů, 10 hřišť a stadionů, 2 koupališť.⁵¹

⁴⁹ Káňa, O. a kol.: Okres Opava, Ostrava 1983, s. 76-77.

⁵⁰ Koncepce rozvoje měst a obcí okresu Opava do roku 1990. Okresní národní výbor v Opavě-plánovací odbor, Opava 1978, s. 21. (Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, II. období, inventární číslo 124, karta 221.)

⁵¹ Koncepce rozvoje měst a obcí okresu Opava do roku 1990. Okresní národní výbor v Opavě-plánovací odbor, Opava 1978, s. 23-24. (Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, II. období, inventární číslo 124, karta 221.)

4. Město Opava v době normalizace – archivní a orálněhistorický terénní výzkum

4. 1 Průmysl

Opava byla v éře „budování socialismu“ zatlačována do ústraní stále významnější Ostravou se svým těžkým průmyslem a uhelnými doly. Mnoho obyvatel Slezska jezdilo za prací právě tam. Mnoho mužů také nacházelo práci v dolech na Karvinsku. Opava plnila roli zejména historického a kulturního centra kraje. Přesto i zde fungovaly velké národní podniky, které zaměstnávaly obyvatele zejména z Opavy a blízkého okolí.

V kovoprůmyslu byla nejvýznamnější výroba kvalitních šicích strojů se značkou MINERVA na Rybářské ulici. Během své historie prošla firma řadou proměn včetně změny sortimentu. Před sametovou revolucí proslula téměř po celém světě výrobou potravinářských armatur, později i zařízení pro jaderné elektrárny.

Podnik byl založen roku 1881 pod názvem Silesia jako první rakousko-uherská továrna na šicí stroje se sídlem ve Vídni – závod Opava. V roce 1913 byl změněn název na dodnes připomínanou Minervu. Po válce vznikl dne 1. ledna 1946 Mila, n. p. Opava – závod na šicí stroje se stejnou výrobní náplní do konce roku 1949, přičemž název Mila byl vytvořen ze zkratk Minerva a Lada, kde Lada byla 2. naším největším závodem na šicí stroje v Soběslavi. V roce 1953 se podnik přeorientoval v rámci posílení těžkého průmyslu a strojírenství na výrobu průmyslových armatur a od roku 1976 vyráběl armatury pro jadernou energetiku.

Organizačně se v letech 1979 až 1990 Minerva změnila na Sigmu, k. p., Opava.⁵² Po revoluci se postupně rozpadl celý socialistický koncern Sigma, do něhož patřila. Místo něj podniká nyní v Opavě několik menších armaturek a strojírenských závodů.

⁵² Gebauer, J. – Šrámek, P., Náměstí a ulice města Opavy. Historický místopis, s. 21.

Po druhé světové válce došlo k pokusu o začlenění Opavy do ostravské průmyslové oblasti, nově založená firma OSTROJ se zaměřila na výrobu strojů a zařízení pro důlní revír. O postavení velkého průmyslového podniku bylo rozhodnuto roku 1948. Po sametové revoluci se největší opavský strojírenský závod stal akciovou společností, později byl zařazen i do kuponové privatizace. V současné době nadále vyrábí základní strojní zařízení pro doly, ovšem vzhledem k výraznému útlumu těžby na Ostravsku rozšířil sortiment také na zemědělské stroje, dopravní prostředky a celou řadu dalších strojírenských výrobků.⁵³

Farmaceutická společnost TEVA, člen izraelské nadnárodní farmaceutické společnosti, působí v rozsáhlém areálu tehdejší továrny na výrobu léčiv GALENA, který byl v průběhu posledních dvaceti let značně modernizován.

Počátek společnosti spadá do roku 1883, kdy Gustav Hell zakládá největší farmaceutickou továrnu v Rakousko-Uhersku, exportující do celého světa. Po válce v říjnu 1945 byla jako německá firma znárodněna a 7. března 1946 byla jako závod č. 41 začleněna do nově ustaveného národního podniku Spojené farmaceutické závody se sídlem v Praze. V říjnu 1952 vznikl potom v rámci VHI Spofa Praha národní podnik Galena Opava, který měl kromě výroby léčiv zaměření i na pěstování rostlinných kultur, technologie extrakce a výrobu tinktur.⁵⁴ S tím je spojena výroba sirupu KOFO, který je základem oblíbeného nápoje KOFOLA.

Název Galena firma dostala po Claudiu Galenovi z Pergamonu a v roce 1990 se stává samostatným státním podnikem. S pokračujícím rozvojem podniku i změnou politické situace se měnil výrobní sortiment.⁵⁵

Tradičním závodem pro výrobu barev a laků, v němž začala chemická výroba už roku 1907, byl závod BALAKOM. Pozdější akciová společnost byla výrobcem moderních nátěrových hmot a likvidátorem nebezpečných chemických odpadů. Dnes již neexistuje.

⁵³ Pavelčíková, N. (ed.), Opava, dáma věčně mladá, Opava 2010, s. 70.

⁵⁴ Kofola historie, [cit. 2012-5-2]. Dostupné na WWW: <<http://www.kofola.cz/index/kofola-historie>>.

⁵⁵ Galena, státní podnik Opava-Komárov, Podnikový katalog.

V roce 1840 založil v Opavě Theodor Fiedor malou řemeslnou dílnu, v níž započala ruční výroba cukrovinek. Značka Fiedor nabyla svou proslulost už před první světovou válkou, kdy se přestěhovala do nového závodu na Olomoucké ulici. Ten prošel složitým vývojem. V roce 1945 byl původním německým majitelům konfiskován a přešel do státního vlastnictví.

V roce 1958 byl národní podnik Slezský průmysl jemného pečiva zrušen a opavský závod byl začleněn do oborového podniku Průmysl trvanlivého pečiva v Praze jako odštěpný závod. V roce 1974 pak po zrušení Průmyslového trvanlivého pečiva byl opavský závod s označením OPAVIA začleněn do oborového podniku Čokoládoven Praha a to rovněž jako odštěpný závod.⁵⁶

Na počátku osmdesátých let dodával závod na tuzemský trh 26 druhů výrobků do 230 velkoobchodů ve všech krajích a pro export dalších 9 druhů. Sortiment výrobků obsahoval máčené a nemáčené oplatky, sušenky, lisované, drezírované, kombinované a polomáčené, které byly oblíbené v tuzemsku i zahraničí. Každoročně závod přicházel na trh s dvěma až třemi novými výrobky.⁵⁷ K nejprodávanějším výrobkům opavského závodu Čokoládoven Praha Opavie v osmdesátých letech patřily kreolky, jemné pečivo z třeného těsta s ovocnou náplní.⁵⁸

Po sametové revoluci byl státní podnik Opavia privatizován, postupně převzala většinu akcií světová firma DANONE. V roce 2007 firma prodala akcie nadnárodní společnosti Kraft Foods. K tradičním výrobkům nesoucí stále stejný název patří Tatranky, Fidorky, Miňonky, Zlaté a Tradiční piškoty.⁵⁹

Dalšími potravinářskými závody v Opavě byly firma SELIKO, která navazovala na historii opavských konzerváren sahající do druhé poloviny 19. století a nyní je v likvidaci a společnost BIVOIJ působící v Opavě od roku 1995. Společnost Bivoj svým vznikem navázala na tradici městských jatek a opavského státního podniku Masný průmysl.

⁵⁶ Opavia 1840-1980. 140 let trvanlivého pečiva v Opavě, Opava 1980, s. 4.

⁵⁷ Opavia 1840-1980. 140 let trvanlivého pečiva v Opavě, Opava 1980, s. 5.

⁵⁸ Nové Opavsko, ročník XXII, č. 30, 1980.

⁵⁹ Pavelčíková, N. (ed.), Opava, dáma věčně mladá, Opava 2010, s. 74.

Firma Seliko v ulici Sadová, se rozkládala v areálu, kde byla v roce 1861 založena jedna z největších továren na lihoviny v Opavě E. Lichtwitz, známá pod zkratkou ELCO. V době normalizace patřil opavský závod k největším závodům Severomoravských lihovarů, jehož sídlo bylo v Olomouci.

V textilním průmyslu se na Opavsku vyskytovaly tři závody. Provaznická továrna v Bolaticích, která po znárodnění v roce 1950 spadala pod národní podnik Konopa Český Krumlov, poté do národního podniku Lýko Olomouc. V roce 1958 byl podnik včleněn do národního podniku Juta ve Dvoře Králové. Po roce 1989 z něj vznikla firma Lanex. Druhým textilním podnikem na lnářskou výrobu na Opavsku byl opavský závod národního podniku Moravolen Šumperk, který od devadesátých let existoval pod názvem Opavlen a dnes již zanikl. V areálu Opavleny nyní sídlí několik různých firem a živnostníků. Třetím a nejvýznamnějším podnikem, který patřil v sedmdesátých a osmdesátých letech k významným exportérům textilního zboží z Československa, byl podnik KARNOLA a jeho opavský závod.

Kořeny tohoto podniku sahají do roku 1870, kdy Jan Kudlich založil tovární výrobu punčoch v Krnově. Jeho synové podnikání rozvíjeli a na počátku dvacátého století dostavili tříposchodovou tovární budovu také v Opavě na Zámeckém okruhu. Předmětem výroby podniku bylo pletařské zboží. Centrála podniku však nadále zůstala v Krnově. Po druhé světové válce a znárodnění podniku byl opavský pobočný závod převeden v roce 1949 do národního podniku Moravskoslezské pletárny Rožnov pod Radhoštěm a změněn jeho výrobní program. Místo pletařského zboží zde byla zpracovávána vlněná příze. V nových podmínkách po roce 1989 bývalý národní podnik neuspěl a opavský závod byl prodán. Textilní výroba byla zastavena a stávající tovární areál se mění v ruiny.⁶⁰

V Opavě fungovaly také mrazírny, mlékárna a pivovar, založený roku 1825, po znárodnění závod podniku Severomoravských pivovarů n. p. Přerov, který vyráběl deseti a sedmi stupňové pivo Zlatovar. V roce 1971 byl zahájen zkušební provoz v průmyslové pekárně v Opavě. První chléb byl upečen 20. srpna 1971. Do tržní sítě začaly dodávky o pět dní později.

⁶⁰ Jirásek, Z. – Korbelařová, I. – Žáček, R.: Historie a současnost podnikání na Opavsku, Žehušice 2002, s. 83-84.

Nová průmyslová pekárna zapříčinila postupně uzavření celkem 17 drobných nevyhovujících provozoven živnostenského charakteru, zpravidla však i bez solidního sociálního vybavení. Šest provozoven přímo v Opavě a jedenáct v dalších obcích okresu. Koncentrace výroby byla prakticky dokončena 29. února 1972. Výroba v průmyslové pekárně soustavně stoupala a zásobovala odtud zhruba tři čtvrtiny obyvatel okresu.⁶¹

Na tradici pekařského řemesla v Opavě navazuje dnešní pekárna Král, jejíž sídlo bylo postaveno již v roce 1920 Tomášem Quiskem, který zde provozoval pekařskou živnost až do odsunu Němců z Opavy v roce 1946. Po válce převzal pekárnu podnik Živena Opava a v letech 1950 až 1991 byla tato provozovna postupně majetkem Slezských mlýnů n. p. Krnov, Pekáren a mlýnů n. p. Ostrava a Severomoravských pekáren a cukráren n. p. Ostrava.

Nejprve pekárna vyráběla tradiční pečivo, ale po výstavbě nové průmyslové pekárny v Opavě a převedení výroby na její linky se v této pekárně zakoupila linka na výrobu tradičních italských tyčinek typu Grisini. Linka na výrobu tyčinek byla do plného provozu uvedena v roce 1971 a výrobky se staly oblíbeným produktem spotřebitelů. To dokazují ocenění z roku 1972 – Zlatý pohár Ex Plzeň pro Italské tyčinky a v roce 1973 – Zlatý pohár Ex Plzeň pro Graham tyčinky. V roce 1991 byla pekárna v rámci malé privatizace vydražena a novým majitelem se stal pan Miroslav Král, kterému byla v roce 1950 zrušena jeho pekařská živnost ve Stěbořicích a poté byl vedoucím provozu na této pekárně.⁶²

V přilehlých částech Opavy se nachází cukrovar ve Vávrovicích a v roce 1988 vzniká v blízkém Hradci nad Moravicí podnik BRANO - Branecké železářny a strojírny. V roce 1991 se z něj osamostatnil v Komárově bývalý pobočný závod Braneckých železáren, který byl pak pod novým názvem Kosmas, spol. s r.o. za dva roky nato privatizován.⁶³

Co se týče zabezpečení potřeb zaměstnanců těchto podniků, například v závodě Opavia byly převážně zaměstnány ženy a díky této skutečnosti byly vyhrazeny značné

⁶¹ Jubileum průmyslové pekárny, Nové Opavsko, ročník XXVI, č. 35, 1981.

⁶² Jirásek, Z. – Korbelařová, I. – Žáček, R.: Historie a současnost podnikání na Opavsku, Žehušice 2002, s. 136-137.

⁶³ Pavelčíková, N. (ed.), Opava, dáma věčně mladá, Opava 2010, s. 72.

finanční prostředky na předškolní zařízení. Odštěpný závod Opavia spolu s Okresním stavebním podnikem spravoval dvě mateřské školy, měl vyhrazené místa v opavských jeslích. Fungovala také závodní jídelna a kantýna.⁶⁴

Zejména vyhrazená místa v mateřských školách mohla usnadnit zaměstnankyním problémy s hledáním volných míst pro umístění svých dětí. To, že tyto problémy zde existovaly, dokládá i anketa nazvaná Služby očima žen, uskutečněná mezi ženami v Opavě v roce 1972 a otisknutá v týdeníku Nové Opavsko.

Lucie Kudalová z Opavy, která pracovala jako pomocná technická pracovnice Opavie, uvedla: „Služby jsou celkem dostačující, horší je to s dodacími lhůtami. V obchodech se musí čekat, často déle než vyhovuje zaměstnaným ženám. Rovněž více večerních prodejen by neuškodilo, odpadla by dlouhá čekání. Velkou bolestí opavských žen je nedostatek jeslí, školek a nakonec i zařízení, kde by mohly děti po návratu ze školy počkat na své zaměstnané matky.“⁶⁵

4. 1. 1 Ze vzpomínek narátorů

K dalším zaměstnaneckým benefitům, které zajišťovalo ROH, zajisté patřily podnikové zájezdy a rekreace. Oblibě se těšily podnikové chaty. Organizovaly se sportovní dny či pionýrské tábory pro děti zaměstnanců. Na podnikové chatě podniku Minerva byla také moje matka Marcela Stříbná.

„Podnikovou chatu jsme měli jednu Minerváckou a ta byla na Karlově. Vlastně to byly dvě menší chaty. Byly tam chaty i od opavského podniku Ostroj. Co si vzpomínám, tak opavská Galena tam taky měla chaty. Pozemní stavby tam měly svou chatu. Karlov bylo takové centrum. Ostroj měl taky svůj lyžařský vlek, protože to se chodilo na Ostrojácký vlek, který patřil Ostroji. Minerva měla taky svůj vlek přímo u chaty. A ještě byl pionýrský tábor. Děti měly možnost jezdit tady blízko do Vítkova. Vítkov – Hádinka se jmenovala ta osada. Tam byla možnost rekreace.“

⁶⁴ Opavia 1840-1980. 140 let trvanlivého pečiva v Opavě, Opava 1980, s. 7.

⁶⁵ Služby očima žen, Nové Opavsko, ročník XIV, č. 26, 1972.

„Minerva měla taky tenisové kurty. Ony tam jsou ještě do dneška, já nevím, jak se to tam jmenuje, kudy se jede na Mostní ulici. Tam byl tenisový klub, a kdo chodil na tenis, tak se nahlásil. Nevím, jestli se platily nějaké poplatky nějaké sportovní organizaci, protože já jsem tam nikdy nebyla. My jsme tenis nehráli. Taký byly cyklistické závody, různé přespolečenské běhy, lyžařské závody. Bylo to jakoby přes sportovní organizaci. Něco jako Svazarm⁶⁶, nebo já nevím, jak se to přesně jmenovalo. Taková závodní sportovní organizace.“⁶⁷

⁶⁶ Československá branná organizace, která sdružovala zájemce o některé odborné činnosti.

⁶⁷ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 7. 2012).

4. 2 Podniky služeb

Technické služby města Opavy vznikly na základě usnesení rady Městského národního výboru v Opavě v prosinci 1960 a Statutu podniku řízených národními výbory. Hlavním obsahem jejich činnosti je „zlepšování životního prostředí občanů, zejména z hlediska čistoty města, zlepšování vzhledu prostředí, v němž obyvatelé města žijí, poskytování ostatních služeb, jimiž se v obecném zájmu uspokojuje společenská potřeba včetně rekreačních oddechových zařízení“.

Kromě údržby silnic, parků a dalších veřejných prostranství, spravovali Technické služby také rekreační zařízení. Mezi ně patří městské lázně v Opavě, městské koupaliště, volnočasový areál Stříbrného jezera a dnes již neexistující sauna.

Současné městské lázně byly uvedeny do provozu v květnu 1968 a skládaly se ze tří částí: bazénu, očištné části (vany, sprchy) a z léčebné části (pára, skotské stříky, uhličitě koupele, parafinové zábaly). V osmdesátých letech se ještě rozšířily o vířivou koupel na horní končetiny a vany na podvodní masáže.

Stříbrné jezero vzniklo ze zrušeného sádrovcového dolu v Opavě-Kateřinkách. V roce 1979 jej převzala do technické správy provozovna městské lázně. Byly v něm instalovány dva plovoucí bazény a zbudováno sociální zařízení.

Sauna byla na Otické ulici, kde zahájila provoz v srpnu 1973. V témž roce využilo jejích služeb 11 600 návštěvníků. V roce 1975 byla uzavřena dohoda s okresním ústavem národního zdraví, kterou byly vyhrazeny zvláštní hodiny v provozu sauny pro malé a nemocné děti. Ve druhé polovině sedmdesátých let došlo k výstavbě a později zastřešení venkovního bazénku.⁶⁸

⁶⁸ Gawrecki, D.: Technické služby města Opavy. Brožura k 25. výročí, Opava 1986.

Stavba koupaliště s budovou s převlékárny, restaurací a dalším zázemím a bazény včetně skokanského můstku, skluzavky, sprch nebo dětského brouzdaliště proběhla v letech 1930-1931 a byla dílem opavských firem. Superlativy v hodnocení dokončené stavby se nesly v duchu, že se jedná o „nejkrásnější a nejmodernější lázně v zemi moravskoslezské“. Koupaliště bylo otevřeno veřejnosti 28. června 1931.⁶⁹

V sedmdesátých letech byl v areálu koupaliště vybudován minigolf a v roce 1979 proběhla rozsáhlá rekonstrukce areálu.

Silesia, okresní průmyslový podnik, vznikl v Opavě 1. července 1960. Své sídlo měl na ulici Mezi Trhy. Do jeho činnosti spadala výrobně opravárenská činnost všeho druhu. K 31. prosinci 1988 Silesia, okresní průmyslový podnik zanikl a jeho právním nástupcem se stal nově založený státní podnik Silesia v Opavě.

Předmětem činnosti podniku bylo vyrábět spotřební zboží především na zakázku, a to hlavně k doplnění a rozšíření sortimentu výroby ostatních odvětví. Podnik zajišťoval výrobu stavebně truhlářských výrobků, jako nábytek ze dřeva a ostatních hmot, prádlo a oděvy, výrobky sedlářské a brašnářské, galanterní výrobky. Vyráběl jednoduché stroje a zařízení, zemědělské stroje, řemeslnické nářadí a podobně. Prováděl opravy a údržbu spotřebního zboží především pro obyvatelstvo a výrobních prostředků pro ostatní hospodářské a rozpočtové organizace. Tato činnost byla prováděna od založení podniku až do konce roku 1988. Jedinou změnou v rozsahu činnosti bylo v roce 1965 zrušení provádění sériové výroby na úseku kovoslužeb.⁷⁰

V červenci 1967 se zrušil název podniku Komunální služby města Opavy a schválil se nový název podniku Opavan – služby, podnik socialistické práce se sídlem na ulici Pekařské s účinností od 30. září 1967. Opavan se tak stal přímým pokračovatelem podniku Komunálních služeb, který vznikl 1. července 1953. V roce 1974 bylo provedeno sloučení Komunálních služeb Kravař a Háje ve Slezsku s Opavanem, následoval Hlučín a Vítkov.⁷¹

⁶⁹ Šopák, P. (ed.): SLUNCE-VODA-VZDUCH. Pamětní list k rekonstrukci hlavní budovy městského koupaliště v Opavě v roce 2007, Opava 2007, s. 2-3.

⁷⁰ Zemský archiv Opava, Krajský soud Ostrava, Silesia – okresní průmyslový podnik, inventární číslo 977, karton 77.

⁷¹ Zemský archiv Opava, Krajský soud Ostrava, Opavan – okresní podnik služeb, podnik socialistické práce, inventární číslo 863, karton 69.

Jako podnik Opavan – okresní podnik služeb Opava je zřízen od 1. července 1977. Předmětem činnosti podniku bylo uspokojování požadavků na služby na úseku provádění oprav a úprav věcí, drobné výroby, zakázkových prací, prodej vlastních a jiných výrobků, oprávnění k poskytování „obstaratelských“ služeb zprostředkováním prodeje ojetých vozidel a použitelného zboží. Svou činnost realizoval v oborech autoopravárenství a kovo, což zahrnovalo veškeré opravy automobilů, záruční prohlídky, prodej, výroba a opravy různých kovových předmětů, opravy jízdních kol a kočárků, broušení nožů, klempířské práce a mnohé další.

Stavební a bytová údržba zahrnovala údržbu bytového fondu s veškerými opravami a instalacemi. Kominické, sklenářské, kamnářské, čalounické, truhlářské práce a deratizační služby. Výrobu a montáž pomníků, výrobu cementových výrobků spojenou s prodejem.

Posledním okruhem činnosti byly zdravotně-technické služby. Pod ně spadaly holičské a kadeřnické služby, pedikura, manikura. Čištění svršků, koberců, peří, šití klobouků na zakázku, dek a jejich prodej, praní prádla. Knihařské, propagační, aranžérské a mnohé další práce.

Veškerý prodej zajišťovaly maloobchodní prodejny, které byly samostatně hospodařící provozovnou, jejichž činnost byla zvlášť evidována a účtována. Organizačně byly spojeny s výrobní provozovnou, jejíž prodej výrobků realizovaly.⁷²

⁷² Statut, (Zemský archiv Opava, Krajský soud Ostrava, Opavan – okresní podnik služeb, podnik socialistické práce, inventární číslo 863, karton 69.)

4. 2. 1 Ze vzpomínek narátorů

Paní Anna Gregořicová vzpomíná, jak se dostala ke svému povolání kadeřnice, které v Opavě zřizoval podnik Komunálních služeb, pozdější Opavan.

„Ke svému zaměstnání jsem se dostala tak, že jsem nejprve chtěla jít na zdravotní školu, ale protože byla moje rodina silně věřící, tak jsem se nedostala a otec mě přihlásil na kadeřnici, což jsem zpočátku ani nechtěla. Když jsem dostala zamítavý dopis, tak otec bez rozvážení šel. To byl tehdy komunál, Komunální služby, takže zajel do Komunálních služeb. Učila jsem se tři roky v Ostravě v Michálkovicích, kde jsem poté pracovala tři roky. Po vyučení jsem chvíli pracovala v Ostravě a pak v Kravařích a už v druhém ročníku mě postavili samotnou do provozovny, takže jsem musela dělat sama a snažila jsem získat co nejvíce zákazníků, což bylo k dobru.

To byly Komunální služby v Kravařích, který pak spadl pod Opavan. Já jsem se učila za komunální služby v Kravařích, ale učila jsem se v Ostravě, Michálkovicích. Po vyučení jsem chvíli dělala v Ostravě, pak v Kravařích a nakonec už pod Opavem, když proběhlo sloučení.

Praxe byla. Dělalo se jen pánské a dámské. Já jsem víc tíhla pro to dámské kadeřnictví, ale dneska musí být obojí najednou. Tehdy holka byla buď kadeřnice, nebo holička, což mě bavilo víc. Ale musely jsme tehdy ještě i holit. Služby stály tehdy tři koruny za stříhání. Bylo to velice zajímavé proti dnešní době. My jsme byly rády, že jsme třeba získaly nějakého zákazníka, ještě jako učenky. To jsme ještě dělaly americké „trvaly“, které jsou už dnes už doslova stoické. Ale pro mě je to velice zajímavá práce. Mi se to začalo hodně líbit. Už v druhém ročníku jsem získala hodně spokojených zákazníků.

*Zákazníku jsem tedy měla hodně, jediné co jsem neměla moc ráda, ale musely jsme to dělat, bylo to holičství. Kosmetika tehdy ještě tolik nebyla. To existoval jeden salon v Opavě, který byl jediný v té době.*⁷³

⁷³ Ze vzpomínek paní Anny Gregořicové, zaměstnankyně Opavanu, okresní podnik služeb Opava, (nahrávka ze dne 13. 6. 2012).

Podnik Opavan zásoboval kadeřnictví a holičství potřebnou kosmetikou. O její kvalitě paní Gregořicová neměla nejlepší mínění a vzpomínala, odkud daná kosmetika byla dovážena: *„Řempe Ostrava, to byly barvy v lahvičkách, kdy se napřed musely vlasy mořit, aby to vůbec chytlo. Poté se umyly a zase celé znova. To byly zážitky. My jsme poskakovaly okolo a na ty „trvaly“ nikdy nezapomenu. To visely šňůry a my jako učenky jsme musely hlídat, aby se vlasy nespálily. Ty vlasy byly poničené.“*

Salon, kde byla kromě kadeřnických a holičských služeb prováděna i kosmetika, byl v Opavě pouze jeden. Byl to salon Eva na Pekařské ulici, který zde můžeme najít i dnes, avšak nepatří mezi moderní, oblíbené kadeřnické salóny.

Veškeré módní trendy v účesech si hledaly zákaznice samy nebo jim poradila kadeřnice, ale možností získávání inspirace nebylo mnoho. Opavan pro své zaměstnankyně školení či semináře nepořádal. Jednou z možností, kde mohly kadeřnice získat inspiraci, byl každoroční festival účesů v pražské Lucerně konaný 17. listopadu.

„Do Prahy do Lucerny, tam jsem jezdila vždycky. Byl to jediný festival 17. listopadu, který byl jediný v Praze. Na něj jsme si vždycky našetřily, protože jsme měly těch šest set nejvíc devět set korun, takže se vždycky šetřilo a dávalo do pokladniček, abychom na ten festival mohly jet. A to už byl vidět zájem ostatních kadeřnic, které chtěly jet, protože to jsme si musely platit samy, a která kadeřnice chtěla jet, tak už ty peníze dávala. Vás někdo navrhnul, a vy jste jela, ale musela jste všechno zaplatit. My jsme si něco nafotily, udělaly jsme si nějaké obrázky a vystavily jsme si je.“⁷⁴

Marcela Stříbná zase vzpomíná, jak se objednávalo zboží v okresním průmyslovém podniku Silesia.

„Obývací stěna se objednala v národním podniku Silesia Opava, tenkrát tam dělaly krásné obývací stěny, ale musela se objednat a pak se čekalo měsíc, dva. Na sedací soupravu jsme čekali 5 měsíců, co jsme ji měli objednanou. To bylo tenkrát hlavně o známostech.“⁷⁵

⁷⁴ Ze vzpomínek paní Anny Gregořicové, zaměstnankyně Opavanu, okresní podnik služeb Opava, (nahrávka ze dne 13. 6. 2012).

⁷⁵ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 10. 2011).

4.3 Ubytovací a stravovací služby

V Opavě vždy existovalo několik restauračních a ubytovacích zařízení. Po druhé světové válce započala výstavba nových či rekonstrukce dosavadních objektů.

V místech, kde stával jeden z nejstarších hotelů v Opavě, hotel Koruna ze 17. století, stojí dnes monumentální budova hotelu a restaurace Koruna. Současná budova byla postavena podle projektu ing. arch. Jiřího Horáka a ing. arch. Jana Kováře a uvedena do provozu v roce 1984.⁷⁶

Po znovuotevření nesl hotel jméno Kamyšin, podle ruského družebního města. Přímým investorem stavby byl Okresní národní výbor Opava a generální projektant Stavoprojekt Ostrava. Kapacity hotelu byly 140 základních lůžek a 140 míst u stolu v restauraci. Zahájení stavby bylo roku 1977, ukončení roku 1980. Celkové náklady stavby byly 23 270 612 Kčs.⁷⁷ Hotel měl ohodnocení tři hvězdiček.

Politicko-hospodářské zdůvodnění stavby dokresluje, jak byla Opava vnímána jako historické a kulturní středisko této části Slezska. Mělo řadu významných památek stavitelského umění, kulturních a sportovních zařízení.

V dokumentu se uvádí, že: „Je nutné vyjmenovat: nejstarší muzeum v ČSSR, Slezský ústav Československé akademie věd, divadlo Zdeňka Nejedlého, mnohé kostely na území města, v neposlední řadě i velmi významná kulturní památka dominikánského kláštera a kostela Sv. Václava. Ze sportovních zařízení je zde překrásná přírodní scenérie areálu Tyršova stadionu, krytý bazén a krytá zimní hala. Rovněž v okolí okresního města je řada kulturních středisek krajského a celostátního významu, jako nově renovovaný Zámek v Kravařích s trvale instalovanou výstavou „Ostravská operace“, krajské arboretum v Novém dvoře, Státní hřebčín v Albertovci, Zámek v Raduni, zejména však zámek v Hradci nad Moravicí, který rok od roku získává stále více pozornosti domácích i zahraničních návštěvníků.

⁷⁶ Opava a Slezské Muzeum. Průvodce, Opava 1987, s. 49.

⁷⁷ Státní okresní archiv Opava, Odbor výstavby a územního plánování, inventární číslo 424, karton 651.

Opava a její okolí je velmi přitažlivou, trvalou oblastí cizineckého cestovního ruchu a to především pro zahraniční turisty z PLR, NDR, NSR a Rakouska. V nejbližších letech se připravuje zavedení bezvízového styku mezi naší republikou a PLR, který růst cestovního ruchu v naší oblasti podstatně ovlivní a zvýší.

Zavedení volných sobot a perspektivní zkracování pracovní doby, neustále rostoucí motorismus jsou faktory, které přímo působí na cestovní ruch i zvýšenou poptávku po službách v Opavě již proto, že dochází ke zvýšené návštěvnosti rekreačních oblastí Jeseníků a přehuštěné oblasti Beskyd. Je vstupní branou do jesenické rekreační oblasti, která bude v dalších letech stále více navštěvovaná. Proto i všechny ubytovací a rekreační objekty na Opavsku mohou velmi vhodným způsobem sloužit i pro cestovní ruch oblasti Jeseník.

Této možnosti využívají a budou každým rokem více využívat pracující z Karvinska, Těšínska a Ostravska, jako blízkých průmyslových oblastí. Mimo to těchto rekreačních oblastí využívají ve zvětšené míře i turisté z celé republiky a zahraničí. Také ostravský Čedok již v těchto letech směřuje a v krátké budoucnosti bude dále rozšiřovat trasy sovětských turistů na Opavsko a stejným způsobem i trasy turistů z ostatních socialistických států.

Je nesporné, že význam Opavy perspektivně poroste i tím, že dojde k rozšíření již nyní největšího podniku na důlní stroje a mechanizaci v ČSSR, národního podniku Ostroj, k výstavbě velkého závodu Vratimovských papíren, k výstavbě podniku Barvy a laky v Komárově, k rozšíření armaturky Minerva Opava a MSA Dolní Benešov k realizaci atomových programů, rozšíření n. p. Galena a n. p. Opavia.

Pro města velikosti Opavy s počtem 60 000 obyvatel se počítá s ubytovací kapacitou 9 lůžky na tisíc obyvatel. V tomto případě činí potřeba Opavy 540 lůžek, zatím co skutečná kapacita k 31. 12. 1976 činí bez přistýlek pouze 219 lůžek.⁷⁸

⁷⁸Koruna, s. 4-5, (Státní okresní archiv Opava, inventární číslo 424.)

Kromě nejluxusnějšího Kamyšinu na nynějším Horním náměstí byly v Opavě hotely Orient, Zimní stadion a Parkhotel, které spadaly do kategorie B. Z dalších ubytovacích zařízení se v Opavě nacházel ubytovací hostinec Zelený jelen kategorie C a v Opavě - Komárově motel Oasa.

Hotel Kamyšin provozoval restauraci, kavárnu a snack bar. Opodál na Horním náměstí byly vedle sebe umístěny dvě oblíbené restaurace Slezanka a Liptov. Zatímco z restaurace Slezanka se na počátku devadesátých let stalo nákupní centrum se stejnojmenným názvem, restaurace Liptov se nově proměnila v pizzerii Veneto, která zde zůstala do nynějších dnů. Svou restauraci měl také hotel Zimní stadion a Východní nádraží.

Pro ukázkou slavnostního menu v restauraci Slezanka uvádím jedno, připravené pro soubor písní a tanců z Volgogradu v rámci Dekády družby uskutečněné na počest 60. výročí VŘSR. Menu bylo připraveno pro cca 60 osob v nákladech 2 447 korun.⁷⁹

Slavnostní menu:

Aperitiv: Metropol

Předkrm: Tresčí játra s cibulí

Hlavní chod: Roštěná na roštu, opékané brambory, zeleninová obloha

Desert: káva a zákusek citronový řez

Nápoje: Pivo, nealkoholické nápoje, víno

Na stolech chléb a mísy s ovocem

⁷⁹ RAJ Opava, 1953-1997, (Státní okresní archiv Opava, fond běžně nepřístupný.)

K restauracím, které zároveň sloužily jako prostory pro kulturní akce s velkými sály, patřily Lidový dům na Otické ulici a Klub v ulici Na Rybníčku, který byl od roku 1965 hojně využíván Závodním klubem Ostroj. Pořádaly se zde plesy, koncerty, kurzy společenského tance a chování, a to až do jeho uzavření pro rekonstrukci budovy. V roce 2012 byl po rekonstrukci Kulturní dům Na Rybníčku nově otevřen a v současné době nabízí volné prostory k pronájmu. Restaurace Lidový dům v roce 1970 zaměstnávala 14 lidí. Měsíčně se tu podávalo přes 4 tisíce obědů a v neděli byly žádané domácí knedlíky, kterými Lidový dům pravidelně zásoboval přes 200 opavských domácností.⁸⁰

K rodinným oslavám jako životní jubilea, svatby, třídní srazy sloužily oblíbené restaurace Split na Olomoucké ulici a U Opavice na ulici Holasické.

Při příležitosti oslav 750. výročí založení města v roce 1974 byl v prostorách původního kostela sv. Václava na Pekařské ulici slavnostně otevřen Dům umění, Lidová škola umění, ale také nová provozovna RaJ - vinárna U Přemka, kde se také pořádaly menší koncerty a slavnostní akce v salónku s historickou klenbou.⁸¹ Slovem vinárna se ve svém názvu honosily další provozovny a to Myslivecká vinárna, Valtická vinárna a Slovácká vinárna. Další vinárnu a bar provozoval opět hotel Kamyšin.

K rychlému stravování sloužily jídelny na Východním nádraží, Zelený jelen a velká samoobslužná jídelna na Dolním náměstí, stejně jako několik bufetů. K rozšíření možností stravování pracujících okresu a města i jeho hostů a také ke zpestření nákupu specialit přispělo otevření bistra Gong s. p. Restaurací a jídelen Opava.⁸²

⁸⁰ 25 let práce pro veřejnost, in: Nové Opavsko, ročník XII, č. 50, 1970.

⁸¹ Gebauer, J. – Šrámek, P., Náměstí a ulice města Opavy. Historický místopis, s. 15.

⁸² Nové Opavsko, ročník XXI, č. 43, 1989.

Oblíbené bufety byly Orient a Opera, které byly zároveň kavárnami. V Opeře byla taktéž cukrárna, stejně jako kavárna s cukrárnou Split. Tradiční kavárnou z počátku 20. století byla Národní kavárna na Olomoucké ulici, jejíž budova byla vybudována v letech 1903 až 1904 pro kavárníka Ferdinanda Gebauera, který ji vlastnil až do dvacátých let. Poté byla kavárna ve vlastnictví Svazu slezských zemědělských družstev a po druhé světové válce do roku 1998 byl vlastníkem celého objektu národní podnik Opavia. Po roce 1998 se z této kavárny stala prodejna praček.⁸³

V roce 2009 nastala renovace kavárny a její znovuootevření. Bohužel po jednom roce fungování byla kavárna opět zavřena pro neexistující stavební povolení a kolaudaci kavárny a stížnosti občanů bydlících nad kavárnou.

V neposlední řadě patřilo k pohostinství provozování pivnic. Ty byly v Opavě tři a to U Opavice, Staropramen⁸⁴ a Plzeňská pivnice v renesančním domě z 16. století, která jako stylová restaurace U Bílého koníčka čepuje Plzeňské pivo dodnes.

Nabídku rozšiřovaly další restaurace na okraji města a sídlištích, mléčný bar a snack bary hotelu Kamyšín a družstva Jednoty.

4. 3. 1 Ze vzpomínek narátorů

Na restauraci U Opavice vzpomíná moje matka jako na jednu z oblíbených opavských restaurací, kde také měli mí rodiče svatbu: *„Svatbu jsme měli v Opavě, v restauraci U Opavice. Prostory pro svatbu se sháněly, jak se dalo. U nás v Hněvošicích to nešlo, tenkrát na vesnici nic nebylo, jako je teď třeba v Kobeřicích. Bud' mohla být svatba doma, což jsme nechtěli, nebo v Opavě. V restauraci U Opavice to bylo tenkrát celkem nové a bylo nás asi okolo 40 lidí.“*⁸⁵

⁸³ Pořad Kultura.cz, Národní kavárna v Opavě, Česká televize, vysíláno 4. 7. 2009, [cit. 2012-6-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelivize.cz/ivysilani/1183619616-kultura-cz/409233100152012/>>.

⁸⁴ Pivnice byla v osmdesátých letech přejmenována na Vesmír a tento název ji zůstal i po roce 1989. Dnes již nefunguje.

⁸⁵ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 10. 2011).

Při vzpomínání na nějaký tradiční opavský pokrm, který se třeba mohl objevit i na svatebním stole, si vybavila, dnes ještě v Opavě stále známý tradiční zákusek Opavan, který měli právě na své svatbě.

„Velice populární byl zákusek Opavan, který se tak přímo jmenoval. Jednu dobu se přejmenoval na Den a noc, ale jako Opavan to začalo. To byl vlastně takový veliký, piškotový trojúhelník a ten byl nastříkaný pařížskou šlehačkou a klasickou bílou. Nahoře byl posypaný hořkou čokoládou.“⁸⁶

Za svatební menu pro 42 lidí o polévce, předkrmu, dvou chodech a zákusku s kávou a nápoji zaplatili rodiče v roce 1978 v této restauraci celkem 2 794,30 Kčs. Tato částka byla bez alkoholu a obnášela i banketní přírážku. Zmiňovaný zákusek Opavan stál tehdy 5,10 Kčs.⁸⁷

Tradičním a oblíbeným svátečním obědem byla kromě „Svíčkové“ také vepřová pečeně se zelím a knedlíkem, někdy v kombinaci zelí bílého i červeného, kynutých a bramborových knedlíků a k vepřové pečení se přidávalo maso uzené. Toto jídlo je místními označováno jako „Slezská bašta“ nebo „Selská bašta“.

To potvrzuje i vzpomínka pana Benše, který během svého studia a povolání číšníka prošel také řadu provozoven v jiných městech tehdejšího Československa.

„Samozřejmě, že byly vypíchnuté některé ty místní speciality. V Opavě jednu dobu letěla Selská bašta, tak jsme tomu říkali. To bylo uzené a pečené maso, červené, bílé zelí a dva nebo tři druhy knedlíků. To bylo spíš takové místní nej, proto si to na ty svatby a na ty oslavy lidé objednávali. Co se týče nápojů, tak my jsme vyloženě pivařský kraj, takže spousta horníků a hutníků, strojařský průmysl, zemědělství. Nejsme žádná vinařská oblast, takže tady jelo to pivo, pivo, pivo.“

Na otázku, zda bylo upřednostňováno opavské pivo z místního pivovaru, odpověděl takto: *„Prakticky tady jiné pivo nebylo. My jsme se to jednou tenkrát jako kluci snažili spočítat a napočítali jsme nějakých sto šedesát různých restaurací, bufetů a barů. Dneska toho je možná třikrát tolik. Tenkrát to bylo kolem nějakých sto šedesáti, sto sedmdesáti.“*

⁸⁶ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 10. 2011).

⁸⁷ Vyúčtování, RaJ Opava, 1978. (Materiály Marcely Stříbné)

Prakticky všude, kde bylo pivo, tak byl opavský Zlatovar. To, že Opava měla svůj pivovar, samozřejmě lidi, chlapi věděli. Byli na něj zvyklí, tak prakticky ani jiné pivo nevyhledávali. To už nemluví o tom, že distribuce jiného piva, z jiného kraje byla hrozně komplikovaná, složitá. Takže kdyby někdo chtěl Plzeň⁸⁸, tak to musela zařídit ta organizace. To znamená buď Jednota, nebo Restaurace a jídelny, nebo Pramen, který tady byl. Tyto organizace to zařizovaly v rámci nějakých mezikrajových jednání. Pak se třeba stalo, že fungovala jihočeská pivnice U Bílého koníčka⁸⁹, kde měli Plzeň nebo restaurace Vesmír, kde měli zase Staropramen. To ale byly takové výjimky. Prakticky všechny ostatní restaurace měly Zlatovar. Ještě si vzpomínám, že jsem dělal ve Splitu u nemocnice, ten patřil Jednotě. Tam měli Litovel. Ale jinak byl všude Zlatovar. To bylo prostě takto dané a nikdo nepřemýšlel o tom, že by to mohlo být jinak.“

Pan Benš pracoval na restauračních provozovnách družstva Jednoty od svého ukončení studia v roce 1976 na tehdejší Střední škole společného stravování⁹⁰ až do roku 1992, kdy odešel do soukromého sektoru.

„Potom jsem dělal tak různě v té Jednotě. Jednou tam, jednou onde, protože ta Jednota měla své provozovny rozesté po celém okrese Opava. Nevím proč, ale já jsem nikde nevydržel dlouho, a to z toho důvodu, že vždycky, když někde něco hořelo, tak mě tam dali, abych to zase spravil a dal to dohromady. Tak se prakticky stalo, že jsem byl zhruba rok tam, půl roku tam a zase půl roku jinde. Prostě jsem lepil díry. Kde nikdo nechtěl být, nebo kde to nešlo, tak tam jsem to postavil na nohy a šel jsem o dům dále. No a tak to šlo až do roku 1987, 1988, kdy mě zase šoupli násilím do restaurace Liptov. Kdysi se to jmenovalo Snack bar v Opavě na Horním náměstí, přímo pod ústředím spotřebního družstva. Když už jsem tam teda byl, tak jsem si říkal, že tady bych už mohl vydržet. To jsem měl už i docela dost let a tak jsem si myslel, že tady bych se už mohl tak nějak usadit. Bylo to v centru města, takže na mě bylo vidět. I to prostředí bylo takové fajn.“

V restauraci Liptov chtěl pan Benš již zůstat a považoval ji za jednu z nejlepších restaurací v Opavě. S příchodem porevolučních změn měl dokonce zájem o pronájem této restaurace a stát se jejím provozovatelem, ale k jeho zklamání se tomu tak nikdy nestalo.

⁸⁸ Plzeň (pivo), jako lidové označení piva Pilsner Urquell.

⁸⁹ Restaurace U Bílého koníčka je dnešní název bývalé Plzeňské pivnice.

⁹⁰ Dnes Střední škola hotelnictví a služeb a Vyšší odborná škola, Opava.

„Jenomže přišla revoluce, což ještě zpočátku nic neznamenal, ale po revoluci jsem podal žádost o ekonomický pronájem restaurace Liptov, na což mi bylo řečeno, že ta restaurace je vlajková loď Jednoty, a že to nikdy pronajímat nebudou. Řekli mi, že si tu restauraci nechají, protože šlape. Řekl jsem jim, že tak dobře šlape zejména díky tomu, že jsem tady já, jinak by možná tak nešlapala. Nicméně asi po dvou nebo třech žádostech o ekonomický pronájem, který mi byl vždycky zamítnut, jsem se na ně vykašlal a šel jsem dělat do soukromého sektoru.“

„Bylo to v centru města. Tak to už je první velká dispozice. Já jsem se tam totiž i ženil. Já jsem se ženil v roce 1979. To se ještě tenkrát jmenovalo právě ten Snack bar a tím, že jsem se tam asi ženil, tak mi to tam bylo takové blízké. Když jsem dělal různé jinde, z důvodu toho, že Jednota měla své provozovny všude po vesnicích, tak přece jenom na těch vesnicích to nikdy nebylo o nějaké restauraci. Tam to vždycky bylo jenom o nějakém ohřívání gulášů nebo něčeho jiného. I když udělat dobrý guláš, to je umění. Tam to ale nebyla gastronomie, kdežto v tom centru už přece jenom ano. Bylo to na ráně, už tam byl i větší pohyb klientů, zákazníků. A i to vybavení bylo lepší, takže tam už se dalo opravdu něco udělat.“

„Ano, tam to tenkrát mohlo jet. Mně to bohužel nechtěli pronajmout, takže se stalo, že tam později dali nějakého jiného vedoucího, který začal hrát automaty, a provozovna Jednoty zanikla. Nakonec byli donuceni do toho nájmu někoho dát, ale mě už nepřizvali. Možná byli uraženi, že jsem od nich odešel, ale to už je dnes jedno. Mohla to být skutečně jedna z nejlepších restaurací, nejlepších v Opavě, ale bohužel není.“

Poslední věc, na kterou nerad vzpomíná, bylo nedostatečné vybavení nádobím jednotlivých provozoven, což pan Benš připisuje na vrub také předsedovi družstva Jednoty Opava.

„Řeknu takovou perličku. My jsme měli všude spousty krásných obrazů, na provozovnách, na ústředí družstva, všude byly obrazy, nádherné obrazy. Všude byly květiny, všude bylo já nevím co, ale my v těch hospodách jsme neměli do čeho čepovat pivo. My jsme neměli talíře na to, abychom servírovali jídla a to jenom z toho důvodu, že tehdejší předseda družstva⁹¹ měl kamarády z těch vyšších kruhů, malíře a takové,

⁹¹ Jméno autorkou vynecháno.

z čehož samozřejmě plynulo, že proč by od nich nenakoupil z peněz Jednoty. Ti malíři se měli dobře, ale vůbec ho nezajímalo, že my nemáme vybavení do provozu. My jsme museli zapisovat kde jaký rozbitý talíř, kde jakou rozbitou sklínku, ale to bylo tak všechno, co jsme mohli. A stejně nám to k ničemu nebylo. Takže to je taková věc, na kterou nerad vzpomínám.“⁹²

Všechny tyto vzpomínky se týkaly možnosti veřejného, komerčního stravování v Opavě, ale běžný občan s osmihodinovou pracovní dobou se obvykle přes týden stravoval mimo domov a využíval služeb neveřejného, uzavřeného stravování. K tomuto účelu sloužilo takzvané závodní stravování nebo možnost koupě stravenek.

Marcela Stříbná vzpomíná na kantýnu v podniku Minerva, kde se mimo jiné také odráží záměrné nerespektování křesťanských tradic v jejich svátečních dnech.

„V podnikové kantýně se dostalo klasické zboží jako dnes, jen ten výběr byl samozřejmě menší. Klasický „vlašák“ do papíru, pečivo, jednou týdně byly zákusky. Když ale byla šikovná kantýnská a člověk s ní byl zadobře, dokázala sehnat třeba i úzkoprofilové zboží jako pomazánkové máslo - to byl tenkrát nový hit. Ale taky vložky, klasická zrnková káva Standart, která se namlela na počkání, nebo v práci na ručním mlýnku.“

*„Obědy se vařily v závodní kuchyni v Minervě. Stravenky se kupovaly v jídelně. Cena byla zpočátku pět korun potom myslím osm korun za kus. Daly se použít pouze v „minervacké“ jídelně. Výběr byl ze dvou jídel a musel se nahlásit den dopředu. Samozřejmě o Velikonocích – na Velký pátek a na Popeleční středu byl oběd masitý a to jak první tak i druhé jídlo. Ke konci, před rokem 1989, se už v ty dny nebo v pátek objevilo i jídlo bezmasé.“*⁹³

⁹² Ze vzpomínek pana Milana Benše, zaměstnance na restauračních provozovnách spotřebního družstva Jednota Opava, (nahrávka ze dne 26. 6. 2010).

⁹³ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 10. 2011).

Na otázku, jak se stravoval můj otec, odpověděla takto: „*V Bytprůmu⁹⁴ tatka neměl ani kantýnu, ani jídelnu. Byli pořád někde v terénu, měli možnost koupit stravenky taky za takové ceny pět, osm korun a podobně, které platily v jídelnách a restauracích Opavy. Mimo město ne.*“⁹⁵

Zajímavá je taktéž vzpomínka pana Milana Benše, jak se urychleně vymýšlelo, kterak zajistit stravování dvou set polských dělníků, kteří přijeli do Opavy stavět mrazírny, dnešní firmu Nowaco Opava.

„*V roce nějak 1982, 1983 Jednota řešila velký problém, protože se stavěly Slezské mrazírny. Dnes se to jmenuje Nowaco, a bylo tam zhruba dvě stě Poláků, kteří to stavěli, a nikdo na to nebyl. Nebyl žádný vedoucí, který by to prostě dělal. Nikdo, kdo by v té hospodě byl a pro těch dvě stě Poláků vařil. To bylo docela velké sousto. V Jednotě na to nebyli nijak zvyklí. Tak jsem šel za tím mým šéfem a řekl mu, že pokud nikoho nemá, tak ať to dá mi. Věděl, že jsem to v životě nedělal. Řekl jsem mu, že to nevadí, že stejně nemá co ztratit. Nikoho tam neměl, tak to mohl se mnou zkusit. Nakonec jsme se domluvili. Mrazírny se postavily, stojí dodneška. Poláci pěli samou chválu o tom, že to všechno dobře proběhlo.*“

Pan Benš si pamatuje, v jak špatných podmínkách vše probíhalo. Zcela nedostatečná kuchyň pro takto velkou skupinu strávníků se nacházela v okrajové části Opavy – Vávrovicích.

„*Na tom Palhanci⁹⁶ je takový domek, kde byla kuchyň, jejíž kapacita byla, bych tak odhadoval, asi na 30 jídel denně. My jsme tam vařili pro dvě stě Poláků, to znamená dvě stě obědů a dvě stě večeří. Takže tam byl šílený chaos. Museli jsme tam vařit polívky natřikrát. Nebyl velký hrnec. Dvě stě Poláků, to bylo zhruba devadesát litrů polívky. Takový hrnec jsme neměli. To jsme museli napřed vařit jednu polívku a dát ji do nějakých menších hrnců, pak v tom velkém hrnci udělat druhou polívku a zase to rozlít do něčeho jiného. Potom to různě ohřívat a jak oni chodili, tak jim to vydávat.*“

⁹⁴ BYTPRŮM, výrobní družstvo v Ostravě, kde se můj otec vyučil a pracoval do roku 1990.

⁹⁵ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 10. 2011).

⁹⁶ Palhanec je malá osada, která je součástí místní části Opavy – Vávrovice.

„Oni chodili tam, kde byl takový sálek. Stoly se tam daly podobně jako v jídelně a to jídlo se tam konzumovalo. Byla tam taky servírka, která jim to jídlo roznášela. Během hodiny se tam vystřídali všichni. Pracovali jsme v těchto podmínkách i přesto, že chodily běžně různé kontrolní orgány, jako Česká obchodní inspekce, Okresní hygienická stanice, kontrola bezpečnosti práce. Ty všechny pravidelně chodily po všech provozovnách, ale naší se záměrně vyhýbaly, protože tato provozovna nebyla schopna nic dodržovat. Všichni to věděli, ale všichni byli potichu, a všichni to tak nějak tiše přehlíželi, aby dodržovali mezinárodní dohodu nebo tu mezinárodní smlouvu o výstavbě těch česko-polských mrazíren. Takže nikdo tam nic neřešil. Když přišel nějaký bezpečnostní technik, podal zprávu předsedovi družstva a řekl: „Soudruhu předsedo, tam nechod'te, protože když nebudete chtít šlápnout do polívky, tak šlápnete do omáčky.“

„A teďka sranda byla ta, že my jsme tam pracovali od pondělí do pátku. Někteří z nich dělali i v sobotu a v neděli, ale to těch Poláků nebylo tak moc, takže se stačili třeba najíst v restauraci, kde bylo nějakých třicet míst. Ale já jsem musel ten sál společně s uklízečkou z pátku na sobotu přes noc umýt a vyčistit. Ty židle, to všechno bylo od téru, protože jak oni stavěli ty mrazírny, tak byli od malty, od betonu a od téru. My jsme to třeba s uklízečkou vyčistili přes noc, abychom v sobotu mohli udělat svatbu.“⁹⁷

⁹⁷ Ze vzpomínek pana Milana Benše, zaměstnance na restauračních provozovnách spotřebního družstva Jednota Opava, (nahrávka ze dne 26. 6. 2010).

4. 4 Maloobchodní síť

Jako v celém Československu figurovaly na opavském trhu v zásobování potravinami spotřební družstva Jednota a Pramen. Pramen v Opavě vznikl v roce 1949 a sdružil soukromé maloobchodní firmy v potravinářském resortu. K 1. lednu 1951 bylo v Opavě vytvořeno výrobní a spotřební družstvo Jednota. V roce 1954 přijala družstva jednotná označení Okresní lidové spotřební družstvo Jednota a mohla zásobovat potravinami a spotřebním zbožím zejména venkov. Ve městech měl být pouze státní podnik Pramen. Od roku 1964 mohla Jednota zřizovat maloobchodní provozovny i ve městech. V osmdesátých letech byly zřízeny zdejší prodejny Eso.

V opavském spotřebním družstvu Jednota došlo v roce 1960, při změně rozdělení okresů a pak sloučením Jednoty Opava, Hlučín a Bílovec, k vytvoření družstva v dnešním rozsahu okresu Opava.

Do roku 1989 družstvo odkoupilo od obecních úřadů většinu své prodejní sítě, kterou tyto obecní úřady vybudovaly v rámci takzvané "akce Z". Před rokem 1989 zaměstnávala opavská Jednota na 3000 lidí a provozovala kolem 500 jednotek, přičemž její obrát se pohyboval na zhruba stejné úrovni jako dnes.⁹⁸ Největší prodejna družstva Jednota byla a dodnes sídlí v samotném srdci Opavy na Horním náměstí.

Zásobování prodejen se potýkalo se stejnými problémy jako v celém Československu. Hlavní problém byl nedostatek zboží. Zejména u masa chyběl požadovaný sortiment. Nedostatkovým zbožím byly vepřový bok, telecí, hovězí přední, u masných výrobků především jemné párky, trampské cigáro, nedostatečný sortiment trvanlivých salámů a specialit. Důvodem byla jednak vzrůstající poptávka po výrobcích a také nedostatečná výrobní kapacita, někdy nedostatek potřebné suroviny na výrobu určitých speciálních druhů a někdy nebyl k dispozici obalový materiál jako například střeva.⁹⁹

⁹⁸ Tempo, obchodní družstvo, Historie, [cit. 2012-6-13]. Dostupné na WWW: <http://www.odtempo.cz/O_druzstvu_-_Historie.htm>.

⁹⁹ Stav zásobování spotřebním a potravinářským zbožím v 1. pololetí roku 1984, s. 2., Zápisy ze schůzí rady MěNV Opava 1984-1985, (Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, II. období, inventární číslo 85, karton 112.)

V roce 1979 proběhla spotřebitelská kontrola na prodejnách, která tyto nedostatky zaznamenala. Celkem bylo provedeno 396 prověrek v prodejnách státního a družstevního obchodu a bylo zajištěno 131 závad. Většina nedostatků byla zjištěna z prověrek zásobování základními druhy potravin – to znamená, že chybělo mléko, sýry, máslo, salám, ocet, cukr. Aby se situace zlepšila, bylo vybráno 19 prodejen potravin, které musely uvedené základní druhy potravin mít až do konce prodejní doby. Byly to prodejny na sídlištích, ve středu a na okraji města.¹⁰⁰ Tyto problémy se zásobováním zejména masa byly v Opavě a na Opavsku časté, což dokládá také to, že zprávy o špatné situaci v zásobování masem se opakovaně objevovaly i v týdeníku Nové Opavsko.¹⁰¹

V roce 1961 bylo v Opavě 163 obchodních prodejen, z toho 99 prodejen potravin, 10 zeleniny, 7 drobného zboží, 6 textilu, 5 oděvů a domácích potřeb, 3 prodejny patřily Jednotě. Do roku 1973 se počet prodejen zvýšil na 188 a v roce 1979 na 285 prodejen, z toho bylo 47 prodejen Jednoty.¹⁰²

V městě Opavě vybudoval svou prodejní síť státní obchod, členící se na státní maloobchod s potravinářským zbožím, Restaurace a jídelny, Ostravský obchod s potřebami pro domácnost¹⁰³, Obchod s drobným spotřebním zbožím¹⁰⁴, Oděvní obchod¹⁰⁵, Obchod s obuví¹⁰⁶, Klenoty, hodiny, starožitnosti, Bazar, Obchod s tabákem a kuřáckými potřebami, Velkoobchod s potravinářským zbožím, Gramofonové závody Ultrafon, Kniha a Mototechna. Mototechna měla své dvě prodejny na Olomoucké ulici. První z nich se zaměřovala na součástky a náhradní díly pro motocykly, zejména značky Jawa a druhá prodejna se soustředila na zboží pro automobily.

¹⁰⁰ Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, Zápisy se schůzí rady MěNV Opava, inventární číslo 85, karton 108.

¹⁰¹ Například: Jak je to s masem? Nové Opavsko, ročník XII, č. 7, 1970 nebo Služby očima žen, Nové Opavsko, ročník XIV, č. 26, 1972.

¹⁰² Káňa, O. a kol.: Okres Opava, Ostrava 1983, s. 91.

¹⁰³ Bývalý Kovomat, Elektra, Nový byt, Sklo a porcelán.

¹⁰⁴ Bývalý Chemodroga, Narpa, Zdar.

¹⁰⁵ Bývalý Tep a OP Prostějov.

¹⁰⁶ Bývalý Jas.

K prodejnám s textilním zbožím patřily prodejna pletářského zboží Opava na Ostrožné ulici a ve stejné ulici prodejna podniku Oděvy Olomouc, prodejna Hedvy, Textilu Ostrava a prodejna celorepublikově známého opavského podniku Slezská tvorba Opava, která sídlila na Horním náměstí. Druhou prodejnu měl podnik také v Ostravě Porubě.

Výrobní družstvo Slezská tvorba bylo založeno roku 1951. Nosným programem družstva byla výroba dětské a dámské konfekce, vánočních ozdob, dřevěných hraček, gobelínových obrazů a kusového textilu. Družstvo mělo vlastní prodejny a podílelo se na exportu. Proslulo také pořádáním tradičních módních přehlídek.¹⁰⁷ Své výrobky dodávalo především do pražského Klubu odívání mladých v Darexu.¹⁰⁸

Za československý příspěvek k folklorním stylům lze považovat oděvy, které zhotovoval ÚLUV. Především to byly různé typy oblečení aktuálních forem z modrotisku, kanafasu, batiky včetně doplňků. Prodávaly se i halenky a šaty zdobené výšivkou v duchu svérázu. Takové oděvy vyrábělo právě družstvo Slezská tvorba Opava.¹⁰⁹

Podniková prodejna Tesly na Ostrožné ulici byla v Opavě otevřena roku 1980 jako jediná ve Slezsku a obdobná na Moravě byla pouze v Uherském Brodě. Sortiment byl však zaměřen pouze na drobné součástky, nikoli na finální výrobky. Takovéto zboží bylo možné zakoupit v prodejně elektro Domácích potřeb a obchodním domě Prior.¹¹⁰

V letech 1928 – 1930 byl vystavěn obchodní dům Breda-Weinstein, který tehdy patřil k nejkrásnějším obchodním domům na území Československa. Po druhé světové válce Weinsteinův majetek nedostal dědic, který se o něj hlásil, ale Národní výbor jej prohlásil za majetek Němců, kolaborantů a zrádců a obchodní dům propadl státu.

¹⁰⁷ Gebauer, J. – Šrámek, P., Náměstí a ulice města Opavy. Historický místopis, Opava 1990, s. 22.

¹⁰⁸ Časopis Vlasta XXX, 1976. č. 3.

¹⁰⁹ Hlaváčková, K.: 70: „Kytky v popelnici“. Společnost a móda v sedmdesátých letech v Československu, Praha 2007, s. 128.

¹¹⁰ Nová prodejna Tesly v Opavě, in: Nové Opavsko, ročník XXII, č. 34, 1980.

Po únoru 1948 byl obchodní dům začleněn mezi podniky státního obchodu a přejmenován na obchodní dům Průkopník.¹¹¹ Stále si však držel výsadní postavení a už v padesátých letech tam mimořádně rostl obrát. V roce 1959 se započalo s přestavbou obchodního domu za plného chodu, tedy po etapách.

Přestavba a modernizace obchodního domu spočívala především ve značném rozšíření prodejní plochy přibližně o 2000 čtverečních metrů, jež byly získány přemístěním skladů a zprovozněním 3. a 4. nadzemního poschodí. Dále v úplné přestavbě interiéru, která měla umožnit zavedení nejmodernější prodejní metody, tedy volný výběr veškerého zboží. Byl zcela přebudován technologický park, zejména doprání zařízení, elektroinstalace, vytápění a podobně.

Projektované náklady dosahovaly asi 7 milionů Kčs. Ve skutečnosti se prostavělo jen něco více než 3,8 milionů Kčs.¹¹²

V šedesátých letech byl začleněn do obchodního řetězce Prior. K původnímu názvu Breda se obchodní dům vrátil po sametové revoluci. Původní prestiž už ale nezískal a v posledních letech stále rychleji chátrá.

V rámci plnění úkolů volebního programu NF a prováděcího plánu a rozpočtu na rok 1987 byla na úseku obchodní činnosti zřízena průzkumová prodejna drůbežích specialit na Ostrožné ulici, provozovatel Potraviny a v závěru roku byla prodejní síť rozšířena o průzkumovou prodejnu Čokoládoven na Olomoucké ulici a rekonstruovanou prodejnu potravinářského zboží na Liliové ulici. Zahájen byl provoz prodejny zbytkového materiálu od místních výrobců a prodej luxusního zboží v nově otevřené prodejně LUXUS na Ostrožné ulici. Celkovou úroveň služeb doplnila nově otevřená půjčovna spotřebního zboží Opavan.¹¹³

¹¹¹ Jirásek, Z. – Korbelařová, I. – Žáček, R.: Historie a současnost podnikání na Opavsku, Žehušice 2002, s. 96.

¹¹² Myška, M.: Breda&Weinstein. Kapitoly z dějin opavského obchodního domu 1898-1998, Opava 1998, s. 87.

¹¹³ Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, Zápisy se schůzí rady MěNV Opava, inventární číslo 85, karton 115.

V Opavě existovala taktéž městská tržnice, kde probíhal prodej ovoce a zeleniny. Na počátku osmdesátých let byla nově vybudovaná tržnice v ulici na Rybím trhu, která byla určena pro prodej zemědělských výrobků a produktů drobných chovatelů a pěstitelů.¹¹⁴ Svou prodejní síť vedl Obchod s ovocem a zeleninou.

Trhy organizoval MěstNV v Opavě pravidelně každý týden. Pracovní dny byly stanoveny mimo prodej květin a vánočních vazeb na úterý až sobotu s prodejní dobou v letním období od 5.00 hod do 12.00 hod, v zimním období 8.00 až 14.00 hod. O povolování prodeje na tržištích mimo dny trhu rozhodoval městský národní výbor. Prodej na jiných místech ve městě byl povolen v ulicích Kolářská. U Jakařské brány, Horním náměstí a u nemocnice na Rybové ulici před vrátnicí ve specializovaných květinových stáncích. Prodej na Rybové ulici byl možný jen v návštěvní dny, stanovené OÚNZ Opava.¹¹⁵

Prodej zeleniny a květin byl možný rovněž uskutečňovat ve stáncích na Ratibořské ulici v Kateřinkách. Další prodej květin byl zajišťován na prodejnách okresního zahradnického podniku Květena, od roku 1965 pod přímým řízením ONV v Opavě.

Největší koncentrace obchodů s veškerým zbožím byla v centru města. Nákupní zónou bylo Dolní náměstí, z kterého se přechází ulicí Mezi Trhy na Horní náměstí. Taktéž ulice Ostrožná tvořila živou obchodní část města a zůstává tomu tak dodnes. Na Dolním náměstí byly umístěny také služby jako čistírna, kožešnictví, oprava obuvi a punčoch. Nacházel se zde Dům elektroslužeb, prodejna šicích strojů a byla zde prodejna Textilů. V ulici Mezi Trhy se nacházela druhá prodejna Textilů a vedle ní velké knihkupectví. Na Horním náměstí bylo umístěno největší hračkářství v Opavě podniku Drobné zboží Olomouc a prodejna skla a porcelánu.

V tomto úseku měly své prodejny podniky Potraviny, Drobné zboží, Drogerie, Obchod s obuví, kde se dnes ve stejných prostorách nachází jediná prodejna obuvi Baťa v Opavě.

¹¹⁴Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, II. období, Zápisy ze schůzí rady MěNV Opava, inventární číslo 85, karton 110.

¹¹⁵Návrh nového Tržního řádu,(Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, II. období, Zápisy ze schůzí rady MěNV Opava, inventární číslo 85, karton 112.)

Podnik Drobné zboží Olomouc provozoval 5 prodejen s papírenským zbožím, z toho dvě na Ostrožné ulici, zmiňované hračkářství na Horním náměstí a prodejnu sportovního zboží v Masarykově ulici, kde je ve stejných prostorách prodejna sportovních potřeb dodnes.

Horší situace byla s rozmístěním a zásobováním prodejen v odlehlejších částech Opavy. Tuto skutečnost dokládá dochovaná řeč předsedy Občanského výboru číslo 22 v Opavě Zdeňka Kostelného z 23. února 1982.

V projevu ke svým kolegům hovořil o situaci v zásobování prodejen potravinami v obvodu Hradecké, Otické, Skřivančí, Jurečkovy ulice a náměstí Svobody, který spadl pod tento Občanský výbor.

V tomto obvodu byla pouze jedna prodejna potravin na Hradecké ulici, kde bylo nedostatečné zásobování masem, ovocem a zeleninou, ale také některým průmyslovým zbožím, jako papírenským nebo drogistickým, které bylo také součástí sortimentu prodejny. S průmyslovým zbožím byly největší problémy. Občané Opavy obvykle sehnali tyto výrobky pouze ve specializovaných prodejnách podniků Drobné zboží a Drogerie, nikoli na pultech okrajových prodejen podniku Potraviny.¹¹⁶

4. 4. 1 Ze vzpomínek narátorů

Vlastní výrobu pro masné výrobky měla Jednota Opava. Těmito výrobky zásobovala předně svou největší prodejnu v centru Opavy na Horním náměstí a poté své další provozovny. „*Jednota měla svou výrobu pro salámy. Dělali tam opavský salám, pomazánky, česnekové, bulharské, opavské, to byla specialita. Nedostalo se to jinde než na prodejnách Jednoty. Dělali taky svoje jitrnice a jelita.*“

¹¹⁶ Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, II. období, Zápisy se schůzí rady MěNV Opava, inventární číslo 85, karton 110.

Na této prodejně se neprodávalo maso, ale pouze uzeniny a lahůdky. Samostatné řeznictví mělo družstvo Jednoty Opava na ulici Olomoucké. *„Byl absolutní nedostatek masa. Maso se dostávalo jen před víkendem, v pondělí bylo většinou zavřeno a jen někdy ještě něco zbylo na úterý, ale většinou nic.“* Takto vzpomíná paní Stříbná na své zkušenosti s prodejny Jednoty v roce 1978.¹¹⁷

Moje matka, Marcela Stříbná vzpomíná, jaký opavský potravinářský výrobek měla v oblibě. *„Opavské tyčinky Grisiny, ty byly výborné, a pak bylo opavské „Lahůdkářství“ na Solné a tam se dělaly takové věci. Tam se dělalo všechno, i zákusky.“*

Co se týče oděvů z prodejny Slezské tvorby, uvádí: *„Já jsem ze Slezské tvorby měla snad jen dva svetříky. Co ale vím, tak si tam lidé nechávali na zakázku vyšít vánoční ubrusy nebo tak, ale já si nevybavuju, že by tam bylo něco extra. Slezská tvorba byla takový malý obchůdek v podloubí.“*¹¹⁸

V případě Slezské tvorby zavzpomínala také na výlohu prodejny, jako na jednu z těch, kde bylo něco k vidění. Jinak si výlohy spojovala s propagandou režimu, a to zejména u příležitosti různých výročí.

*„Slezská tvorba měla svou výlohu. Dělali si sami oblečení, pleteniny, hodně různých pletených svetrů, takže když to bylo ve výloze, tak jasně, že bylo na co koukat. Ale co ta výloha? Když to byla metráž, no tak tam byly nějaké látky a to je všechno. Ale nám to přišlo normální. To v tu dobu tak prostě bylo. Nic jiného nebylo. Člověk neměl možnost srovnání, aspoň já ne. Nebyla jsem někde na Západě, že bych viděla, jak to vypadá tam. Tys v tom vyrůstala, tak jsi to brala, že takové to je.“*¹¹⁹

Trochu jinak vzpomíná na Slezskou tvorbu paní Marie Leksová: *„...oni¹²⁰ šili svoje výrobky. OP Prostějov měl svoji klasiku, svoje určité výrobky, vzory, které neměla samozřejmě Slezská tvorba, protože oni měli takové módní kusy. To ty ženy vlastně lákalo.“*

¹¹⁷ Ze vzpomínek paní Jany Stříbné, vyučené prodavačky, (nahrávka ze dne 1. 12. 2011).

¹¹⁸ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 10. 2011).

¹¹⁹ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 7. 2012).

¹²⁰ Slezská tvorba, (poznámka autorky).

Každopádně, že žena nechce chodit tak, aby jich bylo pět stejných. Tak si zašla do té Slezské tvorby a tam byly třeba jen dva kusy jednoho zboží.“¹²¹

Marie Leksová vzpomíná i na své zaměstnání v podniku Textil Ostrava. „Pracovala jsem pro podnik Textil Ostrava. Podnikové ředitelství bylo v Ostravě. Pro naše prodejny zůstal určitý sortiment toho zboží v Opavě. Na prodejnách bylo kusové zboží, metrové zboží a podlahové krytiny, koberce. Oděvy spadaly pod Oděvy Olomouc, tam měly podnikové ředitelství.“

„Byly čtyři prodejny toho textilu Ostrava. Měli jsme vlastně sklad v Ostravě a po vybrání určitého zboží, výrobků, kusů nám to bylo dodáno na prodejnu. Úplně bez jakýchkoliv problémů.“

„Krom toho v Opavě byl velkosklad galanterie, to bylo na Lazebnické ulici. Ten byl v Opavě a také jedna prodejna byla v Opavě. V podstatě ten sklad zásoboval veškerým galanterním zbožím celý Severomoravský kraj.“

„Největší problém byl s dětským zbožím. Dětské punčochové kalhotky, to byl problém. Toho přišlo velice málo kousků. Nebo určité druhy pro tu klasiku, flanelové košile, pánská flanelová pyžama. Toho bylo celkem málo. Proto vznikaly fronty. Lidé už věděli, kdy přijde zboží, kdy se to zboží vybalí a kdy už si můžou nakoupit. Ale já si myslím, že tři prodejny textilu na tu Opavu celkem stačily. Lidé si nemohli nějak moc stěžovat, že by nebylo zboží.“

Co se další módy týče, vzpomínají ženy hlavně na vlastní šití či oblíbené švadleny.

„Nějaké oblečení se sehnalo, ale kdo měl nějakou šikovnou švadlenu v rodině, tak toho měl víc. Já jsem byla ráda, když jsem sehnala nějakou pěknou látku, pěknou metráž.“¹²²

„V Opavě byla oblíbená švadlena nad Božím koutkem¹²³. To bylo něco speciální. Řekla bych, že to byl módní salon. Kdysi tam byla vedoucí paní Celtová. To bylo

¹²¹ Ze vzpomínek paní Marie Leksové, zaměstnankyně Textilu Ostrava, (nahrávka ze dne 1. 12. 2011).

¹²² Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 10. 2011).

¹²³ Tak se nazývá původní měšťanský dům v Opavě, kde byla restaurace se stejným názvem (poznámka autora)

nejoblíbenější krejčovství vůbec, ale pod módním salonem. Když někdo chtěl něco kvalitního, krásného, tak tam měli nádherné látky. Každopádně si to šel každý nechat ušít tam.“¹²⁴

Luxusnější zboží, za které ženy považovaly například froté ručníky a prostěradla, bylo možné sehnat na prodejnách Luxusů nebo například před Vánocemi. Západní zboží bylo k dostání na prodejnách Tuzexu.

Má matka vzpomíná na nákupní horečky, které se pravidelně opakovaly v adventním období, kdy byla upravena prodejní doba o nedělích.

„Takové lepší zboží bylo přes Vánoce, když byly ty bronzové, stříbrné a zlaté neděle. Během roku třeba nebylo nic. Podle mě to vždycky schovávali, sušili až na ty svátky a vytáhli to až na ty stříbrné a zlaté neděle - jaké je to krásné zboží, ale to bylo potom v těch obchodech šílené. To nešlo ani vejít. To tě nesl dav. Dostat se k pultu bylo o život. To krásné zboží bylo, i látky, ale to se vyťahovalo až na ty sváteční dny.“¹²⁵

Paní Marie Korponaiová, která pracovala na prodejnách podniku Drobné zboží Olomouc, nejprve ve Frýdku-Místku a od roku 1985 v Opavě, kde také bydlela se svou rodinou v podnikovém bytě, uvádí, jakým způsobem byt získala.

„Vedoucí prodejny, která je teď na Ostrožné jako ten sport Gekko, kde bylo velké papírnictví, nám řekla, že pan vedoucí měl rodinu v západním Německu. Jeli tam na dovolenou, a když jsem v pondělí ráno přišla do práce, tak naše paní vedoucí řekla, že se nevrátili z dovolené. Takže já jsem hnedka napsala žádost na podnik, že bych si po něm ten byt vzala. A dostala jsem ho. Tím pádem jsme vlastně bydleli na Ostrožné. Nad tím papírnictvím byly všechny byty od Drobného zboží..“

Ve svém vyprávění popisuje, jaké zboží bylo na jednotlivých prodejnách podniku Drobné zboží Olomouc jak ve Frýdku-Místku, tak poté v Opavě a jak probíhalo zásobování.

¹²⁴ Ze vzpomínek paní Marie Leksové, zaměstnankyně Textilů Ostrava, (nahrávka ze dne 1. 12. 2011).

¹²⁵ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 7. 2012).

„V sedmdesátých letech, to jsme byly paní prodavačky. My jsme měly hodně velkou prodejnu ve Frýdku a tam byl veškerý sortiment. Tam bylo papírenské zboží, hračky. To byly angličáky, které se v roce 1968 začaly dovážet jako některé další věci ze zahraničí. To byly angličáky, Rubikova kostka, hlavolamy. Potom v tom Mladém technikovi, tam byly barvy na letecké modely z Anglie – Revell. Když to přišlo, tak se to schovávalo třeba pro známé, kteří pravidelně chodili jako naši zákazníci. Co se mi taky stalo. K nám chodil nakupovat pan zubař, který měl tři syny a sháněl před Vánocemi ty angličáky a on mi nabídl, že můžu chodit k němu. Měla jsem tak vlastně lékařskou péči.“

„Zboží jsme dostávaly dvakrát za měsíc. Tak to přicházelo. To byla jedna písemná objednávka, jedna ústní. Pak se jezdilo na tu ústní i sem do Opavy a nabízeli nám zboží, které je a my jsme si zapisovaly, kolik čeho nám dají. Tady seděla paní, která říkala, že má 500 kusů něčeho. Nás tam bylo asi deset a podle velikosti prodejny se to rozdělilo, aby to tak vycházelo. My jako velká prodejna jsme dostaly hodně zboží, ale dělalo se to tak, že třeba toaletní papír, aby vydržel pár dnů a byla větší šance, že víc lidí si ho koupí, tak se dal do prodejny třeba v pěti balících ráno, potom zase pět balíků po obědě a druhý den znovu. Nevím, jestli na to bylo povolení. Inspektor o tom věděl, že se to tak dělá, takže pravděpodobně jo. To muselo být povoleno taky z podniku, že se to tak může dělat. Prostě když lidi přišli a bylo prodáno pět balíků, tak jsme řekly, že už nemáme. Pak ale najednou zase odpoledne byl.“

„Potom tady v Opavě to už bylo lepší. Tady už bylo toho zboží trošku víc. Tak třeba tužky, obyčejná tužka. To byly Kohinorky, což bylo české zboží. Byly lepší, které stály 1,30 Kčs. To byly technické tužky, nebo se tomu tak říkalo a potom byly školní tužky, obyčejné. Ty stály 40 halířů. Ale že by to bylo, jak je výběr teď, že máte 10, 20 tužek, to neexistovalo. Vůbec sešity. Výběr sešitů, to byl jeden sešit. Byly dvacet listové, čtyřicet listové a šedesát listové a jen jeden druh. Bylo to rozdělené. Vždycky byly červené, modré a zelené. Modré byly bez linek, zelené byly kostkované – čtverečkované, červené byly linkované. Ne jako máte dneska s obrázky, to tady vůbec nebylo.“¹²⁶

Na otázku, co bylo na prodejně papírnictví nedostatkový zbožím, paní Korponaiová uvádí: *„Všechno zboží z dovozu. U papírenského zboží třeba rýsovací soupravy. Tenkrát*

¹²⁶ Ze vzpomínek paní Marie Korponaiové, zaměstnankyně podniku Drobné zboží Olomouc, (nahrávka ze dne 24. 7. 2012).

nebyly kalkulačky, takže logaritmické pravítka a takové věci. To jsme třeba dostaly i dopis ze Slovenska, jestli bychom mu na dobírku neposlaly rýsovací soupravu. Pán psal asi po všech papírnicích, ale nemohl to sehnat. Tak vím, že vedoucí to poslala, že to riskla, protože to byl takový upřímný dopis. Takže to posílala na Slovensko s tím, že to bylo na dobírku. Neměla jistotu, jestli ji ty peníze přijdou. To stálo 700 Kčs, tenkrát na tu dobu to bylo strašně moc peněz, protože my jsme si vydělaly tak 1700 Kčs, kolem dvou tisíc. Ale zase, když byly Vánoce a byly velké tržby, tak jsme měly velké procento z tržby a třeba se plat zdvojnásobil. To bylo poznat. “

A jaká byla její pracovní doba? Na to paní Korponaiová odpovídá: „Od osmi do dvanácti, potom byly dvě hodiny pauza, kterou nám platili. Pět korun na hodinu, to jsme dostávaly zaplacené. Mohly jsme i pryč, když jsme chtěly, nebo se doplňovalo zboží, šlo se na oběd. A potom bylo od dvou do šesti. V sobotu se prodávalo od osmi do dvanácti. Později bylo otevřeno i přes poledne a byly jsme na dvě směny. Jedna směna dělala od osmi do čtyř a druhá měla nástup v deset hodin a dělala do šesti. Když byl ten největší nápor, tak nás tam bylo nejvíc a potom ráno byly jenom dvě nebo večer zase jenom dvě a taky nesměla být na prodejně jedna prodavačka. Dneska to je běžné, že zůstane večer na prodejně jedna a dělá i kasu. To tenkrát nesmělo být. “

„Večer se braly peníze a nosily se to do trezoru. Na bankách byly trezory. Tam byla skříňka, měly jsme od toho klíč a vytáhl se takový šuplík, do kterého se to hodilo. Potom jsme z druhého šuplíku vytáhly z takové bandasky ústřížek, že ta částka byla přijata a to se zakládalo na prodejně, že jsme odevzdaly tolik peněz. Dvě prodavačky šly a hodily tržbu do toho trezoru. Na prodejně se nechávala jen malá hotovost, jen pár drobných. Myslím, že dvě stě korun se nechávalo v pokladně a drobné peníze, aby bylo pro první zákazníky na vydání. “¹²⁷

¹²⁷ Ze vzpomínek paní Marie Korponaiové, zaměstnankyně podniku Drobné zboží Olomouc, (nahrávka ze dne 24. 7. 2012).

4. 5 Tuzex

Výjimečnou možnost nákupu pak poskytovaly obchody s názvem Tuzex. Tuzex, podnik se sídlem v Praze, byl zřízen vyhláškou ministra zahraničního obchodu dne 27. června 1957. Měl oprávnění v omezeném množství provozovat tuzemský a zahraniční prodej zboží všeho druhu za cizí měny. Mohl též provádět přímý dovoz výrobků pro své obchody a pro individuální potřeby zákazníků ať jednotlivců, nebo podniků.

K prodeji zboží byly zřízeny speciální prodejny nejprve v Praze, Brně, Bratislavě a Karlových Varech, tedy tam, kde se předpokládal pohyb zahraničních devizových turistů. Tuzex nebyl totiž určen jen československým občanům, ale všem, kdo mohli platit valutami. Prostřednictvím ministerstva zahraničních věcí také nabízel své služby cizím zastupitelským úřadům v Praze. Název Tuzex vznikl zkratkou slov tuzemský export.¹²⁸

V Tuzexu se mohlo nakupovat nejen za cizí valuty, ale občané Československa mohli uplatnit takzvané bony. Bony byly tuzexové poukázky, které se mohly oficiálně získat pouze při povinné výměně za valuty. Kdo neměl přístup k valutám, mohl bony získat nelegálně na černém trhu od překupníků, kterým se říkalo veksláci.

V Opavě existovaly Tuzexy dva. Ten první se nacházel na ulici Olomoucké vedle restaurace Split a soustředil se zejména na potravinářské zboží a alkohol. V roce 1989 byl poté otevřen druhý Tuzex Jednoty v Opavě na rohu ulic Krnovská a Olomoucká. Zde bylo možno nakoupit textil, konfekci, drogistické zboží a průmyslové zboží.

Prodejní doba byla u obou provozoven stejná a to od úterý do pátku od 9 do 17 hodin a v sobotu v dopoledních hodinách. V neděli a pondělí bylo na obou prodejnách zavřeno.¹²⁹

¹²⁸ Hlaváčková, K.: 70: „Kytky v popelnici“. Společnost a móda v sedmdesátých letech v Československu, Praha 2007, s. 92.

¹²⁹ Nové Opavsko, ročník XXXI, č. 46, 1989.

4. 5. 1 Ze vzpomínek narátorů

Na rozdílnost zboží v jednotlivých Tuzexech v Opavě vzpomíná i moje matka, Marcela Stříbná. *„Jeden Tuzex byl spíš na oblečení. Ten byl právě v centru, na rohu ulic Krnovská a Olomoucká. Ten druhý byl zaměřený na potraviny, alkohol a kávy. Tak si to já pamatuju.“*¹³⁰

Paní Marie Leksová si vůbec textilní zboží spojovala pouze s Tuzexem v Ostravě. *„Textil byl hlavně v Ostravě v Tuzexu, protože jsme tam jezdili pro rifle.“*¹³¹

„Veksláctví“ bylo podle vzpomínek její matky také spíše v Ostravě, kde se překupníci zdržovali právě poblíž prodejny Tuzexu. Na otázku, zda si vybavuje veksláky v Opavě, odpovídá:

*„Já o tom nic nevím, já sice jsem nebydlela přímo v Opavě, jestli ti místní ví. Já vím akorát, že v Ostravě. V Ostravě před Tuzexem, tam to bylo běžné. To se stačilo postavit před ostravský Tuzex a už šlo: „Chceš bony, chceš bony?“. To jako potichu kolem tebe prošel a jako nic: „Chceš bony?“. V Ostravě to jo, ale v Opavě jsem nic takového neviděla. Ale zase musím říct, že tady u nás na Hlučínsku¹³² bony, nebo správně tuzexové poukázky, hodně těch místních dostávalo. Většinou ze západního Německa. Většinou babičky a tety, protože jim padlo hodně synů a otců v německé armádě, tak dostávaly jakoby vdovský důchod. Ony nedostaly marky samozřejmě, to se zkonfiskovalo, ale přeměnilo se to na ty tuzexové poukázky, co dostaly. Takže tady lidi měli nebo byla možnost jít za někým, kdo ty bony dostával a koupit si je od nich. To si věděla, kdo má, takže si zašla za tetou a zeptala se: „Neprodáš mi, potřebuju k Vánocům koupit?“. Ale že by se v Opavě někde šmelilo, to nevím.“*¹³³

¹³⁰ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 10. 2011).

¹³¹ Ze vzpomínek paní Marie Leksové, zaměstnankyně Textilu Ostrava, (nahrávka ze dne 1. 12. 2011).

¹³² Hlučínsko bylo na základě Mnichovské dohody během druhé světové války přičleněno přímo k Třetí říši jako součást Pruského Slezska. To také znamenalo povinnou službu zdejších mužů v německém Wehrmachtu a značné oběti na životech.

¹³³ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 7. 2012).

Na přítomnost veksláků v Opavě jsem se ptala také paní Korponaiové, která bydlela na Ostrožné ulici, tedy v jedné z hlavních nákupních zón v Opavě. Její odpověď byla obdobná jako v případě mé matky.

„V Opavě ne, ale v Ostravě. V Ostravě tam to bylo, nebo také v Brně. Když jsme jeli do Brna za rodinou, tak už na nádraží nás kontaktovali. Vím, že v Ostravě jsme kupovali pro syna z prvního manželství rádio. Kupovali jsme tranzistor k Vánocům, takže jsme jeli do Ostravy do Tuzexu. Chvilku jsme tam stáli, pak přišel¹³⁴, nabídl bony. Jednou mi tam manžel koupil voňavku. Manžel mi třeba taky přivezl bony a nakupovali jsme v Opavě, ale ty bony jsme nakupovali v Ostravě. To vím, že jsme potom kupovali i joystick na nějakou hru, když začínaly počítače. To bylo k takové krabičce do televize. To jsme v tom Tuzexu jednou kupovali, protože to nikde nebylo.“¹³⁵

¹³⁴ Vekslák, (poznámka autorky).

¹³⁵ Ze vzpomínek paní Marie Korponaiové, zaměstnankyně podniku Drobné zboží Olomouc, (nahrávka ze dne 24. 7. 2012).

4. 6 Kulturní zařízení, významné festivaly a společenská zábava

Jak jsem již uváděla, Opava byla díky své historii centrem kultury v regionu. Díky tomu, že Opava byla v letech 1742 – 1928 hlavním městem rakouského, později českého Slezska, dochovalo se ve městě mnoho významných budov. Bylo zde založeno první muzeum v českých zemích, první české gymnázium a český živel se rozrůstal i díky založení Matice Opavské.

Působili zde také významní čeští buditelé jako Antonín Vašek, Vincenc Prasek, narodil se zde Petr Bezruč a tvořili například malíř Josef Šrámek a hudební skladatel Václav Kálík.

Specificky kulturně výchovných zařízení bylo v Opavě před rokem 1989 několik, krajská zařízení Slezské muzeum Opava, Slezské divadlo Zdeňka Nejedlého, okresní zařízení Okresní kulturní středisko, Okresní středisko státní památkové péče a ochrany přírody, opavský Dům umění, Okresní dům pionýrů a mládeže, městské kulturní zařízení Dům osvěty Petra Bezruče¹³⁶, 10 místních osvětových besed, 4 městská kina, závodní kluby ROH k. p. Ostroj, ZK ROH Okresního stavebního podniku a Vojenský klub VGJŽ.

Dále byla v Opavě také Lidová škola umění, která představovala významný článek ve výchově mládeže. Lidová škola umění vznikla dne 1. února 1961 přejmenováním Městského hudebního ústavu a zajišťovala komplexní výchovu mládeže ve všech oborech estetické výchovy formou zájmového studia. Vedle hudebního oboru se zde vyučoval výtvarný obor a tanec.¹³⁷ Zájem o studium na Lidové škole umění v Opavě byl značně vyšší, než byla kapacita těchto tříd. Opavská Lidová škola umění ovšem pracovala v naprosto nevyhovujících podmínkách, což se týkalo kvality budovy, kde škola sídlila.

V oblasti kulturně výchovné činnosti spolupracovala kulturní zařízení Slezské muzeum a Slezské divadlo v pořádání pravidelných literárně hudebních večerů.

¹³⁶ Od roku 1974 Městský dům kultury Petra Bezruče

¹³⁷ Vaněk, R.: Historie a současnost Základní umělecké školy v Opavě, Bakalářská diplomová práce, MU Brno, 2009, s. 26.

Divadelní scéna na nynějším Horním náměstí byla vybudována v roce 1805 a Opava má díky tomu po Brně a Praze třetí nejstarší divadelní budovu v České republice.

V roce 1948 došlo ke změně fasády z novorenesančního stylu do podoby socialistické architektury a začaly se postupně promítat socialistické poměry do repertoáru divadla, jehož scéna začala upadat.

V průběhu divadelní sezóny v rozmezí let 1957-58 bylo divadlo přejmenováno na Slezské divadlo Zdeňka Nejedlého. Následné období normalizace bylo pro opavskou divadelní scénu opět nepříznivé, operní soubor se potýkal s existenčními problémy a soubory byly ve značné míře personálně závislé na hostování cizích umělců, kteří zde vypomáhali. Přesto Slezské divadlo Zdeňka Nejedlého svou zájezdovou činností zasahovalo do celého bývalého Severomoravského kraje.

Nechybělo ani loutkové divadlo, které bylo zřízeno v roce 1960 a neslo název Pionýr. V roce 1979 proběhla rekonstrukce budovy, která slouží loutkovému divadlu dodnes.

Slezské muzeum se podílelo kromě výstavních akcí také na odborných a politicko-výchovných cyklech přednášek. V Památníku Petra Bezruče byly pravidelně pořádány hudební a literární večery pro opavskou mládež.

Okresní knihovna Petra Bezruče se svými pobočkami nesla hlavní těžiště na úseku práce s knihou. Plnila funkci městské knihovny i funkci metodickou. V roce 1979 uspořádala 200 besed, z nichž většinu pro děti a mládež, podílela se i na literárních večerech v Památníku Petra Bezruče a výstavách v Domě umění.

Okresní kulturní středisko v Opavě bylo metodickým, odborným a organizačním zařízením ONV v Opavě. Organizovalo vzdělávací akce, přehlídky, festivaly ZUČ a soutěže. Koncerty dechových hudeb, které pořádalo OKS pro Brigády socialistické práce opavských závodů se staly tradičními a byly navštěvovány širokou opavskou veřejností. Tradiční promenádní koncerty se pořádaly v atriu restaurace Slezanka.

Okresní dům pionýrů a mládeže byl mimoškolním výchovně-vzdělávacím zařízením, které ve svých zájmových útvarech sdružovalo děti a mládež od předškolního věku až do 19 let.

Dům osvěty Petra Bezruče prostřednictvím stálých i dobrovolných pracovníků organizoval a zabezpečoval kulturně výchovnou činnost na území města. V oblasti kulturně výchovné činnosti pracoval na celé řadě úseků jako MŠVV, ZUČ, KM, výstavní činnost, koncertní činnost, loutkové divadlo atd. Byl hlavním organizátorem hudebního života v Opavě, jak v oblasti vážné, tak i populární hudby.

Na úseku MŠVV organizoval přednášky a besedy, cykly přednášek, tribuny otázek a odpovědí. Přednášky byly určeny mládeži, dospělým a vybrané přednáškové cykly pro mládež cikánského původu. Pořádal různé přípravné a zájmové kurzy, 14 jazykových, 13 hudebních, 14 kursů šití, 7 strojového pletení, 2 kurzy studené kuchyně, 4 společenského tance a jazzgymnastiky.

Na úseku ZUČ byl Dům osvěty Petra Bezruče zřizovatel 14 souborů. V roce 1979 se stal zřizovatelem rockové skupiny PASÁT a tanečního kroužku PULS. Skupina PASÁT zvítězila v okresní soutěži politické písně a postoupila do krajského kola, kde obsazením třetího místa postoupila do finále v roce 1980 v Sokolově.¹³⁸

Novinkou opavského života bylo zřízení Divadelního klubu na Rybím trhu v roce 1984, kde se hrála netradiční divadelní představení. V období sametové revoluce roku 1989 divadlo organizovalo mítinky s občany města a přestalo hrát.¹³⁹

Přímo v Opavě celkem fungovala tři kina, a to kino Mír, Elektra a kino Odboj v Kateřinkách. Všechna tato kina měla také své Kluby přátel sovětského filmu a organizovala Festival sovětského filmu. Již od roku 1958 existovalo i opavské letní kino na zimním stadionu, které sloužilo svým návštěvníkům v měsících květnu až červenci. V letním kině probíhal dětský filmový festival.

V lednu 1983 byla kina začleněna k Městskému domu kultury Petra Bezruče.¹⁴⁰

¹³⁸ Jednotný plán kulturně výchovné činnosti na rok 1980, (Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, Zápisy se schůzí rady MěNV Opava, inventární číslo 85, karton 108.)

¹³⁹ Riemlová, L.: Divadlo po roce 1945, In: Deník, [online], 15. listopadu 2011, [cit. 2012-05-30]. Dostupné na WWW: <<http://www.divadlo-opava.cz/tiskove-zpravy/2011/11/divadlo-po-roce-1945/>>.

¹⁴⁰ Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, Zápisy se schůzí rady MěNV Opava, inventární číslo 85, karton 110.

Dnes možná budí pousmání kritika úrovně dalšího typu společenské zábavy zejména mladých, diskoték. Ze zápisu schůze Městské národního výboru v Opavě z roku 1980 vyplývá, že určitou slabinou zůstávala ve městě společenská zábava, zejména diskotéka.

Organizátory a pořadateli tohoto druhu zábavy byly zpravidla ZO SSM podniků a závodů. Podle zápisu se jim nepodařilo vždy docílit toho, aby všichni účastníci společenské zábavy byli slušně společensky oblečení. Jak se uvádí: „Úroveň zábavy ovlivňuje beze sporu oblečení, ve kterém se diskotéka, nebo jiná společenská akce koná. Například v Kylešovicích v restauraci Na dole bylo podáváno víno účastníkům diskotéky a to i mladším osmnácti let.

Celková úroveň diskotéky po stránce odborné nesplnila cíl a po stránce společenského chování a oblečení byla až kritická a neměla ani nejmenší znak kulturně výchovné akce. Proto další diskotéka nebyla už v tomto prostředí povolena. Jako protiklad lze uvést diskotéku v restauraci u Opavice. Tato akce měla požadovanou úroveň po odborné stránce i odpovídající společenskou úroveň.“¹⁴¹

Vyvrcholením kulturně výchovné činnosti všech zařízení byl tradičně krajský kulturní festival Bezručova Opava.

Zvláštní pozornost účasti i přípravě a vlastní realizaci krajského kulturního festivalu Bezručova Opava věnovalo Slezské divadlo Zdeňka Nejedlého.¹⁴²

Festival Bezručova Opava patří k nejstarším kulturním festivalům na území České republiky. Tento kulturní festival nese od roku 1958 jméno nejznámějšího opavského rodáka Petra Bezruče, vlastním jménem Vladimír Vašek (1867-1958), který se proslavil zejména poezií sociálního protestu ve Slezských písních. Festival prošel od svého vzniku mnoha proměnami a dnes nabízí pestrou škálu všech uměleckých druhů – literaturu, výtvarné umění, divadlo, film, hudbu. Každoročně festival naplňuje ve svém programu předem stanovené téma.

¹⁴¹ Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, Zápisy se schůzí rady MěNV Opava, inventární číslo 85, karton 108.

¹⁴² Koncepce rozvoje kultury v Opavě na období 1976-1980, (Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, II. období, Zápisy ze schůzí rady MěNV Opava, inventární číslo 85, karton 105.)

V roce 1985 se tak například konal pod ideově tematickým vymezením „Severomoravský kraj a jeho zobrazení v umění“.¹⁴³

V posledních letech byla témata jako například „Žena v umění“, „Průniky a paralely současného umění“, „S humorem do nového tisíciletí“ a podobně. Hosty festivalu jsou vynikající čeští, slovenští i zahraniční umělci a v programu bývají mnohokrát využity speciální umělecké projekty vzniklé na zakázku festivalu.¹⁴⁴

Opava byla také jedním z festivalových měst, kde se konal Filmový festival pracujících. V roce 1963 byl v Opavě položen základ této velké kulturní akce. Opavské FFP byly vždy dobře organizačně připraveny, měly vysokou návštěvnost a v soutěži festivalových měst dosahovaly předního umístění. Filmový festival pracujících byl jednou z klíčových akcí v oblasti práce s filmem a vyplněním kulturní sezóny léta.¹⁴⁵

V roce 1981 byl na filmovém festivalu pracujících v Opavě uveden například západoněmecký film „Manželství Marie Braunové“, oceněný na 29. MFF v Berlíně hlavní cenou – Stříbrným medvědem.¹⁴⁶ Dalšími uvedenými filmy byly barevný a širokoúhlý americký snímek Svatba nebo Sólo pro Sunny z produkce NDR o dívce, která se rozhodne pro kariéru zpěvačky.

Film z domácí produkce Romaneto vyprávěl o některých momentech v životě spisovatele Jakuba Arbesa. Bulharský snímek Bariéra řešil vztah rozdílných lidí, stárnoucího muže a mladičké dívky. Docela obyčejný příběh z francouzské kinematografie vyprávěl o věrnosti a vlastnostech, jako je přátelství a nezištnost. Dvoudílný sovětský film Oblomov, kterým byl festival zakončen, byl inspirován slavným stejnojmenným románem Ivana Alexandroviče Gončarova, z období ruského kritického realismu.¹⁴⁷

¹⁴³ Státní okresní archiv Opava, ONV Opava, II. období, Zápisy ze schůzí rady MěNV Opava, inventární číslo 85, karton 112.)

¹⁴⁴ O festivalu Bezručova Opava, [cit. 2012-01-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.opava-city.cz/bezrucovaopava/>>.

¹⁴⁵ Za tři týdny svátky filmu, Nové Opavsko, ročník XXVI, č. 21, 1981.

¹⁴⁶ Nové Opavsko, ročník XXVI, č. 1, 1981.

¹⁴⁷ Začíná zimní část FFP, Nové Opavsko, ročník XXVI, č. 4, 1981.

V tomto případě se jednalo o zimní část Filmového festivalu pracujících konanou v kině Mír. Milovníkům stříbrného plátna se tak nabízela pestrá mozaika sedmi filmových novinek, které jim dávali nahlédnout do kinematografií jiných zemí a pochopit i některé zvláštnosti a směry.

V Opavě se také od roku 1972 konala národní a mezinárodní přehlídka audiovizuální tvorby pod názvem Diafon a od listopadu 1978 celostátní soutěž mladých varhaníků.

Mimo kulturní festivaly, ale jistě k zajímavé události, patřila volba Miss Opava, která se v Opavě pořádala od roku 1967. V roce 1970 se finále soutěže uskutečnilo v rámci velké přehlídky krásy, módy, účesů ve dvoraně zámku v Hradci nad Moravicí. Během soutěže představily své reprezentační kolekce módních trendů opavské módní provozovny závodu Silesia a Opavan připravil přehlídku večerních účesů.¹⁴⁸

4. 6. 1 Ze vzpomínek narátorů

Společenský, nebo řekněme kulturní život narátorů na Opavsku byl různý, ale zejména díky různorodým zálibám a koníčkům. Zpravidla měl každý dospělý člověk během týdne zaplněn den zaměstnáním a poté šel domů. O víkendech lidé z venkova zůstávali doma a do Opavy nejezdili a lidé z města vyjížděli na venkov nebo na rodinné výlety.

Marie Leksová, který celý svůj život žije v Opavě, kde také potkala svého manžela, vzpomíná na svůj volný čas a společenský život takto: „*Do kin jsme chodili, když běžel nějaký krásný film, jestli to bylo za totality nebo po převratu, ale manžel nebyl na to typ. Večírky jsme měli se starou partií, takové menší, ale on v životě netančil. Já jsem mohla tančit s kým, ale pro něj toto nebylo žádné vyžití. Já jsem si zašla třeba do divadla s kamarádkou. To jsem si zašla, ale manžel pro to nikdy nebyl.*“

¹⁴⁸ Miss Opava 1970, Nové Opavsko, ročník XII, č. 20, 1970.

„My jsme jezdili hodně na Malou Morávku a tam jsme vlastně dělali různé vycházky. Samozřejmě na Praděd, do Karlova, už od dětí, jak byly malé, tak jsme velice často jezdili.“¹⁴⁹

Paní Gregořicová, která celý život bydlí ve vesnici vzdálené deset kilometrů od Opavy, vzpomíná: *„Nebyla taková možnost, tolik autobusů nejezdilo. Tehdy jsme neměli auto a nejezdilo se tak. Pro nás byla kultura čaj o páté a v devět hodin domů. To ano, to byly soboty, ale jinak nic nebylo, nejezdil autobus.“*

„Do Opavy jsme ale jezdili hlavně do Bezručova domu a Lidového domu, kde byly ty čaje, ale ani tak moc se tenkrát nechodilo, jako třeba dneska ty děvčata chodí, takže to byl jedině ten Bezručův dům, kde jsme jezdily.“¹⁵⁰

Pan Benš trávil svůj volný čas s manželkou a dětmi. Taktéž vyrážel s rodinou na výlety, s manželkou chodili na koncerty a plně využíval všech kulturních zařízení v Opavě. Ačkoli sám nebyl zejména z divadelních představení velmi nadšený, hodnotí společenský život v Opavě lépe za dob normalizace, než dnes a to zejména kvůli změnám chování ve společnosti.

„Hodně jsme třeba chodili na koncerty. Olympic, to jsme snad byli na všech koncertech. Samozřejmě, že tady v tom našem kraji, hned jsme se nevydávali někam do Prahy nebo někam dál, ale koncerty jsme navštěvovali hodně. Do kina jsme chodili tak jednou za 14 dní, to nás zase až tak netáhlo a divadlo taky. Do něj se chodilo jednou měsíčně, to se dalo skloubit, to nebyl problém. Problém byl spíš v tom, jestli to mělo hlavu a patu, protože když hráli nějaké představení, často ta úroveň. Já nevím, já nejsem zase žádný nějaký odborník přes tyto věci, ale vím, že některé ty výtvořky byly docela tragické, ale tak to prostě bylo.“

„Opava byla velice kulturní město, protože tady byla 4 kina, divadlo, teď tady byl fotbal, hokej, basket, atletika. Některé ty věci tady zůstaly, některé samozřejmě zanikly, ale tenkrát se tu dalo krásně žít. Koupaliště, krytý bazén, stadión. To fakt bylo. Skutečně se dalo vyžít, ale postupem času samozřejmě ubývaly peníze ve společnosti, tak to chátralo,

¹⁴⁹ Ze vzpomínek paní Marie Leksové, zaměstnankyně Textilů Ostrava, (nahrávka ze dne 27. 12. 2011).

¹⁵⁰ Ze vzpomínek paní Anny Gregořicové, zaměstnankyně Opavanu, okresní podnik služeb Opava, (nahrávka ze dne 13. 6. 2012).

a nikdo to neopravoval. Dneska už to zase jde trošku nahoru, ale už to jde trošku jiným směrem. Dneska je to takové město pro důchodce. Pro spokojeného důchodce to je úplně ideální. Ale pro ty mladé už to tady není. Jsme na periferii, k nám tady nevede žádná cesta. Kdybych chtěl někde na Ostravu, nebo na Brno, na Olomouc, tak než se dostanu na dálnici, tak to trvá hodinu. Tady nic nevede, není tady centrum něčeho. Pro důchodce to tady je teďka fajn, ale pro mladé lidi určitě ne. Ale tenkrát to bylo tak, že tady byly možnosti, příležitosti. Tančilo se možná na pěti nebo šesti místech. Konaly se plesy. “

„Tenkrát to bylo takové. Já si pamatuji, jak jsem ještě chodil do školy, tak jsme chodili po večerech pomáhat na ty plesy. Pátky, soboty, někdy i neděle. To vím, že ty plesy byly pravidelně, každý pátek, každou sobotu, celou zimu. Nebyl problém, tady nebyla nouze, a ti lidi chodili. Byli takoví družnější, kamarádštější. Teď můžu říct, že to dneska fakt není.“¹⁵¹

¹⁵¹ Ze vzpomínek pana Milana Benše, zaměstnance na restauračních provozovnách spotřebního družstva Jednota Opava, (nahrávka ze dne 26. 6. 2010).

4. 7 Realizace a průběh výzkumu

Má diplomová práce se opírá o studium dochovaných písemných pramenů, příslušné literatury a o rozhovory vedené s pamětníky studované doby.

Pro realizaci výzkumu kombinací studia archivních pramenů a literatury s metodou orální historie jsem se rozhodla proto, že považuji za přínosné oživovat fakta zjištěné z písemných materiálů za pomoci osob, které ve studované době a prostředí žili a sami tuto minulost utvářeli. Taktéž jsem se domnívala, že díky svému původu a řady let strávených v Opavě, budu mít ke kontaktům na pamětníky - narátory usnadněný přístup a tak by bylo přínosem toho využít. Studium archivních materiálů by mělo být nezbytné pro jakoukoliv historickou práci, avšak orální historie je stále více se do popředí deroucí metoda, která pomáhá odkrývat nové, dosud neprobádané území „obyčejných dějin“ jak popisuji v úvodu své práce.

Ačkoli o Opavě byla napsána řada publikací, jak dokazují i mnou uvedené zdroje použité literatury, málokterá publikace využívala ke studiu nedávných dějin také životopisných vyprávění či interview. Výjimku tvoří publikace autorů Binar – Plaček, *Opava 1989 ve vzpomínkách*, která se však soustředí na vyprávění lidí, kteří se aktivně podíleli na událostech listopadových dnů roku 1989 v Opavě.

Pro studium archivních pramenů jsem využívala archivy v Opavě, a to konkrétně Státní okresní archiv v Opavě a Zemský archiv v Opavě. Nejpodstatnější část z archivního výzkumu zahrnovalo studium Zápisů ze schůzí rady MěNV Opava z let 1976 až 1988. Důležitým zdrojem informací byl v neposlední řadě přístup k archivovaným číslům týdeníku Nové Opavsko: týdeník OV KSČ a rady ONV v Opavě z let 1970 až 1989 v knihovně Slezského zemského muzea a k mnoha publikacím o Opavě.

Své narátory jsem vybírala buď z lidí, které osobně znám nebo na ně získávala kontakty za pomoci své rodiny a širokého okolí.

Jelikož lze práci zařadit do sféry studia dějin každodennosti, běžného života „obyčejných“ lidí žijících na Opavsku, byla kritéria pro výběr narátorů ohraničena zejména příslušností k městu Opava ve studované době. Narátor musel tedy v Opavě či okresu Opava v této době žít nebo pracovat a využívat jeho nabídku. Snažila jsem se také o to, aby v této době přímo ve službách pracovali. Z toho samovolně vzešlo další kritérium, a to věk narátorů. Výběr tedy zahrnoval osoby, které byly v sedmdesátých a osmdesátých letech v aktivním věku.

Za pomoci narátorů jsem mohla reflektovat momenty ze života Opavanů, které by byly v archivech k nenalezení, jako je pohled běžného Opavana na stav zásobování, možný černý trh fungující ve městě, oblíbenost či neoblíbenost určitých prodejen či zboží. Na druhou stranu narátoři ovlivnili samotné bádání a směr mé diplomové práce. Určitou nevýhodou této práce je to, že jako žena jsem se možná zpočátku nevědomě zajímala více o téma módy, nakupování potravin a kulturu. Tomu napomohlo také to, že ženy byly taktéž více sdílné a všechny mnou oslovené narátorky souhlasily s rozhovorem. Nevyváženost mužského a ženského pohledu zapříčinila, že jsem se například nezajímala více o zajištění opavského trhu spotřebním zbožím technického charakteru a vynechala tematiku sportu, kterého by se okrajově mohla diplomové práce týkat také jako jedné z forem trávení volného času a poskytování služeb. Tento fakt беру na vědomí a předkládám tedy diplomovou práci, která je blíže zájmům ženy.

Mou první narátorkou byla má matka Marcela Stříbná, což představovalo nejjednodušší cestu pro započetí orálněhistorického výzkumu. Můj první rozhovor se uskutečnil tedy s ní 22. listopadu 2011. V té době bylo již také zadáno téma mé povinné terénní praxe metodou orální historie v rámci mého studia na Karlově univerzitě. Tento fakt mě vedl k tomu, že další narátor, kterého jsem oslovila, odpovídal jak tématu mé diplomové práce, tak kritériím terénní praxe.

Druhou narátorkou byla paní Marie Leksová, na níž jsem přišla při rozhovoru s rodinnou známou, která je její vzdálená příbuzná. Ta mi také dopomohla s jejím kontaktováním a sama napřed paní Leksové zavolala a řekla ji o mě a mé diplomové práci. Poté mi poskytla telefonní číslo a já paní Marii Leksovou kontaktovala osobně.

Třetí narátorkou byla moje vzdálená příbuzná paní Jana Stříbná, která bydlí také v Hněvošicích a jejíž kontaktování bylo proto také usnadněno.

Čtvrtou narátorkou byla paní Anna Gregořicová, kterou mi doporučili rodiče a hned poprvé jsem ji kontaktovala osobně návštěvou u ní doma, kde jsem se jí představila a seznámila s mou diplomovou prací. Když jsem paní Gregořicové řekla, kdo jsem a kdo jsou mí rodiče, byla ihned ochotna se domluvit na termínu schůzky a poskytnutí rozhovoru.

Pátým narátorem byl pan Milan Benš, na kterého mi dopomohla sehnat kontakt má sestřenice. Ta získala přes svého známého ze studií telefonní číslo, které mi předala. Pan Benš byl tedy prvním narátorem, o kterém jsem nevěděla kromě informace o jeho bývalém povolání číšníka nic jiného. Pana Benše jsem kontaktovala telefonicky a taktéž se mi povedlo domluvit osobní schůzku.

Šestou narátorkou byla paní Marie Korponaiová, na kterou jsem získala kontakt přes její dceru, kterou osobně znám. S její dcerou jsem taktéž domluvila místo a den setkání. Původně chtěla přijít s matkou také, ale nakonec přišla v domluvený den paní Korponaiová sama.

Se svými narátory, mimo pana Milana Benše a paní Marie Korponaiové, jsem se setkala v jejich bytech. Vždy jsem znova představila sama sebe, mé studium, přiblížila mou diplomovou práci a ubezpečila narátory, že poskytnutý materiál bude využit pouze pro potřeby mé diplomové práce. Pouze narátorku Marii Leksovou jsem seznámila také s tím, že bych chtěla její vyprávění zahrnout i do projektu terénní praxe. Ve všech případech jsem narátory seznámila nejen s mým studiem, ale také s existencí Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a požádala o podpis „Udělení souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů“, kde jsem jako dodatek uvedla, že rozhovor by mohl být popřípadě uložen ve sbírce tohoto centra. Všichni narátoři k mému milému překvapení souhlasili. Poskytnutí souhlasu všemi narátory připisují tomu, že po seznámení s tématem a dobou o kterou se zajímám, se všichni narátoři vyjádřili ve smyslu, že neví nic, co by se k tomuto tématu nemohli dovědět druzí.

Pro samotnou nahrávku rozhovoru jsem použila diktafon se zabudovaným mikrofonom a všechny audio nahrávky jsou uloženy v mé sbírce rozhovorů a na požádání mohou být mnou poskytnuty pouze Centru orální historie.

V mé práci nešlo o přesné zachycení životních příběhů jednotlivých narátorů, ale snažila jsem se o určitý rozhovor zachycující jejich vzpomínky na určitou sféru veřejného života a časové období. K orálněhistoricky pojatému interview mě vedlo zejména to, že má práce je limitovaná obdobím a tématem, na které se zaměřuje. Rozhovory byly tedy vedeny okolo otázek týkající se pracovního prostředí narátorů a jejich spokojenosti s nabídkou spotřebního zboží a služeb v Opavě. Dalším okruhem otázek byly možnosti trávení volného času jednotlivých narátorů v Opavě. Narátory jsem však vždy nechala volně vyprávět a rozšířit jejich vyprávění o vzpomínky z dětství až po srovnání s jejich životním standardem dnes. I to byl důvod, proč jsem se rozhodla podkapitoly diplomové práce, ve kterých uvádím slova svých narátorů pojmenovat jako „Ze vzpomínek narátorů“.

U všech narátorů jsem se setkala s vstřícností a nikdy nenastal nějaký výrazný problém během rozhovoru. Protože se rozhovory týkaly zejména jejich pracovního prostředí a nabídky služeb v Opavě před rokem 1989, narátoři nenaráželi na věci z minulosti, které by jim nebylo příjemné vyprávět. Problémem spíše bylo, že narátoři si často před započetím rozhovoru mysleli, že nemají co říct. Brali toto období svého života většinou jako historicky nijak nezajímavé. Setkávala jsem se s větami typu: „*To teda nevím, jestli ti nějak pomůžu.*“ nebo „*Ale já nic zajímavého nevím.*“. Často byli později sami překvapeni, na co všechno si vzpomněli a vyprávěli. Se svými narátory jsem se setkala vždy jednou. Pro zachycení životního příběhu by to bylo v orální historii nedostatečné, pro mé rozhovory to obvykle stačilo. Většinou jsem začala otázkou, aby představili sami sebe, jejich dětství a cestu k povolání. Od tohoto okamžiku narátoři začali spontánně a chronologicky vyprávět o svém životě a sami udělali průřez svou kariérou do devadesátých let. Přes mé otázky vyplývající z rozhovoru se nahrávka většinou pohybovala v rozpětí jedné hodiny.

Pouze s paní Marií Leksovou a mou matkou Marcelou Stříbnou jsem uskutečnila nahrávání ve dvou sezeních. U paní Marie Leksové to bylo také z důvodu praxe, kdy se náš rozhovor více rozšířil i o pohled na změny politické situace po roce 1989, na téma

cestování, výchovy dětí a jejich životních osudů dnes. S mou matkou k tomu vedly otázky, které vyplynuly z diskuze nad tématem diplomové práce s mým vedoucím práce. Vyprávění paní Anny Gregořicové se hodně prolínalo se současností, kdy paní Gregořicová vyprávěla o kadeřnických možnostech dnešní doby a o fungování jejího současného salonu.

Největší problém při nahrávání rozhovoru byl u paní Jany Stříbné, kdy po započeti rozhovoru se z vedlejší místnosti po určité době začal ozývat její manžel se svými komentáři. Po určité době si přišel přisednout k nám. Oba manželé dnes společně vedou síť prodejen s potravinami na Hlučínsku a tak se i její manžel chtěl vyjádřit k situaci před rokem 1989. Protože začal zasahovat do vyprávění až poté, co paní Jana Stříbná vyprávěla o své praxi na prodejnách družstva Jednoty a svými poznámkami taktéž přispíval k pohledu na nabídku zboží v Opavě, nechala jsem jej u našeho nahrávání a využila i tento rozhovor.

V diplomové práci neuvádím celé přepisy nahrávek, protože se domnívám, že téma práce to nevyžaduje. Z přepisů jsem si tedy vybrala pouze ty úseky, které odpovídaly tématu. Vždy jsem se v podkapitolách „Ze vzpomínek narátorů“ snažila o zasazení vhodných výpovědí narátorů vůči aktuální kapitole. Snažila jsem se, aby uvedené vzpomínky utvářely osobitý pohled na danou problematiku a zároveň, aby se nijak nepozměnila výpověď narátora vyjmutím určitého úseku z celého vyprávění.

Kapitoly jsem označila kurzívou pro jasné oddělení jejich vzpomínek od fakt pocházejících z jiných pramenů. Mluvené sdělení, které se lišilo od spisovné češtiny, jsem převedla do spisovné formy a provedla odstranění stylistických a gramatických chyb. Pro lepší orientaci ve vyprávění narátoru jsem v některých, avšak ojedinělých, případech přehodila posloupnost vět. Taktéž jsem odstranila některé typické jevy mluveného sdělení, jako je časté používání slov „že“, „a tak“, „jo“, „vlastně“ na konci vět. Časové údaje o letech jsem upravila do tvaru číslice a celého letopočtu. V jednotlivých rozhovorech jsem však ponechala některé nespisovné, nářeční či slangové výrazy v jejich původní podobě.

Po každém rozhovoru jsem tentýž den sepsala protokol o rozhovoru. Tyto protokoly nastiňují průběh a atmosféru rozhovorů, což nelze zachytit v nahrávce. Uvádím jméno a příjmení narátorů, celé datum či rok narození, datum a čas, kdy byl rozhovor proveden a místo, kde se odehrával. Poté následuje stručný popis průběhu rozhovoru. Tyto protokoly jsou přiloženy v této práci jako příloha.

Na samotném konci práce jsem ještě provedla analýzu a interpretaci jednotlivých rozhovorů s narátory, ačkoliv tím, že jsem v průběhu práce vybírala úseky rozhovorů a srovnávala vzpomínky jednotlivých narátorů přímo ve vhodné kapitole, jsem již jistou interpretaci provedla. Proto se v analýze a interpretaci objevují slova narátorů o jejich dnešním subjektivním pohledu na nynější Opavu ve srovnání s minulostí, které se v textu dříve nevyskytují. Toto závěrečné zhodnocení Opavy a dnešních poměrů nastalo u narátorů většinou na konci rozhovoru jako jakési jejich zakončení vyprávění a mnohdy postesknutí nad negativními stránkami změn po roce 1989. To byl důvod k tomu, abych tato slova narátorů uvedla a porovнала v závěrečné analýze a interpretaci.

Do příloh jsem také zanesla několik fotografií nákupních zón minulé a současné Opavy a obrázky z dobového tisku pro dokreslení tehdejší atmosféry.

4. 8 Analýza a interpretace

Z rozhovorů s narátory vyplynulo, že nikdo z nich nepociťoval stálý rapidní nedostatek, co se týče nabídky spotřebního zboží a služeb. Pamatovali si, které zboží nejčastěji na pultech chybělo, po čem toužili a na co stáli dlouhé fronty, avšak potvrdili, že vždycky se dřív nebo později nějakým způsobem k požadovanému zboží dostali nebo jej pomohli obstarat pro jiné. Samozřejmě takové zboží, které bylo na území Československa vůbec možné obstarat. Přijímali tu skutečnost, že žijí ve státě, kde je nedostatek určitého zboží realitou a západní zboží pro mnohé snem. Jak uvedla Marcela Stříbná v souvislosti s prázdnou obchodních výloh: *„Ale nám to přišlo normální. To v tu dobu tak prostě bylo. Nic jiného nebylo. Člověk neměl možnost srovnání, aspoň já ne. Nebyla jsem někde na Západě, že bych viděla, jak to vypadá tam. Tys v tom vyrůstala, tak jsi to brala, že takové to je.“*¹⁵²

Nikdo z narátorů by nechtěl vrátit dobu minulou, hodnotí pozitivně proměnu města, zejména jeho úpravu a nynější barevnost.

*„Ta úprava. Zrekonstruované fasády domů, ulice, centrum. To je nesrovnatelné. Předtím to bylo všechno šedé, neudržované. Ale byla úplně jiná doba, jiný styl, jiná móda, a teď je to samozřejmě všechno jiné, pěknější.“*¹⁵³

Oceňují množství širokého sortimentu zboží, které se jim dnes a denně nabízí. S tím souvisí i zvýšení kvality služeb. Zejména Anna Gregořicová popsala, jak si po roce 1989 zbudovala vlastní rodinný kadeřnický a kosmetický salon a jak se rapidně zvýšila úroveň kvality těchto služeb. Uvedla, kam všude mohla vycestovat na kadeřnické soutěže a semináře, setkala se s významným anglickým kadeřníkem a nové poznatky a zkušenosti může dnes uplatnit ve svém salonu v Opavě.

„My děláme s přípravky italské firmy. Je rozdíl, jak jsem začínala, jak jsem sama dělala přípravky. Dnes barvíme a pracujeme zásadně s přípravky Beauty service,

¹⁵² Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 7. 2012).

¹⁵³ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 7. 2012).

*s italskými přípravky. Zákaznice jsou spokojeny a vrací se k nám. Dneska si už zákaznice vybírá, ví, co od kadeřnice chce a co může od kadeřnice předpokládat.*¹⁵⁴

Ale přes tato veškerá pozitiva se odráží v jejich vyprávění i jistá zklamání. Například paní Marie Korponaiová taktéž oceňuje proměnu města, zároveň však uvádí, že pro využívání všech nových možností, které se nabízí, musí mít člověk dostatek financí.

*„Ted'ka je to všechno pro lidi, kteří mají peníze, lepší. Je hodně zboží, je kam jít, je to tu hezčí, všechno je opravené. Určitě takový ten posun tady je, ale musí mít lidi peníze. Kdo nemá peníze, tak mu to k ničemu není.“*¹⁵⁵

Neradostně vzpomínala, jak v souvislosti se změnami na počátku devadesátých let přišla o své zaměstnání.

*„To už pak byla revoluce a to jsem dostala výpověď, protože oni rušili všechny prodejny. Všechno se rušilo. Drobné zboží přestalo existovat, protože to byl velký státní podnik a oni to rozprodávali. Takže já jsem během mateřské dostala výpověď. Sice mi dali odstupné, ale potom, jak byly holky větší, tak už mě do obchodu nevzali. Měla jsem velkou praxi, měla jsem školu, ale tím, že jsem měla dvě malé děti, tak už mě nevzali. To byl jediný velký rozdíl, který jsem pocítila, protože kdyby to bylo před tou revolucí, tak jsem automaticky nastoupila do práce a nikoho by nezajímalo, jestli mám děti nebo nemám. Protože by mi umožnili, že bych buď chodila později, nebo že bych končila ve čtyři hodiny a mohla je vyzvednout po práci. To byl jediný velký rozdíl, který jsem poznala.“*¹⁵⁶

Pan Milan Benš možná právě díky těmto změnám navždy zanechal svého oblíbeného povolání číšníka a opustil bývalou restauraci Liptov, kde si přál zůstat jako vedoucí této, podle jeho slov, nejlepší provozovny podniku RaJ Opava. Nyní pracuje v soukromém sektoru mimo Opavu, a jak jsem uváděla výše v práci, Opavu považuje za město, které nenabízí pracovní příležitosti mladým lidem a stává se poklidným městem ideálním pro život v důchodovém věku.

¹⁵⁴ Ze vzpomínek paní Anny Gregořicové, zaměstnankyně Opavanu, okresní podnik služeb Opava, (nahrávka ze dne 13. 6. 2012).

¹⁵⁵ Ze vzpomínek paní Marie Korponaiové, zaměstnankyně podniku Drobné zboží Olomouc, (nahrávka ze dne 24. 7. 2012).

¹⁵⁶ Ze vzpomínek paní Marie Korponaiové, zaměstnankyně podniku Drobné zboží Olomouc, (nahrávka ze dne 24. 7. 2012).

Co se dále týče obchodní struktury města, má největší vliv na současné proměně Opavy a zejména jejího jádra výstavba nových supermarketů a nákupních center.

„Co jsou supermarket, tak odchází malé obchody, které jsme měli naproti. Ta prodejna s potravinami, to je úplně prázdné. To jsou samé banky. Hodně to začalo, jedna banka za druhou, nebo zlatnictví, třeba na Ostrožné, ale ty obyčejné obchody se ztrácí, protože je všechno v supermarketech. Ale vím podle sebe anebo známých, že každý, kdo jede nakoupit, tak jede do toho supermarketu, protože tam nakoupí všechno na celý týden a pak ve městě nakoupí jenom rohlíky, nebo šunku, co je pro rychlou spotřebu. A když se nějaký obchod otevře, třeba otevřeli pekařství, tak hned vedle toho je řezník, v tom samém obchodě, protože to pekařství se samo neuživí.“¹⁵⁷

K výčtu všech supermarketů a nákupních center, které jsou rozmístěny okolo Opavy, došla během svého vyprávění i Marcela Stříbná, která si taktéž postěžovala na přehnané množství prodejen vietnamských obchodníků s nekvalitním zbožím.

„Co mi ve městě vadí, že teď máš všude plno Vietnamců. To předtím nebylo. To je všude, například Breda-Weinstein. Slezská tvorba, ta byla krásná. Potom z toho po revoluci udělali restauraci. Jsou tam takové krásné stropy malované, dřevěné trámy, dneska Vietnamci. Taková koncentrace vietnamských obchodů, to já myslím, že není široko daleko, jako v Opavě. To město se vylidnilo, kvalitní zboží zůstalo v pár obchodech a je to samý Vietnamec a takové normální běžné obchody jsou v těch nákupních centrech, ale kvalitní zboží v centru města, co se týče oděvů, nevím kde.“¹⁵⁸

Na nekvalitní zboží v obchodech, klamání zákazníků a mizející tradiční obchody z centra Opavy ve svém vyprávění narazila i Marie Leksová: *„Za svoje peníze si chtěl člověk koupit kvalitní věc a koupil kvalitní. Celkem nebyly ani drahé. Ale v dnešní době za kvalitu, řeknu upřímně, neručím. I když píšou, že je to 100% bavlna, já na to sáhnu a hned řeknu, že to není 100% bavlna. Člověk už zná takové ty materiály, co byly dříve a co jsou teď, to znamená, že vím, že já třeba draze koupím a přesto to není taková kvalita, kterou bych očekávala.“*

¹⁵⁷ Ze vzpomínek paní Marie Korponaiové, zaměstnankyně podniku Drobné zboží Olomouc, (nahrávka ze dne 24. 7. 2012).

¹⁵⁸ Ze vzpomínek paní Marcely Stříbné, zaměstnankyně bývalé Minervy Opava, (nahrávka ze dne 22. 7. 2012).

„V Opavě vážně ti zákazníci byli zvyklí na ty české výrobky a na svoje určité prodejny, a jsem si jista, i když někteří staří už tu nejsou, že by si zase jejich rodiny zvykli chodit do stejných prodejen. Hlavně záleží na tom, jaká tam je v dnešní době obsluha, to je samozřejmé, ale je důležité, aby se zůstalo u českých výrobků, protože prodejny, které mají jen české výrobky, mají v dnešní době velkou konkurenci. Beru to, může být konkurent, ale v takovém množství, v jakém jsou v Opavě v dnešní době Vietnamci, to je pro soukromníka, který má jenom české výrobky, velice špatné.“¹⁵⁹

Opava v době normalizace nebyla ničím výjimečná. Bylo to poklidné město v blízkosti polských hranic a nabízelo či nenabízelo vesměs stejné zboží a služby jako města po celém Československu. Pokud člověk cestoval do Prahy, měl sepsaný seznam věcí, které zde nebyly k dostání a sehnaly se ve specializovaných obchodech v Praze. Toto ale nárátoři chápali jako výhodu metropole a ve své podstatě vnímají Prahu i dnes jako město, kde je nabídka spotřebního zboží a veškerých služeb nejvyšší. V rámci Moravskoslezského kraje se postupně stala a dodnes je nejvýznamnějším městem Ostrava. Zde mnoho obyvatel Opavy našlo zaměstnání a jezdilo také na nákupy. Zejména ostravský Tuzex nabízel více zboží a nebylo těžké zde obstarat i tuzexové poukázky od překupníků. To, jak uvedli nárátoři, v Opavě nebylo běžné.

Má práce je na téma, které až tolik nevyvolává smutné vzpomínky a nárátoři v době normalizace zapadali do většinové střední třídy. Měli své všední problémy, starosti a práci, která je obvykle bavila, proto se může práce jevit více pozitivní ke studované době, než například práce na téma disentu, politického pronásledování a emigrace. Toto však určitě nebylo cílem práce a konečný úsudek si musí každý čtenář vytvořit sám.

Ze svědectví nárátorů o nabídce spotřebního zboží a služeb tak volně vyplynulo, že ne všechno se jim dnes zdá být lepší a rádi vzpomínají i na svá zaměstnání a mnohé události v době normalizace.

¹⁵⁹ Ze vzpomínek paní Marie Leksové, zaměstnankyně Textilů Ostrava, (nahrávka ze dne 1. 12. 2011).

Závěr

V této práci jsem se prostřednictvím archivního bádání, studia literatury a metody orální historie pokusila o zachycení nabídky zboží a služeb v Opavě od počátku sedmdesátých let do konce let osmdesátých. Protože jsem však své narátory nechala v jejich vyprávění přesáhnout toto časové období, jsou v konečné analýze uvedeny i jejich dojmy z nynější Opavy. Tím jsem také v minimální míře srovnala atmosféru města před rokem 1989 a dnes. Ústředním tématem práce je již několikrát zmiňovaná nabídka spotřebního zboží a služeb, avšak na počátku se seznámíme i s nejvýznamnějšími podniky v Opavě, které zaměstnávaly velký počet obyvatel Opavy a okolí a dělaly Opavu Opavou. Se službami je spojena také nabídka trávení volného času, a tak je práce značně rozšířena o téma kultury a možnosti různé společenské zábavy.

Mimo kapitolu „Kulturní zařízení, významné festivaly a společenská zábava“ jsou nejobsáhlejšími kapitolami „Ubytovací a stravovací služby“ a „Maloobchodní síť“, což koresponduje s tématem práce. V těchto kapitolách jsem také nejvíce využila přepisů rozhovorů s mými narátory a v hojné míře je uvedla v příslušných podkapitolách.

Protože je v České republice orální historie stále mladou výzkumnou metodou a mezi běžnými obyvateli neznámou, tak s ní a s jejím využitím při studiu soudobých dějin ve své práci čtenáře blíže seznamuji. Taktéž jsem pokládala za vhodné před samotným jádrem práce stručně seznámit s pojmem a dobou, kterou označujeme jako takzvanou normalizaci. To může mladšímu čtenáři, který ji sám neprožil, předem přiblížit atmosféru studované doby. Součástí práce je taktéž stručný historický vývoj Opavy a její obecná charakteristika.

Doufám, že díky této práci a zejména díky osobním prožitkům a zkušenostem každého mého narátora si bude moci zejména mladý čtenář vytvořit alespoň částečnou představu o normalizační Opavě a srovnat nedávnou minulost se současným prostředím, ve kterém žije. Poznat lépe toto malé město v Moravskoslezském kraji a zároveň si uvědomit, že ani dějiny nejsou „černé a bílé“ a z každé doby, ať už byla jakákoliv, si člověk, který ji sám prožil, může odnést jak špatné, tak dobré vzpomínky.

Prameny a literatura

Internetové zdroje

Paměť národa, [cit. 2012-6-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.pametnaroda.cz/>>.

Mücke, P.: Krok za krokem. Orální historie, věda a společnost, [online], in: Naše společnost 4, č. 1, 2006, s. 25-31, [cit. 2012-7-1]. Dostupné na WWW: <http://www.coh.usd.cas.cz/images/texty/OH/Mucke_Oralni_historie_veda_a_spolecnost.pdf>.

„Živé pochodně“, [cit. 2012-7-17].

Dostupné na WWW: <<http://www.janpalach.cz/cs/default/zive-pochodne>>.

Havel, V.: Dopis Gustavu Husákovi, [online], 8. dubna 1975, [cit. 2012-7-18].

Dostupné na WWW:

<http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=71_clanky.html&typ=HTML>.

Hes, A.: Velkoobchod a maloobchod, skriptum, [online], ČZU Praha, s. 5, [cit. 2011-8-9].

Dostupné na WWW: <<http://pef.czu.cz/~hes/VaM%20skripta/>>.

Kofola historie, [cit. 2012-5-2]. Dostupné na WWW: <<http://www.kofola.cz/index/kofola-historie>>.

Pořad Kultura.cz, Národní kavárna v Opavě, Česká televize, vysíláno 4. 7. 2009, [cit. 2012-6-14].

Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1183619616-kultura-cz/409233100152012/>>.

Tempo, obchodní družstvo, Historie, [cit. 2012-6-13]. Dostupné na WWW: <http://www.odtempo.cz/O_druzstvu_-_Historie.htm>.

Riemlová, L.: Divadlo po roce 1945, In. Deník, [online], 15. listopadu 2011, [cit. 2012-05-30]. Dostupné na WWW: <<http://www.divadlo-opava.cz/tiskove-zpravy/2011/11/divadlo-po-roce-1945/>>.

O festivalu Bezručova Opava, [cit. 2012-01-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.opava-city.cz/bezrucovaopava/>>.

Literatura

Debord, G., Společnost spektáklů, Praha 1997. ISBN 978-80-903355-5-4

Gebauer, J. – Šrámek, P., Náměstí a ulice města Opavy. Historický místopis, Opava 1990.

Hlaváčková, K.: 70: „Kytky v popelnici“. Společnost a móda v sedmdesátých letech v Československu, Praha 2007. ISBN 978-80-7101-072-2

Jirásek, Z. – Korbelářová, I. – Žáček, R.: Historie a současnost podnikání na Opavsku, Žehušice 2002. ISBN 80-86699-00-5

Jirásek, Z. – Vojtal, P. – Medková, M.: Kniha o Opavě, Opava 2000.

Kalinová, L.: Konec nadějí a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969 – 1993, Praha 2012. ISBN 978-80-200-2043-7

Káňa, O. a kol.: Okres Opava, Ostrava 1983.

Kyndrová, D.: Rituály normalizace, Československo 70. – 80. let, Příbram 2011.

ISBN 978-80-7437-044-1

Mika, N. – Bělástová, Š.: Racibórz-Opava. Příručka k regionální výuce, Racibórz 2010. ISBN 978-83-919765-5-5

Myška, M.: Breda&Weinstein. Kapitoly z dějin opavského obchodního domu 1898-1998, Opava 1998.

Mýty o socialistických časech, ed: Drda, A. – Mlejnek, J. – Škoda, S., Člověk v tísní, 2010. ISBN 978-80-86691-98-9

Müller, K., Žáček, R., a kol., Opava. Historie/kultura/lidé, (Dějiny slezských měst), Opava 2006. ISBN 80-7106-808-X

Naše normalizace, ed: Drda, A. – Strachota, K., Člověk v tísní, 2011. ISBN 978-80-87456-11-8

Opava a Slezské muzeum. Průvodce, Opava 1987.

Opavia 1840-1980. 140 let trvanlivého pečiva v Opavě, Opava 1980.

Pavelčíková, N. (ed.), Opava, dáma věčně mladá, Opava 2010. ISBN 978-80-904734-0-9

Pavlíček, J.: Československé dějiny a evropská politika ve 20. století. Vybrané kapitoly z českých a slovenských dějin 1900 – 1989, Opava 2008. ISBN 978-80-85819-65-6

Průcha, V. a kol.: Hospodářské dějiny Československa 1918 – 1992, 2. díl, Období 1945 – 1992, Brno 2009. ISBN 978-80-7239-228-5

Solnický, J.: Opava, Martin 1984.

Šopák, P. (ed.): SLUNCE-VODA-VZDUCH. Pamětní list k rekonstrukci hlavní budovy městského koupaliště v Opavě v roce 2007, Opava 2007.

Tesilová kavalérie. Popkulturní obrazy normalizace, ed: Bílek, P. A – Činátlová, B., Příbram 2010. ISBN 978-80-87053-44-7

Vaněk, M. – Mücke, P.: Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie, Praha 2011. ISBN 978-80-87398-11-1

Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: Naslouchat hlasům paměti, Teoretické a praktické aspekty orální historie, Praha 2007. ISBN 978-80-7285-089-1

Vaněk, M.: O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty, Hlasy minulosti 4, Praha 2008. ISBN 978-80-7285-107-2

Vaněk, M. a kol.: Orální historie (skriptum). Orální historie: Metodické a „technické“ postupy, Olomouc 2003.

Vaněk, R.: Historie a současnost Základní umělecké školy v Opavě, Bakalářská diplomová práce, MU Brno, 2009.

Věda v Československu v období normalizace (1970-1975), ed. Devátá, M., Sborník z konference Praha, 21. - 22. listopadu 2001, Svazek 4, Praha 2002. ISBN 80-7285-020-2

Žídek, J., Opava 1924-1974, Martin 1975.

Archivy

Archiválie ze Státního okresního archivu Opava

Archiválie ze Zemského archivu v Opavě

Nové Opavsko: týdeník OV KSČ a rady ONV v Opavě z knihovny Slezského zemského muzea

Narátoři

Anna Gregořicová, ročník 1948

Jana Stříbná, ročník 1960

Marcela Stříbná, ročník 1958

Marie Korponaiová, ročník 1952

Marie Leksová, ročník 1943

Milan Benš, ročník 1958

Přílohy

Seznam použitých zkratk

AV ČR – Akademie věd České republiky

COHA – Česká asociace orální historie

ČSSR – Československá socialistická republika

FFP – Filmový festival pracujících

IOHA – Mezinárodní asociace orální historie

Kč – Koruna československá (1918 – 1939), Koruna česká (od 1993)

Kčs – Koruna československá (1945 – 1993)

KM – Klub mladých

MNV – Místní národní výbor

MěNV – Městský národní výbor

MFF – Mezinárodní filmový festival

MSA – Moravskoslezské armatury, název firmy MSA, a. s. Dolní Benešov

MŠVV – Mimoškolní výchova a vzdělávání

NF – Národní fronta

NDR – Německá demokratická republika

NSR – Německá spolková republika

OKD – Ostravsko-karvinské doly, název firmy OKD, a. s.

OKS – Okresní kulturní středisko

ONV – Okresní národní výbor

OP Prostějov – Oděvní podnik Prostějov

OÚNZ – Okresní ústav národního zdraví

OV KSČ – Okresní výbor Komunistické strany Československa

PLR – Polská lidová republika

RaJ – Restaurace a jídelny

ROH – Revoluční odborové hnutí

SVAZARM – Svaz pro spolupráci s armádou

TUZEX – Tuzemský export

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VGJŽ – Vojenské gymnázium Jana Žižky

ZK ROH – Závodní klub Revolučního odborového hnutí

ZO SSM – Základní organizace Svazu socialistické mládeže

ZUČ – Zájmová umělecká činnost

k. p. – Koncernový podnik

n. p. – Národní podnik

s. p. – Státní podnik

s. r. o. – Společnost s ručením omezeným

Protokoly rozhovorů

1. rozhovor

Narátor: Marcela Stříbná, narozena 2. 8. 1958

Tazatel: Klára Stříbná

Den provedení první části rozhovoru: 22. 10. 2011

Čas: 14:00 – 15:00

Místo konání rozhovoru: rodinný dům v Hněvošicích

Paní Marcela Stříbná je moje matka, proto bylo nejjednodušší začít rozhovory právě s ní. O tématu mé diplomové práce již mnohé věděla. Také samozřejmě mnoho věděla o mém studiu a mých zamýšlených rozhovorech. O to bylo ukráceno jinak nutné představování práce a oboru, jenž studuji. Samotné nahrávání se konalo v mém pokoji v předem dohodnutém čase.

Již během běžného povídání kolikrát vzpomínala na dobu normalizace, na své zaměstnání a kolegy v práci. Ačkoli se zdá rozhovor se členem rodiny nejjednodušší, není tomu tak. Matka předpokládala, že hodně informací vím a pamatuji si, když o tom již někdy v minulosti vyprávěla. Mnoho informací se jí naopak zdálo zbytečných a nezajímavých. Nakonec se ovšem rozpovídala zejména o poměrech v práci, jak si s kolegyněmi v práci různě vypomáhaly ve shánění zboží, jak fungovala jejich podniková jídelna a podobně. V průběhu rozhovoru, kdy se otázky přenesly k tématu oblíbených restaurací, si vzpomněla na to, že má někde uloženy všechny dokumenty ze svatby s mým otcem, tudíž i seznam jídla, pití a účet z restaurace z jejich svatby, která se konala v restauraci v Opavě.

Tyto dokumenty našla a já je posléze využila v diplomové práci. Celý rozhovor trval hodinu a po jeho ukončení šla hledat zmiňované dokumenty. Matka mi byla také cenným zdrojem informací a tipů, kdo v okruhu jejích známých pracoval nebo by mohl mít známé, kteří pracovali ve službách v Opavě v době normalizace.

1. rozhovor – druhá část

Den provedení druhé části rozhovoru: 22. července 2012

Čas: 14:00 – 14:40 hodin

Místo konání rozhovoru: rodinný dům v Hněvošicích

K uskutečnění tohoto druhého rozhovoru mě dovedla diskuze nad diplomovou prací s mým vedoucím diplomové práce PhDr. Martinem Francem, Ph.D., s kterým jsme se dohodli, že by nebylo špatné zjistit, zda a kde měly opavské podniky své chaty, které mohly využívat jejich zaměstnanci ke své rekreaci. Protože moje matka byla zaměstnankyně jednoho z největších opavských podniků Minerva, bylo její oslovení nasnadě. Navíc jsem po absolvování již několika rozhovorů mohla položit další otázky, které z uskutečněných rozhovorů vyplynuly, a které v prvním rozhovoru s mou matkou nezazněly.

Celý rozhovor se uskutečnil opět v mém pokoji a byl více vedený mnou a mými konkrétními otázkami. Také díky tomu byl rozhovor kratší. Na závěr jsem se zeptala na celkové zhodnocení minulé a současné atmosféry města. Po zodpovězení všech mých otázek a po usouzení, že má matka již neví, co k tématu více dodat, jsem ukončila nahrávání. Oproti prvnímu rozhovoru bylo patrné, že moje matka je při nahrávání daleko klidnější.

2. rozhovor

Tento rozhovor se týkal nejen tématu diplomové práce, ale byl zároveň spojen s terénní praxí pro magisterské studium OH-SD na fakultě FHS UK. Byl obsahově značně rozsáhlejší a uskutečnil se taktéž ve dvou setkáních s narátorkou.

Narátor: Marie Leksová, narozena 22. 11. 1943

Tazatel: Klára Stříbná

Zaměstnání: prodavačka, později vedoucí prodejny s textilem, nyní ve starobním důchodu

Den provedení první části rozhovoru: 1. prosince 2011

Čas: 9:00 – 12:30 hodin

Místo konání rozhovoru: byt narátorky v Opavě

Paní Leksová mi byla doporučena přes rodinné známé, kteří celý život žijí v Opavě. Získala jsem od nich telefonní kontakt a s paní Leksovou se sama spojila. Byla ochotná k setkání, a protože již měla nějaké informace o mé osobě od výše zmiňovaných známých, nepožadovala přesnější informace a mohly jsme si domluvit schůzku. Po dvou telefonátech bylo setkání domluveno na 1. prosince 2011 ráno v jejím bytě v Opavě.

Toho dne jsem dorazila do bytu paní Leksové, která mě již očekávala a uvedla do jídelny, kde se odehrál celý rozhovor. Po nabídnutí čaje a mém uvedení o tématice rozhovoru, mém studiu a následným zpracováním a využitím jí poskytnutým rozhovorem jsem započala nahrávání a položila první otázku.

Paní Leksová byla velmi výřečná, avšak po prvních slovech potřebovala dále otázkami navádět v pokračování rozhovoru. Celý rozhovor se tedy zejména týkal zkoumaného tématu a to jejího zaměstnání. V závěru rozhovoru jsme také přešly k tématu nakupování a trávení volného času v Opavě, neboť paní Leksová je rodačka z Opavy a žije zde celý svůj život i s rodinou.

V průběhu rozhovoru si také vzpomněla na fotografii jejího pracovního kolektivu a na knihu o Opavě, kterou mi zapůjčila.

Nahrávání bylo jednou přerušeno, kdy jsme si znovu přemítaly, co již bylo řečeno a co ne a k pauze na občerstvení.

Po ukončení nahrávání mi ještě paní Leksová popisovala rozmístění prodejen a jména vedoucích, které si pamatovala, což jsem si zapisovala do svých poznámek pro diplomovou práci.

Před rozloučením jsme ještě chvíli mluvily o tématech netýkajících se diplomové práce a praxe a paní Leksová mi nalila štamprli domácí meruňkovice. Zároveň jsme se domluvily na případném druhém setkání. Od paní Leksové jsem poté odešla.

2. rozhovor – druhá část

Den provedení druhé části rozhovoru: 27. prosince 2011

Čas: 8:00 – 10:00 hodin

Místo konání rozhovoru: byt narátorky v Opavě

S paní Leksovou jsme se již při první návštěvě předběžně domluvily na uskutečnění druhého rozhovoru. Ten byl domluven na období Vánoc, konkrétně na 27. prosince 2011. Po následné telefonické domluvě na přesném datu a času se rozhovor uskutečnil opět v bytě paní Leksové v Opavě.

Rozhovor se opět celý odehrával v jídelně a celý se nesl ve velice příjemné atmosféře. Po zběžném seznámení s dalšími okruhy následujícího rozhovoru, jsem okolo 8:30 začala nahrávat.

Druhý rozhovor byl podstatně kratší, než první, jelikož jsme se již v prvním rozhovoru velice věnovaly tématu práce. Rodinný a každodenní život splynul v jedno téma a bylo očividné, že narátorka milovala svou práci a o té také dokázala nejvíce spontánně mluvit.

Poslední téma týkající se politiky jsem ponechala na samotný závěr, kdy si narátorka vybavila své problémy související s jejím česko-německým původem.

Jelikož jsem se domnívala, že již bylo vyřčeno vše podstatné, nahrávání jsem ukončila a poděkovala za ochotu a čas, který mi narátorka věnovala.

Po ukončení rozhovoru jsem ještě u paní Leksové chvíli zůstala a bavily jsme se o našich plánech do budoucna. Opět nechyběla ani štamprle domácí meruňkovice. Poté jsme se rozloučily.

3. rozhovor

Narátor: Jana Stříbná, narozena 10. 12. 1960

Tazatel: Klára Stříbná

Den provedení rozhovoru: 1. 12. 2011

Čas: 17:00 – 19:30

Místo konání rozhovoru: rodinný dům v Hněvošicích

Paní Jana Stříbná je moje vzdálená příbuzná, která se vyučila prodavačkou v podniku Jednota a v rámci své praxe prošla několika prodejny Jednoty v Opavě. Pracovala na prodejnách potravin, na úseku lahůdek a v papírnictví. Nyní se svým manželem společně podnikají ve stejném oboru, a to provozováním několika prodejen potravin ve vesnicích na Opavsku pod společností Hruška.

S paní Janou Stříbnou jsem se napřed kontaktovala telefonicky a domluvily jsme se na večerní návštěvě u ní doma. Celý rozhovor se vedl v obývacím pokoji, kde byl také její manžel a jako obchodník měl o téma také zájem a do rozhovoru častokrát vstupoval. V tomto obývacím pokoji také potichu hrála puštěná televize, jejíž zvuky jdou slyšet v nahrávce.

Rozhovor byl veden zejména okolo vzpomínek na učňovskou praxi na prodejnách Jednota. Protože paní Stříbná pracovala také v úseku lahůdek a masa, tak zavzpomínala na problémy s dodávkou masa do prodejen Jednoty a další možnosti nákupu masa v řeznictví v Opavě. Samotné nahrávání trvalo okolo hodiny, ale po ukončení nadále společně s manželem vzpomínali na situaci se zásobováním prodejen potravin a na jejich počátky v podnikání po roce 1989, kdy jsem si pro mne zajímavé postřehy pouze zapisovala. Toto vzpomínání jsem již nenahrávala, protože bylo vedeno spíše v duchu vzájemné debaty o jejich obchodech. Ve večerních hodinách jsem se rozloučila a odešla.

4. rozhovor

Narátor: Anna Gregořicová, narozena 7. 2. 1948

Tazatel: Klára Stříbná

Den provedení rozhovoru: 13. 6. 2012

Čas: 20:00 – 22:30

Místo konání rozhovoru: rodinný dům v Hněvošicích

Paní Gregořicovou jsem znala jako obyvatelku Hněvošic, o které jsem věděla, že má v Opavě dvacet let svůj kadeřnický salón, kde pracují i její dcery. Zajela jsem tedy přímo k ní domů a zeptala se, zda by byla ochotna se mnou udělat rozhovor. Paní Gregořicová přijala, jen požádala o osnovu, jak bude rozhovor veden. Tu jsem ji dodala a o pět dnů později od zkontaktování jsme se domluvily na setkání a nahrání rozhovoru.

S paní Gregořicovou jsem se setkala u ní doma a rozhovor byl veden v hale rodinného domu. Setkaly jsme se o osmé hodině večerní, protože okolo půl osmé paní Gregořicová přijíždí z Opavy, kde stále sama pracuje v rodinném salónu.

Ihned jsme začaly s rozhovorem a nahráváním. Paní Gregořicová mluvila nejen o svých zkušenostech z kadeřnického prostředí, ale také o svém největším koníčku – pečení a vaření, což jsem využila k otázkám okolo shánění potřebného sortimentu v Opavě v době normalizace. Díky tomuto koníčku má také svůj vlastní pořad o vaření na stanici Českého rozhlasu, s kterým ji pomáhají také její vnučky.

Rozhovor často utíkal spíše do doby po roce 1989 a současnosti, protože bylo evidentní, že teprve poté mohla paní Gregořicová rozvíjet své řemeslo jak by si přála. Založila vlastní rodinný salón, začala cestovat po celém světě na kadeřnické semináře a dovážet kosmetické prostředky ze zahraničí. Se založením vlastního rodinného salonu ji pomáhal a zcela ji podporoval také její manžel, na kterého během rozhovoru často vzpomínala. Manžel paní Gregořicové zemřel na počátku devadesátých let.

Samotné nahrávání trvalo přesně jednu hodinu, ale poté ještě paní Gregořicová mluvila dále o současnosti a jejím podnikání a zajímala se také o mou práci. Ukázala mi také svůj výuční list z roku 1966. Poté jsme se s paní Gregořicovou rozloučily.

5. rozhovor

Narátor: Milan Benš, narozen 1958

Tazatel: Klára Stříbná

Den provedení rozhovoru: 26. 6. 2012

Čas: 9:00 – 10:15

Místo konání rozhovoru: restaurace v Opavě

Na pana Benše jsem získala telefonický kontakt přes mou sestřenici. Po zavolání jsme se domluvili na osobní setkání v některé z restaurací v Opavě. Díky různým komplikacím jsme několikrát domluvené datum setkání měnili a k osobnímu setkání došlo přibližně po třech týdnech od prvního kontaktování.

S panem Benšem jsme se setkali v devět hodin ráno v restauraci v Opavě, kde byl také pořízen celý rozhovor. Prostředí restaurace bylo v tuto dobu ještě celkem poklidné, přesto nešlo v nahrávce zabránit zvukům hudby a šumu z rozhovorů osob v restauraci. Po objednání kávy a čaje jsem panu Benšovi ještě jednou přiblížila téma mé diplomové práce a vysvětlila, jak bude nakládáno s pořízeným rozhovorem. Pan Benš vše akceptoval, podepsal souhlas s poskytnutím rozhovoru a započalo samotné nahrávání.

Jelikož jsem měla vytvořenou jakousi osnovu k rozhovoru, kterou si Pan Benš přál vidět, mluvil sám plynule a chronologicky o svém mládí až došel k tomu, jak se dostal ke svému povolání. Udělal jakýsi průřez svou kariérou až do roku 1992, kdy jen krátce nastínil, čím se zabývá dnes. Do jeho vyprávění jsem zasahovala minimálně a až na jeho konci položila pár doplňujících otázek, které vyplynuly z jeho vyprávění a také se zeptala na jeho osobní život před rokem 1989 zejména v oblasti trávení volného času a na srovnání života v Opavě dnes a v minulosti.

Pan Benš vše zodpověděl a po ukončení nahrávání jsme společně dopili objednané nápoje a rozloučili se, neboť pan Benš pokračoval na další sjednanou pracovní schůzku.

6. rozhovor

Narátor: Marie Korponaiová, narozena 29. 1. 1952

Tazatel: Klára Stříbná

Den provedení rozhovoru: 24. 7. 2012

Čas: 17:00 – 18:10

Místo konání rozhovoru: kavárna v Opavě

Na paní Marii Korponaiovou jsem získala kontakt od její dcery, kterou osobně znám. Věděla jsem, že donedávna bydleli v centru Opavy, přímo na Ostrožné ulici. Zeptala jsem se tedy nejprve její dcery, zda tam bydleli i v době před rokem 1989. Dcera paní Korponaiové to potvrdila a zároveň mi řekla, že bydleli v bytě, který dostala její matka od podniku Drobné zboží Olomouc, pro který paní Korponaiová pracovala jako prodavačka. Zeptala jsem se tedy, zdali by byla její matka ochotna se mnou udělat rozhovor k mé diplomové práci a odpověď byla kladná. Přes dceru paní Korponaiové jsme si domluvily schůzku v opavské kavárně o necelé 2 týdny později od mého prvního kontaktu.

S paní Korponaiovou jsme se setkaly před dohodnutou kavárnou v Opavě a posadily se na zahrádku kavárny. Po objednání kávy a mém představení, kdy jsem ji seznámila nejen se svou diplomovou prací a oborem, který studuji, ale také znovu zopakovala, odkud znám její dceru a proč jsem ji poprosila o kontakt na ni, jsme započaly s rozhovorem a samotným nahráváním.

Jelikož na zahrádce kavárny bylo rušno a u vedlejšího stolu seděly děti, je v nahrávce slyšet ruch těchto pobíhajících dětí a vůbec kavárny. Avšak atmosféra zde byla příjemná a paní Korponaiová mluvila příjemným, klidným hlasem.

Celý rozhovor se týkal zejména jejího zaměstnání pro prodejnu Drobného zboží Olomouc v Opavě a další nabídky zboží ve městě. Jelikož paní Korponaiová před rokem 1989 nenavštěvovala divadlo, kina či jiná kulturní zařízení, ani moc nechodila do restaurací, nebylo toto téma nijak rozvíjeno. Ke konci rozhovoru jsem spíše já pokládala otázky, protože bylo patrné, že paní Korponaiová již neví, o čem více vyprávět.

Nahrávání se blížilo ke konci, když začal vyzvánět paní Korponaiové mobilní telefon. Nahrávka je tedy ukončena v tomto momentu a po ukončení telefonního hovoru jsme již v nahrávání dále nepokračovaly. Po krátké době se do kavárny dostavila druhá dcera paní Korponaiové a tak jsme se po krátké chvíli, kdy jsme mluvily mimo téma diplomové práce, rozloučily a já jsem odešla z kavárny.

Obrazová příloha

Proměny obchodního domu Breda

Pohled Ostrožnou ulicí

Pohled z Dolního náměstí v Opavě ulicí Mezi Trhy

Z Nového Opavska

Proměny obchodního domu Breda

Obrázek 1 – Obchodní dům nesoucí název Průkopník (převzato z publikace Židek, J.: Opava 1224 – 1974, Martin 1975)

Obrázek 2 – Obchodní dům nesoucí název Prior (převzato z publikace Solnický, J.: Opava, Ostrava 1984)

Obrázek 3 – Stav obchodního domu Breda dnes (fotografie autorky z 22. 6. 2012)

Pohled Ostrožnou ulicí

Obrázek 1 – Ruch ulice (převzato z publikace Solnický, J.: Opava, Ostrava 1984)

Obrázek 2 – Ruch ulice (fotografie autorky z 11. 7. 2012)

Pohled z Dolního náměstí v Opavě ulicí Mezi Trhy

Obrázek 1 – Prodejny Textilu Ostrava (převzato z publikace, Solnický, J.: Opava, Ostrava 1984)

Obrázek 2 – Obchodní dům Forte (fotografie autorky z 11. 7. 2012)

Z Nového Opavska

Obrázek 1 – Programy opavských kin (převzato z týdeníku Nové Opavsko, ročník XXVI, č. 31, 1981)

Obrázek 2 – Upoutávka na zvěřinové hody (převzato z týdeníku Nové Opavsko, ročník XXXI, č. 5, 1989)

Obrázek 3 – Inzerát obchodního domu Prior (převzato z týdeníku Nové Opavsko, ročník XII, č. 13, 1970)

● **OPAVSKÁ KINA — MÍR:** 1. Zvíře, 17.45 a 20 hod.; 2. Poslední mohykán, 10 hod., Přihody brouka Pytlíka, 13.30 hod.; Zvíře, 15.30, 17.45 a 20 hod.; 3. — 6. Zvíře, denně 17.45 a 20 hod.; 7. Koncert, 17.45 a 20 hodin. ● **ELEKTRA:** 31. Vražda na úrovni, 17.45 a 20 hod.; 1. Vražda na úrovni, 17.45 a 20 hod.; 2. Únos č. 13, 10 a 13.30 hod., Vražda na úrovni, 15.30, 17.45 a 20 hod.; 3. — 6. Vražda na úrovni, 17.45 a 20 hodin. ● **ODBOJ:** 1. Děda Mráz a zlý vlk, 16 hod., Pirát sedmi moří, 17.30 a 19.45 hod.; 2. Pirát sedmi moří, 17.30 a 19.45 hodin; 3. — 6. Nehraje se. ●

JEDNOTA, SD Opava
pořádá ve dnech 24.—26. ledna
v restauraci Split,
Olomoucká ul. v Opavě

ZVĚŘINOVÉ HODY,

na které vás srdečně zveme.
Rezervace míst, telefon 21 37 61.

Vítáme JARO

v novém oblečení
v obchodním domě je bohatý výběr
DÁMSKÉ - PÁNSKÉ - DĚTSKÉ
KONFEKCE

PRIOR
OBCHODNÍ DŮM

Navštivte nás, určitě si dobře vyberete